

บทที่ 4

การประยุกต์วิธีสอนอนุப்புพิภพเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เนื่องจากสถานการณ์ในปัจจุบันมีความแตกต่างกับสมัยก่อนโดยเฉพาะสมัยพุทธกาลเป็นอย่างมาก หากนำคำสอนตามที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาอย่างพระไตรปิฎกซึ่งมีเนื้อหาจำนวนมากไม่เข้ากับยุคสมัย ก็จะทำให้ผู้ฟังสมัยใหม่ไม่เข้าใจหรือเข้าใจได้ยาก รวมทั้งอาจไม่เกิดความซาบซึ้งประทับใจ หรือไม่เกิดศรัทธาที่จะน้อมนำคำสอนไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวันเพราะเห็นว่าคำสอนไม่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันหรือไม่ทราบจะนำไปใช้จริงได้อย่างไร ในบทนี้ ผู้วิจัยจึงต้องการนำเสนอแนวทางการประยุกต์วิธีการและเนื้อหาคำสอนในอนุப்புพิภพ เพื่อจะได้นำไปใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการแสดงอนุப்புพิภพ รวมถึงหลักธรรมคำสอนอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา ทำให้ชาวพุทธเข้าใจและสามารถนำคำสอนไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้จริง ซึ่งวิธีการสอนอนุப்புพิภพของพระพุทธเจ้าก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในปัจจุบันได้ ในบทนี้จึงจะเสนอแนวทางการประยุกต์ทั้งวิธีการสอนและเนื้อหาของอนุப்புพิภพเพื่อประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

4.1 ปัญหาของการแสดงอนุப்புพิภพ

กล่าวโดยทั่วไปปัญหาหรืออุปสรรคของการแสดงอนุப்புพิภพก็เหมือนกับการแสดงหลักธรรมอื่นๆ คือเป็นปัญหาในด้านผู้แสดงธรรม เนื้อหาที่ใช้แสดงธรรม และผู้ฟังธรรม เพราะการแสดงธรรมโดยทั่วไปมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ คือ (1) ผู้แสดงธรรม (2) เนื้อหาที่ใช้ในการแสดงธรรม (3) ผู้ฟังธรรม หากองค์ประกอบในแต่ละด้านมีความสมบูรณ์พร้อม คือ ผู้แสดงธรรมเป็นพระอรหันตปัญญาสพ รู้แจ้งในธรรมอย่างชัดเจน จึงสามารถแสดงเนื้อหาธรรมได้อย่างลึกซึ้ง และสามารถเลือกเนื้อหาที่จะสอนได้เหมาะสมกับผู้ฟัง รวมทั้งสามารถเลือกผู้รับฟังธรรมที่มีความพร้อมที่จะสามารถเข้าใจในธรรมได้ ผลสำเร็จจึงเกิดขึ้นได้ง่าย คือ ผู้ฟังได้รับผลแห่งการฟังธรรมตามวาทนาบารมีของแต่ละบุคคล แต่ถ้าหากองค์ประกอบทั้ง 3 มีความบกพร่องไปในด้านใดด้านหนึ่งก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จได้

ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจึงขอศึกษาปัญหาและอุปสรรคขององค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน คือ (1) ปัญหาด้านผู้แสดงธรรม (2) ปัญหาด้านเนื้อหาของธรรมะ (3) ปัญหาด้านผู้ฟังธรรม เพื่อใช้เป็นแนวทางในขั้นการประยุกต์ใช้ในหัวข้อต่อไป

4.1.1 ปัญหาด้านผู้แสดงธรรม

ในการแสดงอนุပ္พิกิตาแต่ละครั้งก็เหมือนการแสดงธรรมเรื่องอื่นๆ ผู้แสดงจะต้องมีคุณสมบัติครบถ้วนสมบูรณ์จึงจะทำให้การแสดงธรรมบรรลุผล กล่าวคือผู้แสดงธรรมจะต้องมีคุณสมบัติของพระธรรมกถึก (ผู้แสดงธรรมหรือผู้สั่งสอนธรรม) ทั้ง 5 ประการ ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระธรรมกถึกระลึกถึงและปฏิบัติเสมอ คือให้คิดว่า

- 1) เราจักแสดงธรรมไปตามลำดับ
- 2) เราจักแสดงอ้างเหตุ
- 3) เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู
- 4) เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม
- 5) เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น

(อภ.ปญจก. (ไทย) 22/159/263)

นอกจากนั้น คุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งที่ผู้แสดงธรรมควรมี คือสัปปริยธรรม 7 ประการ คือ

- 1) เป็นธัมมัญญ (รู้สูตรตะ เคยยะ เวຍยากรณะ เป็นต้น)
- 2) เป็นอรรถัญญ (รู้ความหมายแห่งภาษิต)
- 3) เป็นอรรถัญญ (รู้จักตัวเอง)
- 4) เป็นมัตตัญญ (รู้จักประมาณในการบริโภคปัจจัย 4)
- 5) เป็นกาลัญญ (รู้จักกาลเวลา)
- 6) เป็นปริสัญญ (รู้จักบริษัท)
- 7) เป็นปุคคลปโรปรัญญ (รู้จักเลือกคบคน)

(อภ.สตตก. (ไทย) 23/68/143)

คุณสมบัติต่างๆ ที่กล่าวมา เราอาจสรุปสาระสำคัญได้ว่า ผู้แสดงธรรมต้องเป็นผู้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง สามารถเลือกเนื้อหาที่เหมาะสมกับบุคคล และสถานการณ์ และมีวิธีการสอนหรือการอธิบายที่เป็นไปตามลำดับเป็นขั้นเป็นตอน แสดงเหตุและผลให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งต้องมีความจริงใจหรือความบริสุทธิ์ใจในการแสดงธรรม ไม่ได้เห็นแก่อามิสหรือผลประโยชน์จนแสดงธรรมผิดเพี้ยนไป

ในระดับอุดมคติ พระพุทธเจ้าเป็นสุดยอดของผู้แสดงธรรม เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ที่ได้ตรัสรู้ธรรมและสามารถสั่งสอนธรรมให้ผู้อื่นบรรลุธรรมได้ด้วย ไม่ใช่เพียงเป็นผู้มีความรู้มาก แต่ยังไม่ได้ประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ถ้าเป็นเช่นนั้น แม้จะสั่งสอนธรรมได้เก่งสักเพียงใด ก็

ไม่แน่ว่าจะถูกต้องแท้จริง เพราะตนเองยังไม่ได้รับผลแห่งการประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง สิ่งที่คุณนั้นเป็นเพียงความรู้ในตำราเท่านั้น ยังไม่แน่ว่าจะเป็นความรู้ที่ตรงกับความเป็นจริง จึงอาจผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงได้ เมื่อสั่งสอนผู้อื่นบางครั้งถึงกับพูดอธิบายออกไปนอกจากความเป็นจริง หรือแม้แต่ในยามคับขันจำเป็นต้องตอบอธิบายในสิ่งที่ตนเองไม่รู้ ก็ต้องทำเป็นรู้ หรือคาดเดาไปตามเรื่องตามราว

ดังนั้น ผู้ที่ฉลาดที่ยังไม่มุ่งมั่นประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง แต่สามารถสอนให้คนอื่นเชื่อตามได้มาก เป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก เพราะผู้สอนถึงแม้ว่าฉลาดแต่ก็ยังมีกิเลสอยู่ หากถูกกิเลสหรืออคติครอบงำอาจทำให้อธิบายคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าผิดเพี้ยนไป ซึ่งต่างจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่มีภาษาและเนื้อหาธรรมเป็นสิ่งเดียวกัน เวลาสื่อออกมาไม่มีอะไรแอบแฝงซ่อนเร้น เรียกว่าปากกับใจตรงกัน ผู้ได้ฟังจึงเข้าใจในธรรมกันได้อย่างง่ายดาย

พระพุทธเจ้าและพระอรหันตสาวกจึงเป็นผู้แสดงธรรมที่เป็นต้นแบบที่เราควรดำเนินตามเพื่อให้การสอนอนุพุทธิกถารวมทั้งคำสอนอื่นๆ เป็นไปอย่างถูกต้องและสัมฤทธิ์ผล อีกอย่างหนึ่งลักษณะหรือคุณสมบัติของพระพุทธเจ้าและพระสาวกในฐานะผู้แสดงธรรมก็เป็นตัวอย่างที่เราควรถือเป็นแบบฉบับในการเป็นผู้แสดงธรรมที่ดี เพื่อเป็นแนวทางสำหรับการเจริญรอยตาม ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะขออภิปรายปัญหาของพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมในยุคปัจจุบันดังต่อไปนี้

ในยุคปัจจุบันผู้แสดงธรรมส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ซึ่งเป็นปุถุชนเสียโดยส่วนมาก ซึ่งพระสงฆ์แต่ละรูปก็มีวิธีการแสดงธรรมที่แตกต่างกันออกไปตามภูมิความรู้ของแต่ละรูป ผู้ที่ได้ฟังธรรมจากพระสงฆ์เหล่านี้ บ้างก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบานแจ่มใส มีแนวทางในการดำเนินชีวิตเพื่อมุ่งหวังความสุขในปัจจุบัน บ้างก็เกิดศรัทธาในพระพุทธศาสนามากคิดมุ่งแสวงหาทางพ้นทุกข์ที่แท้จริง บางคนเมื่อได้ฟังธรรมแล้วก็เกิดอคติต่อผู้แสดงธรรมจนขยายไปถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าก็มีอยู่ไม่ใช่น้อย ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับว่าผู้แสดงธรรมนั้นมีความรู้ ความเข้าใจ มีความสามารถเพียงพอแค่ไหนที่จะสามารถแก้ปัญหาข้อข้องใจของผู้มาฟังธรรมได้อย่างแจ่มแจ้ง เหมือนคำพูดที่ผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธากล่าวว่า “เปรียบเหมือนบุคคลหงายของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทีปในที่มืดโดยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้” (ที.สี. (ไทย) 9/517/229) เป็นที่แน่นอนแล้วว่าผู้แสดงธรรมที่ยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์ ย่อมมีกิเลสอยู่ไม่มากก็น้อย เมื่อเป็นเช่นนี้การสนทนาธรรมะก็ย่อมยังมีความคิดเห็นหรือสอนธรรมะตามความรู้ ความเข้าใจที่ตนเองมีอยู่ ผู้สอนธรรมะคิดว่าความจริงที่เขาผู้นั้นเป็นความรู้ที่ตรงกับความเป็นจริง แต่ที่แท้จริงความรู้ที่เขาผู้นั้นเป็นเพียงความรู้ในตำราตำรา

เท่านั้น ยังไม่ใช่ความรู้จริงหรือความรู้แจ้ง การสอนธรรมะจึงอาจมีความผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริงได้

ตัวอย่างของปัญหาดังกล่าวนี้นี้จะเห็นได้จากปัจจุบันนิยมสอนเรื่องเนกขัมมะคือการบวชหรือการออกจากกามโดยเน้นแต่เรื่องการตอบแทนบุญคุณบิดามารดาซึ่งผิดจากวัตถุประสงค์เดิมที่ต้องการสอนให้ออกจากกามเพื่อความพ้นทุกข์

เพราะฉะนั้น จึงน่าเป็นห่วงมากกว่า หากพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าไม่ได้รับการสืบทอดโดยการปฏิบัติจนรู้แจ้งในธรรมอย่างแท้จริงด้วยตนเองและสามารถนำมาถ่ายทอดหรือสอนผู้อื่นได้อย่างภาคภูมิใจ การสอนนั้นก็เป็นการสอนที่ตนเองยังไม่เคยได้ประสบมาด้วยตนเองย่อมมีความผิดพลาดในการสอนได้ไม่มากก็น้อย เพราะว่าผู้สอนส่วนใหญ่ก็สอนจากความรู้ที่นำมาจากตำราเสียเป็นส่วนมากแล้วนำมาถ่ายทอดกันอีกต่อหนึ่ง ซึ่งมีโอกาสเสี่ยงที่จะเกิดความผิดพลาดได้

เพราะเหตุนี้ สิ่งที่ผู้แสดงธรรมควรทำก่อนเป็นอันดับแรก คือ หากตนเองยังไม่ได้บรรลุธรรมจริง ในการแสดงธรรมแต่ละครั้งควรกล่าวอ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎกเป็นหลัก โดยยกเอาพุทธพจน์ขึ้นมาแสดงเป็นหลักฐานขั้นที่ 1 แต่ถ้ามีคำอธิบายก็ควรใช้อรรถกถาอ้างอิงเป็นหลักฐานขั้นที่ 2 และอ้างอิงจากหลักฐานชั้นรองๆ ลงไป เช่น ฎีกา, อนุฎีกา เป็นต้น แต่ถ้าจะมีการสอนเพิ่มเติมในทัศนะของผู้แสดงธรรมเอง ก็ควรบอกกับผู้ฟังให้ทราบด้วยว่า ส่วนไหนเป็นพระพุทฺธพจน์ ส่วนไหนเป็นอรรถกถา และส่วนไหนที่เป็นทัศนะของผู้แสดงธรรมเอง เพื่อป้องกันความสับสนของผู้ฟัง

แต่ในปัจจุบัน มีพระธรรมกถึกบางรูปที่ไม่ได้กล่าวอ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎกและอรรถกถา เป็นต้น และก็ไม่นำพระพุทฺธพจน์ตรงๆ มาแสดงอ้าง แต่ท่านจะแสดงโดยใช้ภาษาของตนเองที่เข้าใจง่าย เพราะคิดว่าผู้ฟังจะเข้าใจง่ายด้วย ที่เป็นเช่นนี้ เพราะว่าท่านคงจะคิดว่าหากแสดงตามพระพุทฺธพจน์แล้ว ผู้ฟังอาจจะไม่เข้าใจ ซึ่งการคิดและกระทำเช่นนี้ อาจเป็นการมองข้ามความสำคัญของพระพุทฺธพจน์ หรือเป็นการมองว่าผู้ฟังเป็นผู้มีสติปัญญาน้อยจนไม่สามารถเข้าใจในพระพุทฺธพจน์ได้อย่างลึกซึ้ง จึงทำให้พระพุทฺธพจน์ที่ประกอบไปด้วยอรรถะและพยัญชนะ มีความงามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดด้อยคุณค่าลงไป เพราะผู้แสดงธรรมให้ความสำคัญน้อยเกินไปนั่นเอง แต่ในความเป็นจริงผู้แสดงธรรมก็ไม่สามารถทราบได้ว่าผู้ฟังแต่ละคนเคยสะสมบุญบารมีมากน้อยเพียงใด ถ้าหากเขาเป็นผู้มีบุญบารมีมาก บางทีเมื่อได้ฟังพระพุทฺธพจน์เพียงครั้งเดียว ก็อาจจะสามารถบรรลุธรรมก็มีความเป็นไปได้เหมือนกัน

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้แสดงธรรมในปัจจุบัน ไม่รู้ว่าจะแสดงธรรมอย่างไรให้ผู้ฟังได้เข้าใจในธรรมะอย่างถูกต้อง เพราะตนเองไม่ค่อยได้ศึกษาธรรมะอย่างจริงจังจึงทำให้ไม่ค่อยมีข้อมูลในการสอนและไม่ค่อยได้ฝึกฝนในการเทศน์การสอน การแสดงธรรมอย่างเป็นขั้นตอน จึงทำให้การเทศน์การสอนไม่เป็นระบบระเบียบในการสอน และไร้จุดมุ่งหมายในการเทศน์การสอน และไม่รู้ว่เนื้อหาธรรมส่วนใดที่แสดงแล้วจะทำให้ผู้ฟังได้เข้าใจในธรรม หรือว่าเนื้อหาธรรมส่วนใดที่ใช้เป็นเพียงเครื่องมือปรับสภาพของจิตใจให้สูงขึ้นเท่านั้น แต่โดยทั่วไปแล้วก็จะเป็นการบรรยายธรรมกันแบบน้ำท่วมทุ่งผักบุ้งโหรงเหรง คือมีเนื้อหามากมาย แต่หาจับสาระแก่นสารในการสอนครั้งนั้นไม่ได้ ก็เป็นการเสียเวลา และไม่สามารถทำให้ผู้ฟังได้ประโยชน์ในธรรมอย่างแท้จริงได้

สภาพการณ์ดังกล่าวจะเห็นได้จากบทสรุปของบทสัมภาษณ์ในงานวิจัยของ พระบุญโชค ชยธมฺโม (สงฺแสง) ที่ได้สัมภาษณ์พระนักเผยแผ่ธรรมะที่มีชื่อเสียงในเมืองไทย 5 รูป ซึ่งประกอบไปด้วย

- 1) พระราชวิจิตรปฏิภาณ วัดสุทัศนเทพวราราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์วันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2548
- 2) พระราชธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์วันที่ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2548
- 3) พระโสภณธรรมวาที วัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์วันที่ 15 พฤษภาคม พ.ศ. 2548
- 4) พระครูวินัยธรรมานพ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร
สัมภาษณ์วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2548
- 5) พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม จังหวัดกรุงเทพฯ
สัมภาษณ์วันที่ 20 พฤษภาคม พ.ศ. 2548

เกี่ยวกับจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะทั้งในการเทศน์หรือการสอนธรรมะ ได้ข้อสรุปถึง 3 ประการใหญ่ๆ คือ

- 1) พระสงฆ์ไม่มีการฝึกฝนตนเองให้มีความชำนาญ ไม่เรียนรู้หลักและวิธีการที่ถูกต้องรวมทั้งไม่เรียนรู้แนวทางการเทศน์แบบใหม่ๆ หมายถึงการปรับรูปแบบการแสดงธรรมให้เข้ากับยุค เข้ากับสมัย แต่ส่วนใหญ่แล้วเป็นมาอย่างไรก็เป็นไปอย่างนั้น ไม่มีการฝึกฝนตนเองเพิ่มเติม

2) พระสงฆ์เทศน์ไม่มีหลักการ เพราะไม่ได้เรียนรู้เรื่องหลักและวิธีการเทศน์ที่ถูกต้อง จึงเทศน์ไปตามความถนัดของตน คือนึกจะเทศน์อะไรก็เทศน์ไปเรื่อย ๆ จับต้นชนปลายไม่ถูก หาที่ลงไม่ได้ มีเรื่องหลายเรื่องปนกัน จนเป็นเหตุให้ผู้ฟังไม่รู้เรื่อง

3) พระสงฆ์เทศน์ไม่มีจุดหมาย เรื่องนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะการเทศน์นั้นต้องทราบจุดหมายว่าจะเทศน์เรื่องอะไร และเรื่องที่จะเทศน์นั้นเหมาะสมกับงานนั้นๆ หรือไม่ เรื่องที่จะนำมาเทศน์หรือที่จะสอนไม่ว่าจะเป็นเรื่องอะไรก็ต้องมีจุดหมายที่แน่ชัด

(พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 111)

อีกอย่างหนึ่ง จุดอ่อนที่สำคัญอีกประการหนึ่งของพระสงฆ์ก็คือพระผู้ใหญ่ไม่ให้ความสำคัญ ไม่ให้การสนับสนุน ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ด้วยเหตุนี้ถ้าจะมีพระนักเทศน์ พระสอนที่มีชื่อเสียงสักคนหนึ่งจึงแสนยาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งเรามีพระสงฆ์อยู่ทั่วประเทศไทยประมาณสามแสนเศษ แต่เรามีพระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงอยู่ไม่กี่รูป ส่วนมากเราจะเห็นพระเทศน์แค่ได้เทศน์พอเป็นพิธี อีกอย่างหนึ่ง สังคมไทยยังยึดติดอยู่กับระบบอุปถัมภ์ ถ้าจะนิมนต์พระเทศน์ก็ต้องนิมนต์พระที่มีอำนาจวาสนา มียศถาบรรดาศักดิ์ พระธรรมดาไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ถึงจะเทศน์ดีก็ไม่ค่อยมีโอกาสได้เทศน์

เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว การเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีจุดอ่อนและข้อบกพร่อง ดังต่อไปนี้

- 1) พระสงฆ์ขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรม
- 2) พระสงฆ์ขาดประสบการณ์
- 3) พระสงฆ์ขาดความสามารถ
- 4) พระสงฆ์ขาดอุปการณ
- 5) พระสงฆ์ขาดวิธีการและวิธีใช้สื่อ
- 6) พระสงฆ์ขาดโอกาส

(พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 111)

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าปัญหาและอุปสรรคในการแสดงธรรมของพระสงฆ์นั้นมีอยู่มากมายหลายประการ เช่น พระสงฆ์ขาดข้อมูลในการสอน เพราะไม่ค่อยศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย, ไม่ค่อยฝึกฝนตนเองในการเทศน์การสอนธรรมะอย่างถูกวิธี ทำให้การสอนธรรมะแต่ละครั้งเกิดความน่าเบื่อหน่ายแก่ผู้ฟัง เพราะไม่มีจุดมุ่งหมายในการสอนอย่างถูกต้อง, อีกอย่างหนึ่ง พระสงฆ์ขาดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง สาเหตุอาจเป็นเพราะศึกษามาน้อย จึงไม่ค่อยมีความหลากหลายในการสอนธรรมะ, ขาดประสบการณ์ในการสอน, ขาด

ความสามารถในการสอน, ขาดอุปกรณ์ที่จะใช้ในการสอนธรรมะ เช่น คอมพิวเตอร์, ซีดี หรือ อุปกรณ์อื่นๆ, ขาดวิธีการในการใช้สื่อ เช่น หนังสือพิมพ์, โทรทัศน์ และวิทยุ เป็นต้น และที่สำคัญพระสงฆ์ที่มีความรู้ ความสามารถในการสอน แต่ขาดโอกาสในการสอน สาเหตุอาจเกิดจากพรรษาน้อยหรือไม่มียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ย่อมทำให้พระสงฆ์ไม่สามารถเผยแผ่ธรรมะให้มีความหลากหลายและแพร่หลายไปในสังคมได้

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ที่พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพฯ ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ตอนหนึ่งว่า

จุดอ่อนของพระสงฆ์อีกส่วนหนึ่ง คือพระสงฆ์มีโอกาสได้เทศน์ได้สอนน้อยเกินไป เพราะโลกปัจจุบันมีเวลาเร่งรัดมาก จึงเปิดโอกาสให้กับพระรุ่นใหม่ได้มีโอกาสเทศน์น้อย หรือไม่ก็ไม่นิยมเทศน์ที่เป็นรูปธรรม เพราะส่วนใหญ่จะเป็นการเทศน์แบบพอ เป็นพิธี จึงทำให้ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้การเทศน์แบบจริงๆ จังๆ และพัฒนามากยิ่งขึ้นช้าและยาก”

(พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชาญโม (ส่งแสง), 2548, น. 112)

ส่วนพระราชวิจิตรปฏิภาณ วัดสุทัศนเทพวราราม กรุงเทพฯ ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจุดอ่อนและปัญหาการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไว้แตกต่างไปจากคนอื่นๆ ว่า

คณะสงฆ์ไทยแตกต่างจากคณะสงฆ์อื่น เช่น ทิเบต จีน เนปาล พม่า บังคลาเทศ ฯลฯ พระสงฆ์ไทยจะเป็นแบบพร้อมอยู่พร้อมสีกเมื่อไรก็ได้ การวางแผนระยะยาวไกลจึงทำไม่ได้ วิธีการที่จะทำได้ก็คือการสร้างศรัทธากับผู้บวชว่าบวชแล้วต้องปฏิบัติธรรมะ เมื่อรู้และเข้าใจแล้วก็คิดถึงคนอื่น อยากให้คนอื่นทราบตามที่ตนทราบ พระสงฆ์ไทยแก้ปัญหาชาติไม่ได้ แก้ปัญหาสังสารวัฏ แก้ไขทุกปัญหาของสังคม ปัจจุบันนี้กระแสโลกย่อมสังคมมาก พระเณรยังต้องการทางโลก ดังนั้นต้องปรับกระบวนการแก้ไขให้มีปัญหาน้อยที่สุด หากมีพระเก่งๆ มีความสามารถก็องค์เดียวก็พอ แต่ต้องมีดีและมีความกว้างขวาง

(พระราชวิจิตรปฏิภาณ, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชาญโม (ส่งแสง), 2548, น. 113)

จากงานวิจัยของพระบุญโชค ชาญโม (ส่งแสง) ที่เข้าไปสัมภาษณ์พระนักเทศน์ทั้งสองท่าน สรุปได้ว่าปัญหาและอุปสรรคในการเผยแผ่ธรรมะนั้นมีมากมายหลายประการ เช่น การที่พระสงฆ์มีโอกาสเทศน์น้อยเพราะคนที่มาฟังมีภาระกิจมาก เช่น ต้องทำงานและทำมาหากิน

เลี้ยงชีวิต จึงทำให้พระสงฆ์ไม่ค่อยได้เทศน์อย่างต่อเนื่อง เพราะต้องรีบเทศน์และรีบจบ ปัญหาอีกอย่างหนึ่งก็คือตัวของพระสงฆ์เองไม่ค่อยตั้งใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมมากนัก เพราะบวชเข้ามาโดยไม่มีจุดมุ่งหมายในการบวชและไม่มีอุดมการณ์ในการบวชอย่างแท้จริง หวังคอยเวลาสักออกไปเป็นคฤหัสถ์ เพราะยังมีความต้องการทางโลกอยู่ โดยเฉพาะการแสดงอนุพุทฺธิภาพของพระสงฆ์ในยุคปัจจุบันจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะแสดงอนุพุทฺธิภาพ โดยยกมาเป็นเรื่องๆ เท่านั้นและนำมาอธิบายในแง่มุมต่างๆ เช่น เรื่องของท่านก็จะกล่าวถึงท่านในประเด็นต่างๆ มากมาย โดยไม่ยอมนำมาเชื่อมโยงกับเรื่องของศีล สวรรค์ โทษของกาม และอนิสงส์ในการออกบวช เป็นต้น ซึ่งการแสดงอนุพุทฺธิภาพเฉพาะเรื่องๆ อย่างนี้ของพระสงฆ์ ทำให้การแสดงอนุพุทฺธิภาพไม่ได้ผล เพราะไม่ได้แสดงไปตลอดสายตามลำดับขั้นตอน และตามลำดับเรื่องจากง่ายไปหายาก การแสดงอนุพุทฺธิภาพเฉพาะเรื่องอย่างนี้จึงไม่ได้ผลมากนัก ดังนั้น การแสดงอนุพุทฺธิภาพของพระสงฆ์ควรจะแสดงให้ครบทุกเรื่อง และควรแสดงไปตามลำดับขั้นตอน จากง่ายไปหายากและให้เกิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันตลอดสาย จึงจะทำให้การแสดงอนุพุทฺธิภาพได้ผลแก่ผู้ฟังได้ ด้วยสาเหตุหรือปัญหาต่างๆ เหล่านี้ ในสมัยปัจจุบัน เราจึงไม่ค่อยมีพระสงฆ์ที่เก่ง และมีความรู้ ความสามารถในการแสดงธรรมมากนัก จะมีบ้างก็มีส่วนน้อยเท่านั้น

ปัญหาของการแสดงอนุพุทฺธิภาพของพระสงฆ์จึงเป็นปัญหาใหญ่ เพราะถ้าพระสงฆ์ไม่มีความรู้ ความสามารถในการแสดงธรรมอย่างแท้จริงและไม่ได้รับการฝึกฝนมาอย่างจริงจัง จะทำให้การแสดงอนุพุทฺธิภาพไม่ได้ผลตามที่ต้องการอย่างแน่นอน เพราะการสอนอนุพุทฺธิภาพนั้น พระสงฆ์จะต้องมุ่งสอนแก่คฤหัสถ์ โดยมีจุดมุ่งหมายให้คฤหัสถ์เห็นโทษของกามและออกบวช ซึ่งเป็นเนื้อหาของอนุพุทฺธิภาพ

ดังนั้น ผู้แสดงธรรมสมัยใหม่โดยเฉพาะพระสงฆ์ควรพยายามศึกษาและสอนหลักธรรมให้ตรงตามคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มากที่สุด และพยายามฝึกฝนให้มีคุณสมบัติหรือความสามารถที่คล้ายคลึงกับพระพุทธเจ้าและพระสาวกเพื่อจะได้เป็นผู้แสดงธรรมที่มีคุณภาพสามารถแสดงธรรมต่างๆ รวมทั้งอนุพุทฺธิภาพให้บังเกิดผลดีแก่ผู้ฟัง ดังได้อภิปรายมาแล้ว

4.1.2 ปัญหาด้านเนื้อหาของธรรม

เนื้อหาของอนุพุทฺธิภาพที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้นั้น แท้ที่จริงแล้วก็ยังไม่มีความทราบอย่างแน่ชัดว่าเป็นอย่างไร แต่ละครั้งที่ทรงแสดงมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร ทราบแต่เพียงว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงเนื้อหาตรงตามอภิปุจฉาหรืออุปนิสัยของผู้ฟังได้เป็นอย่างดี และเป็นเนื้อหาที่ผู้ฟังเมื่อได้ฟังแล้วก็มีจิตที่พร้อมจะรับฟังหลักธรรมที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป คือใครก็ตามเมื่อได้ฟัง

อนุப்புพิภพจากพระพุทเจ้าแล้ว ก็จะมีจิตที่ควรแก่การรับพระสัทธรรม คือเป็นจิตที่ควรแก่การ ใช้งาน อ่อน ปราศจากนิวรณ์ เบิกบาน ผ่องใส และเมื่อได้ฟังหลักธรรมที่สูงขึ้นไปก็จะสามารถ บรรลุธรรมในที่นั่งฟังธรรมนั้นได้เลย หรือแม้แต่ฟังแค่อนุப்புพิภพอย่างเดียวก็สามารถจะบรรลุ ธรรมนั้นได้เช่นเดียวกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงทำให้พระอรรถกถาจารย์ได้ให้คำอธิบายไว้ในอรรถกถาของพระ สูตรต่างๆ มากมาย แต่ก็ยังเป็นการอธิบายไว้ไม่ละเอียดมากนัก ดังนั้น จึงทำให้คนในยุคสมัย ปัจจุบันยังมีความสงสัย ไม่เข้าใจ และตีความในเรื่องอนุப்புพิภพแตกต่างกันออกไป จนในที่สุด เนื้อหาในอนุப்புพิภพในสมัยปัจจุบันจึงได้กลายเป็นเนื้อหาที่มีขอบเขตกว้างขวางเป็นอย่างมาก จนดูคล้ายกับว่าจะกลายเป็นตำราเรียน ที่สามารถใช้ศึกษาเล่าเรียนได้ในหลักสูตรการศึกษาใน สถาบันต่างๆ ทั่วไป

อีกอย่างหนึ่ง เนื้อหาของอนุப்புพิภพนั้นเป็นเนื้อหาที่มีเนื้อความง่ายไปหายากหรือ สอนไปตามลำดับขั้นตอน เช่น สอนเรื่องการให้ทานเป็นเบื้องต้น ต่อมาก็สอนให้รักษาศีล และ สอนให้เห็นถึงผลแห่งทานและศีลที่ทำให้ได้สวรรค์ ต่อมาก็สอนเรื่องโทษของสวรรค์ก็คือกามคุณ 5 เพื่อให้เกิดความเบื่อหน่ายและจะได้ออกบวช เพื่อหาทางหนีออกจากกามคุณ 5 นั้น แต่ใน ปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่สอนอนุப்புพิภพไม่ครบตามเนื้อหาหรือสอนเน้นไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มากจนเกินไป เช่น เน้นเรื่องของศีลมากเกินไป อย่างเช่นสำนักสันติอโศก เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจะ ได้นำมาเสนอต่อไป

ในอนุப்புพิภพมีเนื้อหาที่สำคัญอยู่ 5 เรื่องใหญ่ๆ คือ 1.เรื่องของการทาน 2.เรื่องของการ ศีล 3.เรื่องของการสวรรค์ 4.เรื่องของการโทษที่เกิดจากกาม 5.เรื่องของการออกบวช(การออกจากกาม) ซึ่งพระพุทเจ้าจะตรัสแสดงไปตามลำดับ เพื่อพอกอภัยอาศัยของผู้ฟังให้เกิดความประณีตไปตาม ขั้นตอนจากง่ายไปหายาก การแสดงอนุப்புพิภพในลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่ามีความลุ่มลึกไป ตามลำดับ เหมือนกับธรรมะที่มีความงามใน 3 ขั้นตอน คือ 1.งามในเบื้องต้น 2.งามใน ท่ามกลาง 3.งามในที่สุด ซึ่งผลสรุปในการแสดงธรรมในลักษณะเช่นนี้ทำให้ผู้ที่ได้รับฟังธรรม สามารถบรรลุธรรมได้ตามวาสนาบารมีของแต่ละคน

แต่ในปัจจุบันพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมไม่ค่อยจะมีการแสดงธรรมไปตามลำดับอย่างนี้ แต่มักจะหยิบเอาเฉพาะบางส่วนของอนุப்புพิภพทั้ง 5 มาสักเรื่องหนึ่ง เช่น นำเรื่องของทาน หรือเรื่องของศีลมาแสดง โดยการแสดงนั้นจะนำมาแยกออกเป็นส่วนๆ ซึ่งการแสดงธรรมเช่นนี้ ถือได้ว่าไม่เป็นการแสดงอนุப்புพิภพ คือไม่ได้แสดงไปตามลำดับขั้นตอน เพราะโดยส่วนใหญ่ แล้ว พระสงฆ์ผู้แสดงธรรมจะเป็นผู้นำเอาเนื้อหามาจากพระสูตรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อธรรม

ในแต่ละข้อมาแสดงมากกว่า เช่น เรื่องของท่าน ก็จะนำเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องของท่านทั้งหมดที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อรรถกถา หรือหลักฐานอื่นๆ มารวบรวมไว้ให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน การแสดงเรื่องของท่านในลักษณะเช่นนี้จึงมีขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางมากเกินไป ทำให้มีความเหมาะสมสำหรับใช้อ่าน ฟัง หรือเพื่อศึกษาหาความรู้มากกว่า หากเข้าใจและมีศรัทธาก็จะสามารถนำไปปฏิบัติ เพื่อเป็นการสะสมวาสนาบารมีของตนเองต่อไปในอนาคต ซึ่งการสอนในลักษณะเช่นนี้ ดูเหมือนว่าผู้แสดงธรรมจะไม่ได้ต้องการให้ผู้ฟังได้เข้าใจในเนื้อหาของอนุพุทฺธิกา โดยตลอดสาย

ดังนั้น การสอนอนุพุทฺธิกาในปัจจุบันนี้ จึงมีเนื้อหาที่มีขอบเขตกว้างขวางมากเกินไป และไม่นิยมสอนหลักธรรมทั้ง 5 เรื่องเรียงเป็นลำดับไป แต่สอนครั้งละเรื่องเท่านั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าผู้ศึกษาไม่ทราบแน่ชัดว่าในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุพุทฺธิกาไว้อย่างไรกันแน่ ดังนั้นผู้แสดงธรรมในปัจจุบันนี้จึงคิดเอาเองว่าเนื้อหาของอนุพุทฺธิกาน่าจะเป็นอย่างนั้น น่าจะเป็นอย่างนี้โดยเดาไปตามความเข้าใจของตนเอง ดังนั้น ผู้แสดงธรรมในสมัยปัจจุบันนี้จึงได้รวบรวมเอาเนื้อหาที่เกี่ยวข้องครอบคลุมกับเรื่องของอนุพุทฺธิกาทั้งหมดมาสอนผู้อื่น ซึ่งทำให้แต่ละเรื่องมีเนื้อหามากเกินไปจึงไม่อาจสอน 5 เรื่องต่อเนื่องกันไปอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง การสอนในลักษณะดังกล่าวนี้อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ฟังไม่สามารถจะเข้าใจในธรรมได้เหมือนในสมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่

เพราะเหตุนี้ ปัจฉัยทางด้านเนื้อหาธรรมที่แสดงนั้น จึงมีความสำคัญเป็นอย่างมากในการสอนอนุพุทฺธิกา เปรียบเหมือนกับยารักษาโรค ถ้าหากยานั้นเป็นยาที่รักษาโรคแบบครอบจักรวาล ไม่รักษาเฉพาะเจาะจงในโรคใดโรคหนึ่ง การรักษาโรคนั้นก็ไม่สามารถรักษาโรคให้หายขาดได้ ฉะนั้น การสอนอนุพุทฺธิกาถ้าสอนแบบไร้จุดมุ่งหมาย ไม่มุ่งเจาะจงให้ตรงประเด็น ไม่กระชับและครอบคลุมเนื้อหาทุกเรื่องก็ไม่สามารถทำให้ผู้ฟังได้เข้าใจอย่างถูกต้องได้ ฉะนั้น

นอกจากนั้น เนื้อหาอนุพุทฺธิกาที่นิยมยกมาสอนเป็นบางเรื่องนั้นส่วนมากยังนิยมสอนตามเนื้อหาในคัมภีร์จึงขาดเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสมัยใหม่ทำให้ผู้ฟังอาจรู้สึกว่าจะไม่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริงของตนทำให้ไม่สนใจและไม่นำไปปฏิบัติ

ตัวอย่างเช่น งานเขียนของพระธรรมวิสุทธิกวีเกี่ยวกับเรื่องของอนุพุทฺธิกา ซึ่งท่านจะมุ่งกล่าวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง โดยมุ่งให้เห็นเฉพาะในเรื่องนั้นๆ เท่านั้น เช่น เรื่องของท่าน ท่านก็กล่าวแต่เรื่องของท่านในแง่มุมต่างๆ เช่น ความหมายของท่าน, ประเภทของท่าน และอานิสงส์ในการให้ท่าน เป็นต้น ซึ่งในเรื่องของท่านที่ท่านเขียนไว้นั้น ไม่ได้มีการเชื่อมโยงกับเรื่องของศีลเลย ทำให้ได้เห็นเฉพาะเนื้อหาของท่านตามคัมภีร์ต่างๆ เท่านั้น โดยไม่เกี่ยวข้องกับเรื่อง

ของศีล สวรรค์ โทษของกาม และอานิสงส์ในการออกบวช ฉะนั้น งานเขียนของท่านในเรื่องของทานจึงได้แต่เป็นตำราที่ใช้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องของท่านเท่านั้น แต่ไม่ได้สอนไปตามแนวของอนุปฏิพิกถาที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันไปตามลำดับจากง่ายไปหายาก ตามลำดับขั้นตอน (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2547, น. 1-227)

จะเห็นได้ว่างานเขียนเกี่ยวกับอนุปฏิพิกถาในเล่มที่ 1 การพรรณนาทานของพระธรรมวิสุทธิกวี จะมุ่งเน้นสอนเรื่องการให้ทานมากกว่าเรื่องอื่นๆ ซึ่งการสอนเช่นนี้จะทำให้คนส่วนใหญ่หันมาสนใจเฉพาะแต่เรื่องการให้ทานเท่านั้น โดยไม่สนใจหลักธรรมในเรื่องอื่นๆ จนทำให้จิตใจไม่พัฒนาให้สูงยิ่งขึ้นไป และอาจทำให้เกิดการยึดติดในเรื่องการให้ทานว่าเป็นสิ่งสำคัญหรือจำเป็นที่สุดก็ได้

อีกตัวอย่างหนึ่ง คือสำนักสันตติโกศที่เน้นสอนเรื่องศีลมากจนเกินไป โดยไม่สนใจในหลักธรรมในเรื่องอื่นๆ ดังหนังสือเรื่องศีลที่กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

ศีล นั้นเป็นหัวใจในการปฏิบัติธรรมอันสำคัญยิ่ง แต่เป็นเพราะเราชาวพุทธศาสนิกชนทั้งหลายในปัจจุบันนี้ ชินชาและประมาทคำว่า “ศีล” กันไปหมดแล้ว เนื่องจากเห็นเป็นของพื้นๆ เห็นเป็นเรื่องเบื้องต้น จึงได้ทำให้พุทธศาสนิกชนพลาดจุดหมายและออกนอกขอบเขตของพุทธ หลงทางนิพพานไปเสียอย่างจริงจัง “ศีล” จึงกลายเป็นสิ่งไร้ค่า สำหรับคนผู้หลงผิดไปหมด แต่แท้จริงนั้น “ศีล” คือหลักสำคัญสูงสุด และก็เพราะ “ศีล” นี้จริงๆ เป็น “หลักการ” เป็นองค์ประกอบในการปฏิบัติทั่วไป สำหรับคนทั่วไป จึงจะทำให้บุคคล ผู้ประพฤติธรรมบรรลุดุธรรม (ชาวอโศก, 2545, น. 11-12)

กล่าวโดยสรุป สำนักสันตติโกศมุ่งเน้นสอนเฉพาะเรื่องศีลและพยายามที่จะพูดเน้นเรื่องศีลอยู่ตลอดเวลา โดยไม่สนใจในหลักธรรมข้ออื่นๆ ที่มีอยู่มากมายในพระไตรปิฎก จนบางครั้งทำให้สำนักนี้เน้นการสอนเรื่องศีลกันตลอดมาตั้งแต่อาจารย์จนถึงลูกศิษย์

หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่มุ่งเน้นการสอนให้ออกบวชมากเพื่อผลประโยชน์อื่น โดยไม่ได้มุ่งชี้ให้เห็นโทษของกาม ดังจะเห็นได้จากข้อความที่เขียนเกี่ยวกับอานิสงส์การบวชพระที่ปรากฏในความเชื่อของชาวพุทธไทย 10 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) หน้าที่การงานจะเจริญรุ่งเรือง ได้ลาภ ยศ สรรเสริญตามปรารถนา
- 2) เจ้ากรรมนายเวรจะอโหสิกรรม หนี้กรรมในอดีตจะคลี่คลาย
- 3) สุขภาพแข็งแรง สติปัญญาแจ่มใส ปัญหาชีวิตคลี่คลาย
- 4) เป็นปัจจัยสู่พระนิพพานในภพต่อไป
- 5) สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง เกทภัยอันตรายต่างๆ จะผ่อนหนักเป็นเบา

- 6) จิตใจสงบ ปล่อยวางได้ง่าย มองเห็นสังขารแห่งชีวิต
- 7) เป็นที่รักที่เมตตาตามหานิยมของมวลมนุษย์ มวลสัตว์ และเหล่าเทวดา
- 8) ทำมาค้าขึ้น ไม่อับจน การเงินไม่ขาดสาย ไม่ขาดมือ
- 9) โรคภัยของตนเอง ของพ่อแม่ และของคนใกล้ชิดจะเบาบางและรักษาหาย
- 10) ตอบแทนพระคุณของพ่อแม่ได้เต็มที่ สำหรับผู้ที่บวชไม่ได้เพราะติดภาระกิจต่างๆ ก็สามารถได้รับอานิสงส์เหล่านี้ได้ด้วยการสร้างคนให้ได้บวชสนับสนุนส่งเสริมอาสาการให้คนได้บวช

(<http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=10392>)

อานิสงส์ทั้ง 10 ประการนี้ ส่วนใหญ่ไม่ได้พูดถึงอานิสงส์ของการออกจากกาม แต่เป็นการพูดถึงอานิสงส์ของการบวชอย่างกว้างๆ มิได้ชี้ให้เห็นโทษของกามอย่างแท้จริง เพราะในอานิสงส์ทั้ง 10 ประการนี้ยังพูดถึงการได้ลาภ ยศ สรรเสริญอันเป็นอภิวรรณธรรมคืออารมณ์อันน่าปรารถนา หรือมีสติปัญญาแจ่มใส สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง เกียรติยศอันตรายต่างๆ จะน้อยลง เป็นที่รักของเหล่าสัตว์ มนุษย์ เทวดา ทำการค้าขายเจริญรุ่งเรือง มีเงินใช้อยู่ตลอดเวลา หรือโรคภัยไข้เจ็บของตนเอง พ่อแม่ และคนใกล้ชิดจะเบาบางลง ซึ่งเรื่องทั้งหมดนี้เป็นการกล่าวถึงเรื่องของกามทั้งสิ้น ซึ่งไม่ใช่อานิสงส์ของการบวชอย่างที่ในอนุพุทฺธิกถาต้องการ เพราะอานิสงส์ของการบวชในอนุพุทฺธิกถาจะต้องเน้นให้เห็นโทษของกาม เห็นโทษของชีวิตคฤหัสถ์(การครองเรือน) ไม่ใช่อานิสงส์ของการบวชที่ยังมุ่งเน้นในเรื่องของการอยากได้กามอยู่ เพราะอานิสงส์ของการออกบวชในอนุพุทฺธิกถาต้องมุ่งให้เห็นโทษของกาม และเป็นการออกบวชที่มุ่งหาความพ้นทุกข์ให้แก่ชีวิตอย่างแท้จริง และเป็นการมุ่งไปให้พ้นจากกามคุณต่างๆ มากกว่า ดังเช่น มหาปาละที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบท (ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/8)

อีกตัวอย่างหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในหนังสือมหาอานิสงส์ 108 ก็ยังก็เป็นการกล่าวเฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น อานิสงส์การถวายข้าวจี, ถวายข้าวกระยาสาร, ถวายผ้าบังสุกุล, ถวายของหอม, ถวายอาสนะ, อานิสงส์สร้างพระอภิธรรม, สร้างหนังสือ หรือสร้างอุโบสถ (จอม บุญตาเทศ, 2532, น. 22) ซึ่งเนื้อหาในลักษณะนี้เป็นการกล่าวเฉพาะเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ ยังไม่จัดอยู่ในเนื้อหาของอนุพุทฺธิกถา

เพราะฉะนั้น ตัวอย่างงานเขียนของพระธรรมวิสุทธิกวีที่เน้นสอนเรื่องการให้ทานก็ดี ตัวอย่างการสอนของสำนักสันติอโศกที่เน้นการสอนเรื่องการรักษาศีลก็ดี ทั้งสองตัวอย่างนี้เป็น การชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการสอนที่เน้นไปในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ หรือแม้แต่ว่า ตัวอย่างการสอนที่เน้นให้ออกบวชก็ดี ก็ไม่ได้มุ่งเน้นให้เห็นโทษของกามและออกบวช แต่เป็นการ

ออกบวชเพื่อให้ได้มาซึ่งกามคุณอีก อีกตัวอย่างหนึ่งในหนังสือกัณฑ์เทศน์ส่วนใหญ่ก็จะกล่าวเฉพาะเนื้อหาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะเท่านั้น ซึ่งเนื้อหาการสอนต่างๆ เหล่านี้ ยังไม่ได้เป็นการสอนตามแนวของอนุปพิภพิกถาที่มีแนวการสอนที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน หรือการสอนหลักธรรมจากง่ายไปหายาก เพื่อมุ่งให้ผู้ปฏิบัติได้เห็นโทษของกามและออกบวชประพาศิทธพรหมจรรย์

ดังนั้น ปัญหาในด้านเนื้อหาของอนุปพิภพิกถาในสมัยปัจจุบันนั้น จึงเป็นปัญหาที่มีมาอย่างยาวนาน เพราะการสอนของพระสงฆ์ไม่มุ่งสอนตามแนวของอนุปพิภพิกถาที่มีการสอนไปตามลำดับขั้นตอนอย่างมีระบบ และสอนจากเนื้อหาที่ง่ายไปหาเนื้อหาที่ยากที่สุด เพื่อต้องการให้ผู้ฟังได้เห็นโทษของกามคุณ 5 และออกบวชประพาศิทธพรหม เพื่อหาทางพ้นทุกข์ให้แก่ชีวิตอย่างแท้จริง แต่พระสงฆ์ในสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่นำการสอนเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น สอนเรื่องทานก็เป็นเรื่องทานอย่างเดียวในแง่มุมต่างๆ หรือการสอนเรื่องศีลก็เป็นเรื่องศีลอย่างเดียวในแง่มุมต่างๆ หรือแม้แต่การสอนให้ออกบวชก็ไม่ได้ให้ออกบวชเพราะเห็นโทษของกาม แต่เป็นการออกบวชเพื่อให้ได้กามคุณ 5 เข้ามาอีก ทั้งหมดนี้เป็นปัญหาทางด้านเนื้อหาของการแสดงอนุปพิภพิกถาในสมัยปัจจุบันอย่างแท้จริง

อีกอย่างหนึ่งในอนุปพิภพิกถามีเนื้อหามากมายจนผู้ฟังและผู้ปฏิบัติเกิดความสับสนในจุดมุ่งหมายของการสอนว่าต้องการอะไร มีเป้าหมายในการสอนไม่ชัดเจน สอนอนุปพิภพิกถาแก่ใคร เพื่ออะไร และเนื้อหาที่เกี่ยวกับสภาพการณ์สมัยใหม่ก็ไม่ค่อยมี ทำให้คนไม่สนใจหรือไม่เข้าใจว่ามีประโยชน์อย่างไร เมื่อไม่เข้าใจเช่นนี้ จึงทำให้ผู้ปฏิบัติไม่ทราบว่าตนเองจะสามารถปฏิบัติตามแนวของอนุปพิภพิกถาได้อย่างไร และจะเข้าใจในเนื้อหาของอนุปพิภพิกถาได้อย่างไร หรือไม่ทราบว่า จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้หรือไม่

4.1.3 ปัญหาด้านผู้ฟังธรรม

ผู้ฟังธรรมไม่ว่าจะอยู่ในยุคใดสมัยใดก็ตาม ก็มีทั้งพวกที่มีสติปัญญามาก สติปัญญาน้อยกลาง สติปัญญาน้อย และพวกที่โง่เขลา แต่ผู้ฟังธรรมในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบันนั้น ก็มีข้อที่แตกต่างกันบ้างตามสภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้ฟังในสมัยพุทธกาลนั้นไม่ค่อยมีปัญหาในการฟังธรรมมากนัก เพราะว่าสิ่งที่ล่อตาล่อใจนั้นมีน้อย แต่ตรงกันข้ามในสมัยปัจจุบันนี้ ซึ่งมีสิ่งที่เอื้ออำนวยต่อการหลงติดอยู่ในกามคุณมากมาย

ดังนั้น จึงเป็นสิ่งที่น่าจะควรศึกษาเป็นอย่างยิ่งเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในด้านผู้ฟังอนุปพิภพิกถาในสมัยปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร

ผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันมีความแตกต่างกันมากตามสติปัญญา ซึ่งดูจะเหมือนกับ ผู้ฟังในสมัยพุทธกาล แต่ในความเป็นจริงแล้ว สภาพแวดล้อมในสังคมปัจจุบันได้มีการเปลี่ยนแปลงไปมาก มีสิ่งยั่วยวนไปในทางกามคุณ 5 ได้มาก เช่น การมีโทรทัศน์, วิทยุ, คอมพิวเตอร์, อินเทอร์เน็ต, วีซีดี, มีห้างสรรพสินค้า และเครื่องใช้ต่างๆ ที่อำนวยความสะดวกสบายให้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นวัตถุทางกามที่ก่อให้เกิดกิเลสตัณหาแทบทั้งสิ้น เมื่อเป็นอย่างนี้ จึงทำให้คนในสมัยปัจจุบันนี้มองไม่ค่อยเห็นโทษของกามคุณ แม้บุคคลนั้นจะฟัง อนุพุทธานุภาพมากสักปานใดก็ตาม เขาผู้นั้นก็ยากที่จะเข้าใจอนุพุทธานุภาพอย่างถูกต้อง เพราะเป็นการฟังแบบสักแต่ว่าฟังหรือฟังแล้วไม่ได้เก็บมาคิดต่อ บางคนเมื่อได้รับฟังธรรม ในตอนแรก อาจจะมีความสนใจไปบ้าง แต่พอหลังจากนั้นก็เลยลืมไป เพราะว่าในชีวิตประจำวันของแต่ละคนย่อมพบกับทั้งความสุขและความทุกข์อยู่มากมาย เมื่อวันนั้นได้รับความทุกข์ บุคคลนั้นก็หวังว่า วันข้างหน้าจะได้รับความสุขบ้าง เมื่อเป็นเช่นนั้น บุคคลนั้นจึงยังไม่คิดที่จะอยากออกจากกามคุณ เพราะว่ายังติดใจอยู่กับความสุขที่เกิดจากกามอยู่เป็นอย่างมาก

จากที่กล่าวมานี้ เมื่อมองถึงผู้ฟังที่ไม่ติดในกามคุณมากนัก เราก็อาจจะมองไปถึง บุคคลต่างๆ ในแถบชนบท เพราะโดยส่วนมากแล้วชาวชนบทจะมีความผูกพันกับวัดมากกว่า ชาวกรุง ซึ่งวัดจัดได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวชนบทในหมู่บ้าน การดำเนินชีวิตของชาวชนบท นั้นก็มีวิถีชีวิตเป็นแบบอยู่กับธรรมชาติ มีความเป็นอยู่ที่สงบเรียบง่าย และก็ไม่ค่อยมีเครื่องอำนวยความสะดวกความสะดวกมากจนเกินความจำเป็น จึงถือได้ว่าชาวชนบทเป็นผู้ที่ไม่ติดในกามมาก จนเกินไป แต่ก็ยังไม่อาจแน่ใจได้มากนัก เพราะว่าชาวชนบทยังไม่ค่อยได้สัมผัสกับรสของกามคุณ เมื่อมีโอกาสได้ลิ้มลองในรสของกามคุณแล้ว ก็อาจจะเกิดการติดใจในกามคุณได้ จนอาจนำไปสู่การมีความหวังที่จะได้อะไรต่างๆ มากมาย เช่น หวังที่จะได้ซื้อรถ ซื้อบ้านที่ใหญ่โตหรูหรา ดังนั้น จึงไม่แน่นอนว่าชาวชนบทจะมีความเข้าใจอนุพุทธานุภาพได้อย่างถูกต้องหรือไม่

ปัญหาของผู้ฟังยังมีอยู่อีกหลายประการ ดังบทสัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีความสามารถในการเทศน์ การสอนหรือการเผยแผ่ธรรมะ ซึ่งปรากฏอยู่ในวิทยานิพนธ์ของพระบุญโชค ชยธมฺโม (สงแสง) โดยมีเนื้อความว่า

เนื่องจากสังคมไทยเปลี่ยนแปลงเป็นระบบทุนนิยมและบริโภคนิยมมี ประชากรเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ประชาชนต้องรีบเร่งทำมาหากินจึงไม่มีเวลามาเข้า วัด ประกอบกับธรรมชาติของมนุษย์มักจะอยากได้โดยไม่อยากเสีย ที่ไหนไปแล้วได้ เงิน ได้ทอง ได้ข้าว ได้ของ ได้โอกาส ทุกคนก็จะรีบไป แต่ถ้าต้องเสียแล้วไม่ว่าจะ เสียเงิน เสียทอง เสียของหรือเสียเวลา เป็นไม่ยอมเสียทั้งนั้น ด้วยเหตุนี้คนจึงไม่

เข้าวัด การจะเข้าวัดเพื่อมาฟังพระเทศน์สอนธรรมะ จึงเป็นไปได้ยาก แต่ถ้าหากพระวัดไหนบอกว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ให้หวยแม่นทุกคนจะรีบไปเพราะความอยากได้อะไรก็มี

อีกประการหนึ่ง บางคนที่ไม่เข้าวัดเพราะกลัวถูกเรียไร้นั้นก็เพราะกลัวเสียเงิน ปัจจุบันสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไป มีสถานเริงรมย์อยู่มากมาย มีสื่อวิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต การเรียนก็มีโรงเรียน ไม่ต้องมาที่วัด ยามทุกข์ยากก็มีกรมประชาสงเคราะห์คอยช่วยเหลือ ไม่จำเป็นต้องพึ่งวัดเหมือนแต่ก่อน

ประเด็นหลักที่ประชาชนไม่นิยมเข้าวัดเพราะไม่ชอบฟังเทศน์ เลยคิดว่าการฟังเทศน์นั้นเป็นเรื่องที่น่าเบื่อ หรือถ้าฟังแล้วก็听不懂เรื่อง สืบเนื่องมาจากความไม่คุ้นเคย และการไม่ให้ความสำคัญจึงเป็นเหตุให้ประชาชนทั่วไปไม่สนใจทางธรรมหันหลังให้วัดเน้นไปสนใจทางโลก ที่เป็นอย่างนั้นเพราะทางโลกนั้นฟังรู้เรื่อง ดูก็ง่าย เข้าใจก็ง่าย ไม่ต้องอธิบายก็เข้าใจได้ในตัวเอง จะเป็นอะไรก็เข้าใจง่าย ต่างกับทางธรรมที่ต้องทำความเข้าใจ ต้องคิดตาม ต้องอธิบายจึงจะเข้าใจ ดังนั้นหากไม่สนใจก็จะไม่รู้เรื่อง

(พระบุญโชค ชยธมฺโม(ส่งแสง), 2548, น. 109)

จากงานวิจัยของพระบุญโชค ชยธมฺโม(ส่งแสง) ที่เข้าไปสัมภาษณ์พระนักเผยแผ่ธรรมะ จึงได้ข้อสรุปว่า

ผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันนั้นยังมีปัญหาในเรื่องต่างๆ ซึ่งพอสรุปได้เป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

- 1) เร่งทำมาหากิน เพื่อความอยู่รอดของชีวิตตนเองและครอบครัว
- 2) ทำบุญหวังผลประโยชน์ให้เกิดแก่ตนเอง และกลัวเสียทรัพย์
- 3) ไม่ชอบเข้าวัด เพราะกลัวถูกพระเรียไรเงิน
- 4) เบื่อการฟังเทศน์ เพราะเห็นเป็นเรื่องของคนแก่

เมื่อเป็นเช่นนั้น การที่คนจะมาเข้าวัดฟังธรรมจึงเป็นเรื่องที่ยากมากๆ เพราะผู้ฟังมีความคิดเกี่ยวกับธรรมะไปในแง่มุมต่างๆ ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวอ้างมาแล้ว

ปัญหาของผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันเมื่อกล่าวในประเด็นสำคัญอาจสรุปได้ดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ฟังไม่มีเวลา ติดภารกิจทางอาชีพและครอบครัว
- 2) ผู้ฟังเห็นว่าศาสนาหรือธรรมะเป็นสิ่งไม่จำเป็น
- 3) ผู้ฟังไม่มีศรัทธา ขาดความเชื่อมั่น

- 4) ผู้ฟังยังไม่มีความทุกข์ จึงยังไม่เห็นคุณค่าของธรรมะ
- 5) พระสงฆ์ขาดวิวัฒนาการในการเผยแผ่
- 6) พระสงฆ์ประพฤติผิดพลาดเสียหาย ประชาชนจึงเบื่อหน่าย
- 7) ทางโลกสนุก แต่ทางธรรมสงบ ผู้รักสนุกมีมากกว่าผู้รักสงบ

(พระบุญโชค ชยธมฺโม, 2548, น. 110)

จากปัญหาของผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า ผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันไม่มีเวลา เพราะติดภารกิจการทำงานในอาชีพต่างๆ เพื่อนำทรัพย์มาจุนเจือครอบครัว บางคนก็คิดว่าเรื่องของศาสนาและเรื่องของธรรมะเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นในการดำเนินชีวิต บางคนก็ไม่มีศรัทธาและไม่มีเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยอย่างแท้จริง และปัญหาที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือผู้ฟังยังไม่มีความทุกข์ในการดำเนินชีวิต เพราะยังมีความสุขอยู่กับทางโลกในเรื่องต่างๆ เมื่อเป็นเช่นนี้ คนเหล่านั้นจึงยังไม่เห็นคุณค่าของธรรมะว่ามีความสำคัญและมีความจำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างแท้จริง อีกอย่างหนึ่ง ทางโลกนั้นมีความสนุกสนานเพลิดเพลินในการดำเนินชีวิตมากกว่าทางธรรมที่มุ่งแต่ให้เกิดความสงบแก่ชีวิตมากจนเกินไป ดังนั้น ผู้ที่รักความสนุกสนาน ความบันเทิง ความรื่นเริงจึงไม่อยากจะเข้ามาในวัดฟังธรรม เพราะกลัวว่าชีวิตจะหมดความสนุก

ส่วนอีก 2 ข้อ คือข้อที่ 5-6 จะเป็นปัญหาที่เกิดจากตัวของพระสงฆ์เองที่มีความบกพร่องในการเผยแผ่ธรรมะ อาจเกิดจากสาเหตุที่เกิดจากการไม่ค่อยได้ฝึกฝนพัฒนาตนเองในเรื่องการเทศน์และการใช้วิธีการในการเผยแผ่ให้หลากหลาย และเกิดจากที่พระสงฆ์เองประพฤติตัวไม่เหมาะสม เช่น ดื่มเหล้าหรือมั่วสุมกับสีกา เป็นต้น ด้วยสาเหตุนี้ผู้ฟังจึงเกิดความเบื่อหน่ายและไม่ค่อยอยากจะเข้ามาในวัดเพื่อฟังธรรม

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งของผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบัน จากบทสัมภาษณ์พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส ได้แสดงความคิดเห็นว่า

เพราะปัจจุบันสื่อเทคโนโลยีมีมาก เยาวชนจึงสั่งสมไปทางโลกมากกว่าทางธรรม ทั้งเป็นการดำเนินนโยบายของฝ่ายบ้านเมือง โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2484 เป็นต้นมา ได้แก่ เริ่มแยกโรงเรียนออกจากวัด และต่อมาก็หยุดเรียนวันเสาร์ อาทิตย์ เยาวชนเลยไม่มีโอกาสไปวัด พ่อแม่ปู่ย่าไปวัดในวันพระ แต่เยาวชนไปโรงเรียน นานเข้าก็เลยแยกทางกันไปเลย เยาวชนเลยฟังธรรมะไม่รู้เรื่อง” (พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงในพระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 110)

จากปัญหานี้สรุปได้ว่า เยาวชนในชาติส่วนใหญ่ไม่ค่อยเข้าวัดไปฟังธรรม เพราะทางโลกมีสื่อเทคโนโลยีมาก เช่น คอมพิวเตอร์, เกมส์, วิทยุ และโทรทัศน์ เป็นต้น ทำให้เยาวชน

ส่วนใหญ่สนใจแต่เทคโนโลยีเหล่านั้นจนไม่อยากจะไปฟังธรรม ปล่อยให้การฟังธรรมเป็นเรื่องของคนสูงอายุ เช่น พ่อแม่, ปู่ย่าตายาย เป็นต้น สาเหตุนี้ทำให้เยาวชนจึงไม่อยากจะไปฟังธรรมในวัด

ในสมัยปัจจุบันนี้เราก็ไม่รู้ว่าบุคคลไหนจะมีวาสนาบารมีที่จะสามารถฟังอนุปพิภพิกถา และทำความเข้าใจได้ถูกต้องและสามารถน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติตามได้ จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งที่เมื่อได้รับการฟังธรรมแล้ว บุคคลนั้นจะต้องมีความมุ่งมั่นที่จะปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดผลสำเร็จที่ชัดเจนแก่ตนเอง

เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงเป็นการสรุปได้ว่าในสมัยปัจจุบัน องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนั้น คือ 1.ด้านผู้แสดงธรรมในสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่ไม่ใช่พระนักเทศน์หรือพระที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องการแสดงธรรมโดยตรง ทำให้ประสิทธิภาพในการสอนด้อยลงไป 2.ด้านเนื้อหาธรรม จะเป็นไปในลักษณะการแสดงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ หรือไม่ได้มีจุดมุ่งหมายให้เห็นโทษของกามและออกบวชตามแนวของอนุปพิภพิกถา 3.ด้านผู้ฟังธรรม คือผู้ฟังในสมัยปัจจุบันส่วนใหญ่จัดเป็นบุคคลประเภทเนยยะ คือต้องฟังธรรมะบ่อย ๆ เพราะว่ามักมีกิเลสหนา ติดอยู่ในกามคุณมากจนเกินไป จนไม่คิดที่จะหลีกหนีออกจากกามคุณ ดังนั้น บุคคลเหล่านั้นโอกาสที่จะฟังธรรมแล้วเข้าใจในธรรมแล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ยากในสมัยสังคมยุคปัจจุบัน

4.2 การประยุกต์วิธีสอนอนุปพิภพิกถาเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

เมื่อเราเห็นปัญหาและเข้าใจปัญหาของการแสดงธรรมโดยเฉพาะอนุปพิภพิกถาแล้ว สิ่งที่เราจะต้องกระทำอย่างเร่งด่วนก็คือการแก้ปัญหของการแสดงอนุปพิภพิกถารวมถึงคำสอนอื่นๆ เพื่อให้การแสดงธรรมโดยเฉพาะอนุปพิภพิกถาได้รับผลสัมฤทธิ์อย่างสูงสุด คือได้เห็นโทษของกามและออกบวชประพฤติพรหมจรรย์หรือลดละการเสพกาม เพื่อหาทางพ้นทุกข์อย่างแท้จริง

ดังนั้น ปัญหาของการแสดงอนุปพิภพิกถาหรือการแสดงธรรมนั้นในบทก่อนได้กล่าวไว้แล้วมีอยู่ 3 ประการใหญ่ๆ คือ (1) ปัญหาของพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมในสมัยปัจจุบัน (2) ปัญหาของเนื้อหาในอนุปพิภพิกถาในสมัยปัจจุบัน (3) ปัญหาของผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบัน ซึ่งปัญหาทั้ง 3 ประการนี้เป็นปัญหาหลักที่ทำให้การแสดงอนุปพิภพิกถารวมถึงคำสอนอื่นๆ ไม่ได้รับความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการแก้ปัญหของการแสดงธรรมโดยประยุกต์วิธีสอนอนุปพิภพิกถาของพระพุทธเจ้าใน 3 ประการนี้ การประยุกต์วิธีสอนอนุปพิภพิกถาสามารถช่วยแก้ปัญหเหล่านั้นได้เพราะวิธีสอนเกี่ยวข้องกับคุณสมบัติของผู้สอน รูปแบบและเทคนิคในการ

สอน ตลอดจนเนื้อหาของธรรมที่จะสอนด้วย ซึ่งหากเป็นวิธีสอนที่ดีหรือมีประสิทธิภาพก็จะทำให้ไม่มีปัญหาทั้ง 3 ด้านที่กล่าวมานั้น

4.2.1 การประยุกต์วิธีสอนอนุปปกัภาพเพื่อแก้ปัญหาด้านผู้แสดงธรรม

การแสดงอนุปปกัภาพและคำสอนอื่นๆ ในสมัยปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่ท่านต้องทำหน้าที่ในการแสดงธรรม เผยแผ่ธรรมะ ดังนั้น พระสงฆ์จึงมีบทบาทหน้าที่ในการแสดงธรรมโดยปริยาย เหมือนในสมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกต้องแสดงธรรมสั่งสอนชาวโลก เพื่อประกาศพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายยิ่งขึ้นไป ดังนั้น ปัญหาด้านผู้แสดงธรรมนั้น ในประเด็นนี้จะต้องมุ่งเจาะจงไปที่พระสงฆ์เป็นลำดับแรก

ในปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะเป็นอย่างมาก เพราะว่าพระสงฆ์ตั้งอยู่ในฐานะเป็นนักบวช เป็นที่พึ่งทางใจของญาติโยมโดยทั่วไป ดังนั้น พระสงฆ์จะต้องศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง และจะต้องมีการฝึกซ้อมในการแสดงธรรมอยู่เสมอ เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการแสดงธรรม เพื่อให้การแสดงธรรมมีประสิทธิภาพมากที่สุด และทำให้การเผยแผ่ธรรมะมีความกว้างขวางมากที่สุด

การประยุกต์วิธีสอนอนุปปกัภาพรวมทั้งคำสอนอื่นๆ ของพระพุทธเจ้า เพื่อแก้ปัญหาของผู้แสดงธรรมในปัจจุบันพอจำแนกเป็นประเด็นสำคัญๆ ได้ ดังนี้

4.2.1.1 การเตรียมความพร้อมของผู้แสดงธรรม

จากตัวอย่างของพระพุทธเจ้ารวมถึงพระสาวกอย่างพระมหาโมคคัลลานะซึ่งเป็นผู้แสดงอนุปปกัภาพ เราจะเห็นว่า ผู้แสดงธรรมคือพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นผู้มีความพร้อมในด้านต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญเป็นอย่างมากต่อการมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการแสดงธรรม เช่น การมีความรู้ในเรื่องที่สอนเป็นอย่างดี การมีบุคลิกภาพที่น่าเลื่อมใส สำหรับผู้แสดงธรรมในปัจจุบันโดยเฉพาะพระสงฆ์ซึ่งเป็นปุถุชน จึงต้องมีการเตรียมตัวให้มีคุณสมบัติหรือความพร้อมในด้านต่างๆ คล้ายกับพระพุทธเจ้าและพระสาวก แม้จะไม่อาจทำได้เหมือนก็ตาม เพื่อให้มีความพร้อมในด้านต่างๆ ดังกล่าว จึงต้องมีกระบวนการศึกษาและฝึกอบรมให้ผู้แสดงธรรมมีความรู้ความสามารถพร้อมที่จะแสดงธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

วิธีเตรียมความพร้อมดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลสรุปของการสัมภาษณ์พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส เกี่ยวกับแนวทางการแก้ไขปรับปรุงให้การเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นที่ว่า

ศิลปะทุกอย่างต้องมีการซักซ้อม เตรียมพร้อม ดังนั้น พระผู้เทศน์ ผู้สอนถ้ามีการเตรียมความพร้อมก็คงเทศน์ คงสอนได้สัมฤทธิ์ผลดี ต้องฝึกซ้อมให้พร้อมอยู่เสมอ การแก้ไขปรับปรุงการเทศน์มีไม่มากนัก ถ้าจะเทศน์ให้มีประสิทธิภาพ พระนักเทศน์ต้องขยันอ่าน เป็นนักค้นคว้าหาความรู้ พร้อมด้วยการเป็นนักฟังที่ดีด้วย ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม อย่างน้อยต้องจบนักธรรมเอก ทางโลกอย่างน้อยต้องจบระดับปริญญาตรี ถ้าเรียนวิชาศึกษาศาสตร์ เอกภาษาไทยได้ก็ยิ่งดี จะได้ใช้ภาษาไทยได้ไม่ผิดพลาดและรู้เรื่องวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของไทยด้วยและนำความรู้ทั้งหมดมาประยุกต์เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันเทศน์สอนญาติโยม

แนวทางการปรับปรุงให้การเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะมีประสิทธิภาพนั้นก็ มีประเด็นหลักๆ ดังต่อไปนี้

- 1) เปิดโรงเรียนฝึกเทศน์ ฝึกพูดให้พระสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสเรียนเกี่ยวกับการเผยแผ่ที่ถูกต้องและมีระเบียบแบบแผน
- 2) คัดสรรหาพระเณรที่มีความสนใจในการเทศน์มารวมเป็นศูนย์ เป็นสถาบัน เพื่อฝึกฝนอบรมพระเณรเหล่านั้นให้มีความชำนาญ และเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องของการเทศน์ที่ถูกต้อง เพื่อสร้างทีมนักเทศน์ที่มีประสิทธิภาพ
- 3) ส่งเสริมให้มีกิจกรรมเทศน์อย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้พระเณรได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ได้ฝึกฝนตนเองเกี่ยวกับเรื่องของการเทศน์ เพื่อเป็นการสร้างเสริมประสบการณ์ และการพัฒนาเกี่ยวกับการเทศน์เพิ่มขึ้น

(พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชยธมฺโม (สงแสง), 2548, น. 112)

จากงานวิจัยของพระบุญโชค ชยธมฺโม (สงแสง) ที่เข้าไปสัมภาษณ์พระนักเทศน์ชื่อดัง จึงได้ข้อสรุปว่า พระสงฆ์ควรจะต้องเป็นผู้ใฝ่ในการศึกษาหาวิชาความรู้ให้มาก คือพูดง่าย ๆ จะต้องเป็นผู้ใฝ่ในการเล่าเรียนศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง ส่วนความรู้ทางโลกก็ต้องศึกษาด้วยเพราะจะได้สอนเขาได้ถูกต้อง เหมือนคำของนักปราชญ์จีนที่ว่า “รู้เขารู้เรา รบร้อยครั้งก็ชนะร้อยครั้ง” การเรียนทางโลกก็เพื่อนำมาเสริมความรู้ทางธรรม เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อีกอย่างหนึ่งการออกเสียงและการใช้ภาษาไทยของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะก็เป็นสิ่งจำเป็น เพราะพระสงฆ์เป็นผู้เผยแผ่ธรรมะจะต้องออกเสียงและใช้ภาษาไทยให้ถูกต้องชัดเจน เพื่อให้การเผยแผ่ธรรมะดำเนินไปด้วยดี

ส่วนแนวทางการปรับปรุงการเทศน์ของพระสงฆ์ก็จะต้องมีโรงเรียนที่ฝึกเทศน์ ฝึกพูดให้พระสงฆ์สามเณรได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะที่ถูกต้องและมีระบบระเบียบมีแบบแผนที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ให้เกิดการลักลั่นกัน และพยายามคัดสรรหาพระนักเทศน์ที่มีความรู้ ความสามารถ มีอุดมการณ์ในการแสดงธรรมมารวมไว้เป็นทีมเดียวกัน และสอนพระเณรเหล่านั้นให้มีความชำนาญ มีความสามารถในการเทศน์อย่างถูกต้องวิธี และประการสุดท้าย คณะสงฆ์ควรมีกิจการรวมให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสในการแสดงธรรมให้มากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้พระเณรเหล่านั้นได้มีโอกาสแสดงความสามารถ ได้ฝึกฝนตนเองเกี่ยวกับการเทศน์ จะได้มีประสบการณ์และพัฒนากการเทศน์สอนธรรมะของตนเองให้ดียิ่งขึ้น

จากงานวิจัยของพระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง) ในการสัมภาษณ์พระราชวิจิตรปฏิภาณอีกตอนหนึ่งเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหาของพระสงฆ์ไทยในการเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะ ก็แสดงให้เห็นความสำคัญของการฝึกผู้แสดงธรรม โดยวิธีการฝึกตามทัศนะของพระราชวิจิตรปฏิภาณ สรุปเป็นประเด็นหลักๆ ได้ 3 ประเด็น คือ

1) พระสงฆ์ต้องมีครูฝึก การเทศน์นั้นจะต้องมีครูฝึก และครูนั้นจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเทศน์อย่างถูกต้อง รู้ถึงหลักและวิธีการเทศน์รวมทั้งการปรับประยุกต์การเทศน์ให้เหมาะสมด้วย

2) พระสงฆ์ต้องมีตารางการฝึกอย่างต่อเนื่อง การที่จะเป็นนักเทศน์ที่ดีและมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง มีตารางการฝึกฝน อบรมอย่างมีระบบ เพราะจะทำให้การเทศน์นั้นพัฒนาได้เป็นอย่างดี เพราะสามารถนำส่วนที่ผิดพลาดมาปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาในการเทศน์ครั้งต่อไป

3) พระสงฆ์ควรรหาประสบการณ์ให้มาก ในที่นี้หมายถึงหากมีโอกาสที่จะได้เทศน์ก็ต้องเทศน์ เพื่อเป็นการฝึกฝนตนเอง สร้างความคุ้นเคยให้กับตนเอง และจะได้รู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อีกด้วย

(พระราชวิจิตรปฏิภาณ, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงในพระบุญโชค ชยธมฺโม(ส่งแสง), 2548, น. 117)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีโรงเรียนหรือหลักสูตรอบรมให้เป็นนักเทศน์ที่ดี แต่การเตรียมความพร้อมของพระสงฆ์ในการเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะดังกล่าวข้างต้นขึ้นอยู่กับตัวผู้แสดงธรรมเป็นสำคัญดังที่พระราชวิจิตรปฏิภาณได้กล่าวไว้ในบทสัมภาษณ์ว่า ตามหลักการหรือเทคนิคในการเทศน์ พระผู้เทศน์ต้องศึกษาค้นคว้าและหาประสบการณ์เอง สอนกันไม่ได้ ต้องรู้จักกาลเทศะ ต้องรู้จักวางตัวให้ดี รู้จักรักษากริยามารยาท หมายความว่าต้องรู้จักตน ต้องรู้จัก

คน ต้องรู้จักสถานที่ สิ่งแวดล้อมแต่ละแห่งไม่เหมือนกัน ต้องดูว่าแต่ละที่แต่ละแห่ง เราควรจะนำเสนออย่างไร ต้องวิเคราะห์ให้เป็น (พระราชวิจิตรปฏิภาณ, สัมภาษณ์, 1 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 113-114)

จากงานวิจัยของพระบุญโชคดังกล่าว ผู้วิจัยขอสรุปว่าผู้แสดงธรรมต้องศึกษาธรรมะให้มีความเข้าใจอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในเรื่องที่จะเทศน์สอนนั้น พระสงฆ์ต้องรู้เรื่องในเรื่องนั้นอย่างแจ่มแจ้งตลอดสาย ตัวอย่างเช่น การแสดงอนุပ္พิกถา ผู้แสดงธรรมต้องศึกษาอนุပ္พิกถาให้ตลอดสาย ไม่ควรเอาเรื่องใดเรื่องหนึ่งในอนุပ္พิกถามาแสดงเท่านั้น แต่ควรนำทุกเรื่องที่ปรากฏในอนุပ္พิกถามาแสดงทั้งหมด แต่ต้องแสดงไปตามลำดับขั้นตอน จากง่ายไปหายาก โดยให้เนื้อเรื่องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันตลอดสาย ถ้าทำได้ก็จะทำให้การแสดงอนุပ္พิกถาตรงตามแนวของอนุပ္พิกถา ซึ่งตรงตามหลักคัมภีร์ที่พระพุทธเจ้าได้แสดงไว้

4.2.1.2 การสอนโดยใช้วาทศิลป์และอุปกรณ์

จากการที่พระพุทธเจ้าทรงสอนโดยใช้คำพูดที่เข้าใจและสามารถสร้างความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง รวมทั้งยังทรงใช้อุปกรณ์และอิทธิปาฏิหาริย์ในการช่วยสอน ทำให้การสอนของพระองค์ประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี เราจึงควรนำวิธีการดังกล่าวนี้มาประยุกต์ใช้ คือการใช้วาทศิลป์และอุปกรณ์ต่างๆ ในการช่วยสอน แม้เราจะไม่มียุทธปาฏิหาริย์อย่างพระพุทธเจ้า แต่เราก็สามารถนำเครื่องมือหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างคอมพิวเตอร์และเครื่องฉายภาพชนิดต่างๆ มาช่วยให้การแสดงธรรมมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

การใช้วาทศิลป์เป็นวิธีการสอนที่สำคัญในทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการพูดการสอนซึ่งเป็นที่ทราบกันดีโดยทั่วไป เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่จะดึงดูดความสนใจของผู้ฟังและช่วยให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น การแสดงธรรมก็ต้องใช้วาทศิลป์เช่นเดียวกัน วาทศิลป์จัดเป็นเทคนิคเกี่ยวกับการเทศน์อีกประการหนึ่ง ดังความเห็นของพระราชวิจิตรปฏิภาณที่ว่า การเทศน์ต้องใช้ภาษาให้ง่ายๆ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ทุกระดับชั้นของอายุ ใช้คำคล้องจองกัน เพื่อให้จดจำได้ง่าย แทรกอารมณ์ขัน ฝึกฝนการใช้เสียงอย่างมีจังหวะจะโคน ถูกต้อง ไพเราะและน่าฟัง จนสามารถสะกดคนฟังให้มีใจจดจ่ออยู่กับเนื้อหาและท่วงทำนองได้ ที่สำคัญต้องแม่นยำในเนื้อหา ศึกษาเรื่องที่จะเทศน์มาอย่างแตกฉาน และถ่ายทอดความรู้โดยไม่ปิดบังอำพราง สอนให้ผู้ฟังรู้จักคิด สอนเพื่อให้คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาได้

ลีลาการเทศน์ก็สำคัญ โดยอาจใช้แบบอย่างของวัดประยุรวงศาวาส ซึ่งถือได้ว่าเป็นต้นแบบของการเทศน์ที่ดี และมีประสิทธิภาพ โดยแนวทางการเทศน์ของวัดประยุรวงศาวาสนั้นจะเป็นแบบ “สาธิตาป้อนเหยื่อ” นั้นหมายถึง เทศน์ง่ายๆ ใช้นิทานประกอบ เพื่อสร้างความ

เข้าใจ และสามารถจดจำได้ง่าย ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ต้องรู้จักคิด ตั้งประเด็นปัญหาขึ้น แล้วคิดตอบปัญหานั้นๆ ให้ได้ เช่น “คนมีศีลเหมือนดินมีน้ำ” ข้อนี้เป็นอย่างไร “ชาวบ้านร่ำรวย ทรัพย์สมบัติ พระสงฆ์ร่ำรวยอะไร” ต้องฝึกตอบปัญหาให้ได้ ก็จะมีเทคนิคการสอนได้ดี หรือ อาจจะมีเทคนิคเฉพาะ เช่น มีคำคมชนิด มีสุภาษิตหน่อย อร่อยต้องมีคำกลอน ไม่ว่างนอนต้องมี คำขัน จำได้นานต้องมีนิทานประกอบ เรียกว่าเทศน์สอนแบบมีศิลปะ (พระราชนิพนธ์, 1 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 113-114)

แนวทางในการใช้วาทศิลป์เพื่อแสดงธรรมอาจเห็นได้จากบทสรุปที่ได้จากการ สัมภาษณ์พระนักเทศน์ผู้มีชื่อเสียงที่ว่า พระสงฆ์จะต้องมีศิลปะ ฝึกซ้อมดี มีประสบการณ์ในการ แสดงมาก รู้ว่าบุคคลใด ชุมชนใด ควรแสดงอย่างไร รู้ว่าเวลาไหนจะแสดงธรรมอะไร คือ

- 1) ฟังง่าย หมายถึง ใช้ภาษาที่สามารถเข้าใจได้ง่าย เลือกรื่องที่เข้ากับยุคสมัย
- 2) มีตัวอย่างประกอบ หมายถึง ยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้เข้าใจมากยิ่งขึ้น และ จะทำให้การเทศน์เรื่องนั้นๆ น่าสนใจด้วย
- 3) ความแจ่มแจ้งในเนื้อหา หมายถึง เนื้อเรื่องที่เทศน์นั้นเข้าใจง่าย ไม่ต้องคิด อะไรมากมาย ฟังเพลิน สนุกสนาน
- 4) มีสาระข้อคิดหลักธรรมที่จะนำไปพัฒนาชีวิตในกิจการงานได้
- 5) ให้ความบันเทิงในธรรม

(พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 115)

พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส พระนักเทศน์ชื่อดังอีกรูปหนึ่งก็มีทัศนะในการทำงาน เดียวกันเกี่ยวกับการใช้วาทศิลป์ในการแสดงธรรมว่า

- 1) พระสงฆ์ต้องใช้ภาษาที่ง่ายร่วมสมัย เรียกว่า พูดแบบเข้าใจง่าย
- 2) พระสงฆ์ควรยกเหตุการณ์ร่วมสมัย เรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เพราะจะสร้างความ น่าสนใจในการฟังธรรมนั้น
- 3) การแสดงธรรมจะต้องเป็นธรรมะบันเทิง หมายถึง เป็นการเทศน์ที่น่าฟัง สนุกสนาน ไม่น่าเบื่อ มีทั้งเนื้อหาสาระ มีทั้งคำคม คำขัน เป็นต้น

(พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชยธมฺโม (ส่งแสง), 2548, น. 119)

จากบทสัมภาษณ์ของพระมหากิตติศักดิ์ ได้ข้อสรุปว่า การแสดงธรรมของพระสงฆ์ ต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เป็นภาษาร่วมสมัยซึ่งคนส่วนใหญ่ใช้พูดกัน พระสงฆ์ต้องยกเหตุการณ์ ในสมัยปัจจุบันมาสนับสนุนในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง เพื่อให้เกิดความน่าสนใจแก่ผู้ฟัง

ประการสุดท้าย พระสงฆ์ต้องแสดงธรรมให้น่าฟัง สนุกสนานเป็นธรรมบันเทิง ไม่น่าเบื่อ มีทั้งคำคมและคำขัน ประกอบด้วยเนื้อหาสาระในการแสดงธรรมแต่ละครั้งด้วย

ส่วนวิธีสอนโดยใช้เทคโนโลยีหรือเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่ดังกล่าวตรงกับแนวทางข้อหนึ่งที่มีผู้เสนอไว้เพื่อแก้ไขปรับปรุงให้การเทศน์ การสอน หรือการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบันให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นซึ่งมีประเด็นหลักๆ ดังต่อไปนี้

- 1) ผู้ใหญ่ต้องให้ออกาส
- 2) ผู้น้อยต้องเร่งพัฒนาความสามารถ
- 3) พระสงฆ์อย่าขาดอุปกर्ณ เครื่องมือสื่อความเข้าใจ
- 4) พระสงฆ์ต้องมีใจรัก
- 5) พระสงฆ์ต้องมีความรับผิดชอบต่อวัดและพระศาสนา

(พระบุญโชค ชยธมฺโม (สงแสง), 2548, น. 113)

จากบทสรุปการสัมภาษณ์พระนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงในประเทศไทยของพระบุญโชคเกี่ยวกับปัญหาของพระสงฆ์ไทยในการเผยแผ่ธรรมะนั้น ได้ข้อสรุปว่า ผู้ใหญ่ต้องให้ออกาส พระสงฆ์ที่เป็นพระผู้น้อยหรือไม่มีศถาบรรดาศักดิ์ได้มีโอกาสดแสดงธรรมบ้าง เพื่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ ความสามารถของพระผู้น้อยเอง จะได้เห็นข้อบกพร่องและปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นในการแสดงธรรมครั้งต่อไป ประการต่อมาพระผู้น้อยเองก็ต้องหมั่นฝึกฝนพัฒนาความรู้ความสามารถในการเทศน์ให้ดียิ่งขึ้นจะได้มีความหลากหลายในการเทศน์การสอนธรรมะได้ดียิ่งขึ้น อีกอย่างหนึ่งพระสงฆ์จะต้องเตรียมอุปกณ์ต่างๆ หรือเครื่องมือสื่อความเข้าใจในธรรมะให้มีความพร้อมอยู่เสมอในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง เช่น คอมพิวเตอร์, โทรทัศน์หรือแผ่นวีซีดีต่างๆ เพื่อให้การแสดงธรรมแต่ละครั้งของพระสงฆ์มีความน่าสนใจและติดตามตั้งใจและเกิดความประทับใจในพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมของผู้ฟังที่อยากจะฟังในครั้งต่อไป พระสงฆ์เองก็ต้องมีใจรักในการแสดงธรรม คือจะต้องมีความพอใจในการทำหน้าที่แสดงธรรม ซึ่งเป็นหน้าที่อันมีเกียรติ เพราะเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในธรรมแก่บุคคลทั่วไป เพื่อให้บุคคลเหล่านั้นน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน และพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมจะต้องมีความรับผิดชอบต่อวัดและพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ไม่ใช่แสดงธรรมเพื่อนำปัจจัยมาใช้ในการที่ผิด แต่ควรนำปัจจัยที่ได้มาบำรุงวัด บำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป

4.2.1.3 การสอนให้เหมาะกับผู้ฟังและสถานการณ์

จากที่อภิปรายมาแล้วจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอนุปพิทกได้เหมาะสมกับสภาพของผู้ฟัง และสถานการณ์จึงทำให้การสอนได้ผล บางครั้งพระองค์จึงทรงสอนอนุปพิทกเพียง

อย่างเดียว ไม่ได้สอนอริยสัจ 4 หรือทรงสอนเพียงเรื่องเดียวคือกามาทีนวกถาการสอนอนุพุพิกถา ในสมัยปัจจุบันก็ควรคำนึงถึงเงื่อนไขและความพร้อมของผู้ฟังรวมถึงสถานการณ์หรือเวลาและสถานที่ว่า ใครเหมาะที่จะฟังคำสอนอะไร สถานที่นี้หรือสถานการณ์อย่างนี้ควรสอนอะไร เวลาเช่นนี้ควรสอนอะไรแค่ไหน

การสอนอนุพุพิกถารวมถึงหลักธรรมต่างๆ ย่อมไม่ได้ผลหรือได้ผลน้อยหากสอนไม่เหมาะกับผู้ฟังและสถานการณ์ เช่น สอนยากเกินความสามารถของผู้ฟัง หรือสอนยาวเกินไป

4.2.1.4 การสอนตามลำดับ

การสอนตามลำดับขั้นตอนของอนุพุพิกถาเป็นจุดเด่นของการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าโดยเป็นการแสดงธรรมที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กันอย่างเป็นเหตุและผลเป็นลำดับจากง่ายไปหายาก จากต่ำไปหาสูง จากโลกียะไปหาโลกุตระ จากหายาไปหาละเอียด เพราะเรียงลำดับจากการสอนเรื่องทานและศีลในระดับพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การได้สวรรค์หรือกามคุณอันเป็นชีวิตที่ดีที่น่าปรารถนาของปุถุชน จากนั้นจึงแสดงโทษของกามคุณและประโยชน์ของการออกจากกามคุณ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการดับทุกข์อย่างถาวรคือนิพพาน

วิธีการสอนอนุพุพิกถารวมถึงหลักธรรมอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันมีไตรสิกขาเป็นต้นในสมัยปัจจุบันก็ควรดำเนินการตามวิธีการที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ให้เป็นตัวอย่างหรือเป็นแนวทางในการสอนธรรม กล่าวคือควรสอนเรียงลำดับจากง่ายไปหายาก จากต่ำไปหาสูง โดยต้องโยงใยให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมหรือคำสอนแต่ละอย่าง

วิธีการสอนอนุพุพิกถาที่ประยุกต์มานั้นสอดคล้องกับหลักทั่วไปในการสอนในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่สอนของพระพุทธเจ้าที่พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้คือ

1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็นเข้าใจง่ายหรือรู้เห็นอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่เห็นเข้าใจได้ยาก หรือยังไม่รู้ไม่เห็นไม่เข้าใจ ตัวอย่างที่เห็นชัดคืออริยสัจ 4

2) สอนเนื้อเรื่องที่ค่อยลุ่มลึกยากกลงไปตามลำดับขั้น และต่อเนื่องกันเป็นสายลงไป อย่างที่เรียกว่าสอนเป็นอนุพุพิกถา ตัวอย่างคืออนุพุพิกถา ไตรสิกขา และพุทธโอวาท 3

3) สอนตรงเนื้อหา ตรงเรื่อง คมอยู่ในเรื่อง ไม่วกวน ไม่ออกนอกเรื่อง

4) ถ้าสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้ ก็สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเอง

5) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้

6) สอนเท่าที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล

7) สอนสิ่งที่มีความหมาย เป็นประโยชน์แก่ตัวผู้ฟังหรือผู้เรียนเอง

(พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547, น. 40-41)

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์วิธีการสอนอนุพุพิภพเพื่อแก้ปัญหาของพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพในการเทศน์ การสอน และการเผยแผ่ธรรมะนั้นจะต้องให้พระสงฆ์ได้หาประสบการณ์ในการเทศน์การสอนด้วยตนเอง ต้องมีหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ คือ มีการรู้จักเหตุ รู้จักผล เป็นต้น และจะต้องมีเทคนิคต่างๆ ในการสอน เช่น การใช้คำคม การเล่านิทาน ประกอบ การแสดงธรรมก็ต้องฟังง่าย มีตัวอย่างประกอบ มีเนื้อหาสาระดี มีสาระและข้อคิดในธรรม และทำให้ผู้ฟังเกิดความบันเทิงในธรรมอยากจะฟังธรรมในครั้งต่อไป

อีกอย่างหนึ่ง พระสงฆ์จะต้องมีครูฝึกเทศน์สอนโดยตรง ต้องมีตารางการฝึกอย่างมีระบบในแต่ละวัน และต้องหมั่นหาประสบการณ์ในการเทศน์ให้มาก วัดและเจ้าอาวาสก็จะต้องสนับสนุนพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ให้มีโอกาสได้เทศน์ได้สอนอยู่บ่อยๆ เพื่อให้เกิดประสบการณ์ในการเผยแผ่ธรรมะ และทางวัดควรจัดหาอุปกรณ์ให้แก่พระนักเผยแผ่ธรรมะด้วย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการเผยแผ่ธรรมะมากยิ่งขึ้น

วิธีการแก้ปัญหาของพระสงฆ์ผู้เผยแผ่ธรรมะนั้น สิ่งที่สำคัญต้องแก้ปัญหาคือตัวของพระสงฆ์เอง คือพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ใฝ่ในการศึกษาเล่าเรียนทั้งทางโลกและทางธรรมและต้องเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติดีอยู่ในศีลในธรรม หมั่นฝึกฝนตนในการเทศน์การสอนให้มีความเชี่ยวชาญและเกิดความคล่องแคล่ว ประการสุดท้ายพระสงฆ์ควรมีรูปแบบในการนำเสนอธรรมะด้วยวิธีที่ทันสมัย เช่น การใช้คอมพิวเตอร์, การใช้สื่อเทคโนโลยีต่างๆ เช่น รูปภาพ วีซีดี เป็นต้น เพื่อให้เกิดความน่าสนใจในการแสดงธรรมแต่ละครั้ง และควรให้มีเนื้อหาสาระที่ถูกต้องด้วย โดยเฉพาะการแสดงเนื้อหาของอนุพุพิภพที่ผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป

4.2.2 การประยุกต์เนื้อหาของอนุพุพิภพเพื่อแก้ปัญหาด้านเนื้อหาของธรรม

เนื้อหาในอนุพุพิภพนั้นเป็นเนื้อหาที่มีการสอนไปตามลำดับขั้นตอน เป็นการสอนจากเรื่องที่ยากไปหาเรื่องที่ยากที่สุด คือ สอนตั้งแต่เรื่องการให้ทาน การรักษาศีล และสอนให้เห็นอานิสงส์ของการให้ทานและการรักษาศีลที่ทำให้ได้เกิดอยู่บนสวรรค์ ซึ่งในสวรรค์ก็มีความสุขที่ยังพัวพันอยู่กับกามคุณทั้ง 5 อยู่มาก จึงสอนให้เห็นโทษของกามคุณทั้ง 5 ในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เห็นได้เกิดความเบื่อหน่ายในกามคุณทั้ง 5 และออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ ทั้งหมดนี้เป็นเนื้อหาของอนุพุพิภพอย่างย่อๆ ซึ่งควรทำความเข้าใจเป็นเบื้องต้นเสียก่อน

แต่ในสมัยปัจจุบันพระสงฆ์ส่วนใหญ่ไม่สอนอนุพุพิภพไปตามแนวดังกล่าว แต่พระสงฆ์ส่วนใหญ่มุ่งสอนอนุพุพิภพในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น สอนเรื่องทานอย่างเดียว สอนเรื่องศีลอย่างเดียวในแง่มุมต่างๆ ซึ่งการสอนเนื้อหาอนุพุพิภพอย่างนี้ยังไม่ถูกต้องตาม

ลักษณะเนื้อหาของอนุப்புพิภพที่มีความสัมพันธ์เป็นลำดับขั้นตอน และเนื้อหาบางส่วนของคำสอนแต่ละข้อในอนุப்புพิภพตามที่ปรากฏในคัมภีร์อาจไม่เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบันทำให้ผู้ฟังไม่สนใจที่จะฟัง นอกจากนั้น การสอนหรืออธิบายหลักธรรมหรือคำสอนอื่นๆ ที่มีลักษณะมีความสัมพันธ์เป็นลำดับในแบบเดียวกับอนุப்புพิภพก็ควรสอนในแบบเดียวกันด้วย ดังนั้น จึงควรมีวิธีการประยุกต์หรือปรับปรุงเนื้อหาในอนุப்புพิภพรวมถึงคำสอนอื่นๆ ที่มีลักษณะแบบเดียวกันให้เหมาะสมกับผู้ฟังและสถานการณ์ในยุคปัจจุบันเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการแสดงธรรมในด้านเนื้อหาในปัจจุบัน แนวทางการประยุกต์เนื้อหาคำสอนของอนุப்புพิภพจึงใช้ได้ทั้งกับคำสอนเรื่องอนุப்புพิภพเองและคำสอนอื่นๆ ที่มีลักษณะแบบเดียวกัน ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการประยุกต์เนื้อหาของอนุப்புพิภพดังต่อไปนี้

4.2.2.1 เนื้อหาที่สอนมีลักษณะเป็นไปตามลำดับอย่างมีความสัมพันธ์กัน

ในสมัยปัจจุบันไม่ค่อยมีพระสงฆ์นำเนื้อหาของอนุப்புพิภพมาแสดงทั้งหมด แต่มักจะนำเนื้อหาที่ปรากฏในอนุப்புพิภพมาแสดงแค่เรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น เช่น เรื่องของทาน หรือเรื่องของศีล และพระสงฆ์ก็จะแสดงแค่เรื่องนั้นเรื่องเดียวในแง่มุมต่างๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนขึ้นในเรื่องนั้นๆ เรื่องเดียว หรือแม้แต่พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑูรธฺโณ) ซึ่งสอนเกี่ยวกับเนื้อหาของอนุப்புพิภพโดยตรงในหนังสือที่เขียนอธิบายเรื่องอนุப்புพิภพ ท่านก็ยังนำเนื้อหาของอนุப்புพิภพมาแยกเป็นเรื่องๆ ในหนังสือแต่ละเล่ม โดยอธิบายเนื้อหาแต่ละเล่มให้มีความวิจิตรพิสดารไปในแง่มุมต่างๆ เช่น ในเรื่องของการทาน ท่านก็เขียนเกี่ยวกับเรื่องของการทานในแง่มุมต่างๆ ไปเรื่อย เช่น ทานหมายถึงอะไร มีกี่ประเภท เป็นต้น โดยไม่พยายามเชื่อมเรื่องของทานให้เข้ากับเรื่องของศีล หรือเชื่อมเรื่องของศีลให้เข้ากับเรื่องของสวรรค์ และเชื่อมเรื่องของสวรรค์ให้เข้ากับโทษของกามคุณทั้ง 5 และเชื่อมเรื่องโทษของกามให้เข้ากับเรื่องอานิสงส์ในการออกบวช แต่ท่านจะกล่าวแต่ละเรื่องให้วิจิตรพิสดารมากกว่า จึงทำให้หนังสือที่เป็นเรื่องของอนุப்புพิภพมีทั้งหมด 5 เล่ม แต่ละเล่มก็มีเนื้อหามากมายจนกลายเป็นเรื่องของการอ่านเพื่อค้นคว้าหาความรู้โดยทั่วไปเหมือนตำราเล่มอื่นๆ (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร วิฑูรธฺโณ), 2546-2547) ซึ่งการทำเช่นนี้ไม่ใช่การแสดงอนุப்புพิภพที่ตรงตามเนื้อหาของอนุப்புพิภพเพราะการแสดงอนุப்புพิภพเป็นการแสดงที่มุ่งสอนไปตามลำดับขั้นตอน จากเรื่องที่ย่างไปหาเรื่องที่ยาก โดยให้มีเนื้อหาที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันตลอดเวลาจนไปถึงจุดมุ่งหมายที่ต้องการ เช่น สอนเรื่องทานก็ให้เชื่อมโยงเข้ากับเรื่องของศีล ศีลก็ให้เชื่อมโยงกับเรื่องของสวรรค์ สวรรค์ก็ให้เชื่อมโยงกับเรื่องโทษของกาม

โทษของกามก็ให้เชื่อมโยงกับเรื่องอานิสงส์ของการออกบวช เป็นต้น ซึ่งการสอนที่มีลำดับขั้นตอน และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันแบบนี้ เป็นการสอนตามแนวของอนุปพิทกา

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธรเจ้าทรงสามารถแสดงอนุปพิทกาได้ตามลำดับขั้นตอน และครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมด ดังมีตัวอย่างในเรื่องของความเป็นมาของอนุปพิทกาที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ 2 และผลของการแสดงเนื้อหาในอนุปพิทกาได้ครอบคลุมทั้งหมดก็ทำให้ผู้ได้รับฟังอนุปพิทกาในสมัยนั้นได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ เช่น บางคนก็ได้ออกบวชเป็นพระภิกษุ ซึ่งตรงตามจุดประสงค์ของเนื้อหาในอนุปพิทกา ซึ่งต้องการให้คนเห็นโทษของกาม และออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เป็นที่สุด

แต่ในสมัยปัจจุบันสังคมได้มีความเปลี่ยนแปลงไปมาก การที่พระสงฆ์จะแสดงอนุปพิทกาให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้งหมดจึงเป็นเรื่องที่ยากมากๆ เพราะเวลามีจำกัด อีกทั้งผู้ฟังก็ยังคงต้องทำมาหากินจึงไม่ค่อยมีโอกาสดูเข้ามาฟังธรรมได้นานๆ ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหาของการแสดงเนื้อหาในอนุปพิทกาก็จะต้องมุ่งแสดงไปตามลำดับขั้นตอนอย่างมีความสัมพันธ์กัน แสดงจากเรื่องที่ย่อยไปหายาก ซึ่งเนื้อหาที่มีในลักษณะทำนองเดียวกันกับอนุปพิทกานี้ก็มีอยู่ในสมัยปัจจุบัน เช่น หนังสือของวศิน อินทสระที่เขียนหนังสืออธิบายเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา โดยเขียนไปตามลำดับและให้เนื้อหาที่มีความสัมพันธ์กันตลอดเวลา กล่าวคือจะกล่าวถึงเรื่องของศีลเป็นตอนๆ ก่อนเป็นลำดับแรก เพื่อเป็นการวางพื้นฐานเบื้องต้นให้เข้าใจในแนวทางการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นลำดับแรกก่อนและค่อยเชื่อมความสัมพันธ์กันระหว่างศีลกับสมาธิ ต่อจากนั้นถึงจะแสดงเรื่องสมาธิเป็นลำดับต่อไป โดยกล่าวถึงสมาธิเป็นตอนๆ ไป เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องของสมาธิได้อย่างชัดเจนและพยายามเชื่อมสมาธิให้เข้ากับปัญญา และกล่าวถึงปัญญาเป็นลำดับสุดท้าย (วศิน อินทสระ, 2543, น. 1-142) ซึ่งแนวการเขียนหนังสือในทำนองนี้เป็นการเขียนตามแนวของอนุปพิทกา คือแสดงธรรมไปตามลำดับขั้นตอน จากง่ายไปหายาก

อนึ่ง การเขียนหนังสือเรื่องโมกขนิยปฏิบัติ (ทางดำเนินของมุณี) ของวศิน อินทสระ ก็เป็นการเขียนตามแนวของอนุปพิทกาเช่นเดียวกัน เพราะเป็นการเขียนไปตามลำดับขั้นตอนจากง่ายไปหายาก เพื่อการปฏิบัติให้เป็นมุณีที่สมบูรณ์ ดังมีแนวทางการปฏิบัติที่เป็นขั้นตอนตั้งแต่ง่ายไปหายากทั้ง 12 ประการ ดังต่อไปนี้

- 1) เป็นผู้อุปลกัฏตน
- 2) เป็นผู้มั่นคงในการทำสมาธิเพียรไม่ย่อหย่อน
- 3) เห็นการดำและการไหว้ของชาวบ้านเป็นสิ่งเสมอกัน
- 4) ไม่ตกอยู่ในอำนาจของสตรี

- 5) มีเมตตาต่อสัตว์ทั้งปวงเสมอด้วยตน
- 6) ละความปรารถนาและความโลภในปัจจุบัน 4
- 7) เป็นผู้มีท้องพร้อม
- 8) ยินดีในที่สงัด พอใจในฉนวน
- 9) คิดอยู่เสมอว่า ได้ก็ดี ไม่ได้ก็เป็นกุศล
- 10) ไม่ใ้ทำเป็นเหมือนใบ้
- 11) มีจิตใจเข้มแข็ง
- 12) ทำศรัทธาและหิริให้ยิ่งๆ ขึ้นไป

(วคิน อินทสระ, 2546, น. 3)

ซึ่งแนวทางการปฏิบัติเพื่อความเป็นมุนี เป็นการสอนไปตามลำดับขั้นจากง่ายไปหายาก เพื่อให้เกิดความสำเร็จขั้นสูงสุดคือเป็นมุนีโดยสมบูรณ์

จากตัวอย่างหนังสือทั้งสองเล่มนี้เป็นการยืนยันได้ดีว่าการสอนตามแนวอนุพุทธานุสสติยังมีการสอนกันอยู่ตั้งแต่อดีตจนถึงสมัยปัจจุบัน แต่จะสอนในแง่ของหลักธรรมอื่นๆ หรือเรื่องอื่นๆ แต่มีเนื้อหาที่เป็นไปตามลำดับขั้นตอน จากง่ายไปหายากเหมือนแนวของอนุพุทธานุสสติ

ดังนั้น การสอนตามลำดับของอนุพุทธานุสสติจึงใช้ได้และควรนำมาใช้ทั้งกับการสอนเรื่องอนุพุทธานุสสติและคำสอนอื่นๆ ที่มีลักษณะแบบเดียวกัน ซึ่งเป็นวิธีการสอนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ได้ผลมาแล้ว

4.2.2.2 การประยุกต์เนื้อหาของอนุพุทธานุสสติให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

จากการที่สถานการณ์ในปัจจุบันเปลี่ยนไปจากเดิม การประยุกต์หรือปรับคำสอนให้เข้ากับยุคสมัยจึงมีความสำคัญและความจำเป็นสำหรับการสอนอนุพุทธานุสสติรวมถึงคำสอนทุกคำสอนในพระพุทธศาสนาเพื่อให้ผู้ฟังสนใจและสามารถเข้าใจได้ดียิ่งขึ้นอันจะทำให้เกิดประโยชน์ตั้งแต่ระดับต่ำไปจนถึงระดับสูง

4.2.2.2.1 การประยุกต์คำสอนเรื่องทาน

การสอนทานกถาคือเรื่องการให้ทานให้เข้ากับยุคปัจจุบันต้องมีการนำเหตุการณ์หรือพฤติกรรมบางอย่างที่ทำกันในสมัยปัจจุบันมาตีความให้เห็นว่าเป็นการให้ทานตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นเองเพื่อให้ผู้ฟังจะได้เข้าใจง่ายขึ้นและเห็นว่าเรื่องทานเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันไม่จำเป็นต้องไปทำที่วัดเพียงอย่างเดียว

ตามหลักคำสอนเรื่องทานของพระพุทธศาสนา การให้ทานนั้นมีหลายอย่างมาก ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้แล้วในบทที่ 3 ในเรื่องของทานกถา แต่กล่าวโดยสรุปการให้ก็มีอยู่ 3

ประการใหญ่ๆ คือ 1.การให้วัตถุสิ่งของ 2.การให้อภัยทาน 3.การให้ธรรมทาน ซึ่งการให้วัตถุเป็นทานนั้น ก็ยังแยกวัตถุประสงค์ออกไปได้อีก 5 ประการ คือ

- 1) ให้เพื่อบูชาคุณ เช่น ให้แก่พ่อแม่, ครูอาจารย์, หรือแก่พระสงฆ์ เป็นต้น
- 2) ให้เพื่ออนุเคราะห์ เช่น ให้แก่พี่น้องหรือลูกหลาน เป็นต้น
- 3) ให้เพื่อสงเคราะห์ เช่น ให้แก่คนยากจน คนขอทาน หรือคนที่ประสบความทุกข์ยากลำบากต่างๆ เป็นต้น
- 4) ให้เพื่อสาธารณะประโยชน์ เช่น สร้างถนนหนทาง, สร้างโรงพยาบาล เป็นต้น
- 5) ให้เพื่อสร้างบารมี คือให้เพื่อสละความตระหนี่ของตนเอง เป็นต้น

(พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2547, น. 39-40)

โดยการให้ในลักษณะต่างๆ นั้นมีความแตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ของผู้ให้ แต่จุดมุ่งหมายเดียวกันก็คือผู้ให้ต้องการที่จะเสียสละแบ่งปันทรัพย์สมบัติหรือปัจจัย 4 ที่ตนเองมีอยู่รวมถึงความรู้และแรงกายของตนแก่ผู้อื่น เป็นการสละความตระหนี่หรือความเห็นแก่ตัวของตนเอง โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคมโดยรวมอย่างแท้จริง ซึ่งการให้ในลักษณะนี้ ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้ของพระภิกษุที่ต้องให้แก่ญาติโยมหรือญาติโยมให้แก่พระภิกษุ ดังที่คนทั่วไปมีความเข้าใจกัน แต่อาจจะเป็นการให้ที่พระสงฆ์ให้แก่พระสงฆ์ด้วยกันเอง หรือคฤหัสถ์ให้แก่คฤหัสถ์ก็ได้ไม่ผิดอะไร

ดังนั้น ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะได้รวบรวมเรื่องการให้ทานในลักษณะต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยในยุคสมัยปัจจุบันมาเป็นตัวอย่างและจะได้นำมาวิเคราะห์วิจารณ์ว่าการให้ในลักษณะเช่นนี้เป็นทานได้อย่างไร โดยจะนำข่าวในหนังสือพิมพ์มาเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

1) การให้เงินและทรัพย์สินของ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติจากธรรมชาติ

(1) พล.ต.ท.ยุทธนา ไทยภักดี ตัวแทนสมาชิกสมาคม(ส.ว.)รับมอบเงิน 40,000 บาทจากคุณหญิงโรส และรัชชา บริบาลบุรีภัณฑ์, มนวิภา ประจัญคดี และบุญยง จงวาณิช ตัวแทนสโมสรซอนต้า กรุงเทพฯ จัดซื้ออุปกรณ์การแพทย์ส่งไปช่วยชาวเฮติ ที่รัฐสภา (ฤกษ์ฤทธิ์, “น้ำใจคนไทย”, ไทยรัฐ (25 กุมภาพันธ์ 2553):น. 12)

(2) ศ.พูลสุข เศรษฐ์โสภณกุล รักษาการนายกสมาคม ไว ดับยู ซีเอ และโนวีรัตน์ นพรัตนารการณ์ มอบเงินบริจาค เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยแผ่นดินไหวในซีกี โดยมีมร.อัลเบอริโต โยอาคัม ออท.สาธารณรัฐซีกี และภริยา เป็นผู้รับมอบ ที่สถานเอกอัครราชทูต

(ตรีศูล, “มอบเงินช่วย”, เดลินิวส์ (22 เมษายน 2553): น. 5)

การบริจาคที่ปรากฏในตัวอย่างทั้ง 2 เรื่องข้างต้นนี้เป็นการให้วัตถุธาณหรืออามิส ทานเพื่ออนุเคราะห์ผู้ตกทุกข์ได้ยากตามหลักคำสอนในทานกถา ตัวอย่างเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยยังมีน้ำใจอยู่มาก เพราะว่าการให้ในลักษณะเช่นนี้จะมีประโยชน์แก่คนจำนวนมาก เพราะให้โดยไม่เจาะจงใครเป็นพิเศษ แต่มุ่งให้แก่คนทั่วไปที่ประสบความเดือดร้อนอย่างแท้จริง ซึ่งประเทศเอติกับประเทศซิติ ทั้งสองประเทศนี้ได้รับผลแห่งภัยพิบัติจากธรรมชาติ คือเกิด แผ่นดินไหวภายในประเทศและทำให้ผู้คนภายในประเทศล้มตายเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะ ประเทศเอติ ซึ่งมีคนตายมากเป็นพิเศษ เมื่อข่าวนี้ได้แพร่กระจายออกไปในหลายๆ ประเทศ ก็ได้มีคนมาช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก

ดังนั้น การให้ทานในลักษณะนี้จึงมีความจำเป็น เพราะทำให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข เพราะคนที่ประสบภัยพิบัตีย่อมมีความเดือดร้อนเป็นธรรมดา การที่มีคนไปให้การช่วยเหลือก็ถือได้ว่าเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่คนที่ประสบความเดือดร้อนได้ในระดับหนึ่ง และจะทำให้คนที่ประสบความเดือดร้อนได้มีกำลังใจในการต่อสู้กับชีวิตได้อีกต่อไป ส่วนผู้ให้ก็จะได้รับผลคือความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้อื่น และถ้าตายจากโลกนี้ไปก็จะได้ไปสู่ภพภูมิที่ดีกล่าวคือสุคติโลกสวรรค์ ซึ่งตรงตามแนวของอนุปปกถา

2) การให้ทรัพย์เพื่อสร้างอาคารโรงพยาบาล

(1) จำรงค์ ภริมย์ภักดี ประธานกรรมการบริหารบุญรอดบริวเวอรี่ มอบเงินจำนวน 32 ล้านบาท ให้แก่ม.ร.ว.ปรียางค์ศรี วัฒนคุณ เพื่อสมทบทุนสร้างอาคารรักษาพยาบาลรวม เณริมพระเกียรติ และอาคารศูนย์ความเป็นเลิศทางการแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ให้มี ประสิทธิภาพ วันก่อน ที่บริษัทบุญรอดบริวเวอรี่.

(เท่าไฟ, “ไฉญญ”, ไทยรัฐ(28 กุมภาพันธ์ 2553): น. 4)

(2) ศ.นพ.อดิศร ภัทราดุลย์ ผอ.โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ รับมอบเงินจำนวน 3 ล้านบาท จากบัญชา เก่งเจริญกุล เพื่อสมทบทุนในการก่อสร้างอาคาร “ภูมิสิริมังคลานุสรณ์” ณ โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ สภากาชาดไทย ที่โรงพยาบาล

(กระโจมไฟ, “สร้างอาคาร”, เดลินิวส์(23 เมษายน 2553): น. 5)

การบริจาคเงินเพื่อสมทบทุนในการสร้างโรงพยาบาลหรืออาคารต่างๆ ใน โรงพยาบาลก็จัดเป็นการให้อามิสทานประการหนึ่ง ถือได้ว่าผู้ให้เป็นผู้ที่มีจิตใจเมตตา เพราะ เล็งเห็นแล้วว่าโรงพยาบาลเป็นสถานที่รักษาผู้ป่วยไข้ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนป่วยหายจาก อาการป่วย เพราะความป่วยไข้เป็นทุกข์อย่างหนึ่ง ที่ทำให้ผู้ป่วยต้องได้รับความทุกข์ นานาประการ ไหนจะต้องเจ็บป่วยทางกายและเจ็บป่วยทางใจ บางคนต้องเข้าๆ ออกๆ

โรงพยาบาลเป็นว่าเล่น ดังนั้น ความไม่ป่วยไข้จึงจัดได้ว่าเป็นลาภอันประเสริฐอย่างหนึ่งของมนุษย์ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

“ความไม่มีโรค เป็นลาภอย่างยิ่ง” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/204/96)

3) การให้ธรรมะหรือความรู้

(1) โรงเรียนทวารวดี อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ได้จัดโครงการค่ายเยาวชน สร้างสรรค์ผลงานศิลปะร่วมสมัย ด้านภัชยาเสพติด เพื่อเปิดโอกาสให้เยาวชนได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น และได้อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด อันจะนำไปสู่การสร้างเสริมทักษะชีวิตในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (“โรงเรียนทวารวดีเปิดค่ายเยาวชน สร้างเกราะป้องกันยาเสพติด”, เดลินิวส์ (23 เมษายน 2553): น. 29)

(2) อีสสระ สมชัย รมว.กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ เป็นประธานเปิดงาน พร้อมบรรยายพิเศษหัวข้อ “บทบาทอาสาสมัครกับการแก้ไขปัญหาทางสังคมในปัจจุบัน” โดยมีวัลลภ พลอยทับทิม ปลัดกระทรวงฯ พนิดา กำภู ณ อยุธยา ให้การต้อนรับ ที่ รร.รามการ์เด้นส์ (ดินสอโดม, “ปัญหาสังคม”, เดลินิวส์ (13 เมษายน 2553): น. 5)

การให้ความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมจัดเป็นธรรมทานและวิทยาทานซึ่งเป็นการให้ทานประเภทหนึ่งในคำสอนเรื่องทาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความจำเป็นในสังคมยุคปัจจุบัน เพราะว่าการให้ความรู้นั้นจะทำให้คนที่ได้รับฟังมีความเข้าใจในเรื่องต่างๆ ตามความเป็นจริง และถือได้ว่าเป็นบุญมากแก่ผู้ให้ เพราะการให้ในลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผู้รับมีความเข้าใจอย่างถูกต้องและจะได้น้อมนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้ และการให้ธรรมะหรือความรู้ถือได้ว่าเป็นการให้ที่ประเสริฐที่สุดในบรรดาการให้ทั้งปวง สมดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

“การให้ธรรมะ ชนะการให้ทั้งปวง รสแห่งธรรมะ ชนะรสทั้งปวง” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/354/144)

4) การให้เงินและทรัพย์สินของเพื่อช่วยเหลือคนป่วย

(1) ร.ต.ธัญญา เพ็ญนิภากรณ์ ผู้ช่วยเลขานุการเหล่ากาชาด จ.สุรินทร์ พร้อมสมาชิกนำถุงยังชีพ เครื่องอุปโภค บริโภค และเงินสดเคราะห์จำนวนหนึ่งมอบให้แก่ นางสาว พิกุล มีเพชร อายุ 26 ปี มีร่างกายพิการร่างกระดูกแกร็น สูงเพียง 70 เซนติเมตร น้ำหนักตัวเพียง 6 กิโลกรัม พุดและเดินไม่ได้ ป่วยเป็นไข้นอนรักษาตัวที่โรงพยาบาลรัตนบุรี จ.สุรินทร์ (กาชาดเยี่ยมสาวกระดูกแกร็น, เดลินิวส์ (22 เมษายน 2553): น. 14)

(2) พระครูสิทธิธรรมวิภัช เจ้าอาวาสวัดราชบูรณะ จ.พิษณุโลก มอบสิ่งของช่วยเหลือครอบครัวของ ด.ญ.พลอยปภัส บุญชนทด วัย 6 เดือน ที่เกิดมาพิการไร้แขนขา (“ช่วยหนูหน่อย”, เดลินิวส์ (20 เมษายน 2553): น. 1)

การให้เงินหรือทรัพย์สินสิ่งของต่างๆ ก็ดี จัดเป็นการให้ทานเพื่อการสงเคราะห์อย่างหนึ่ง ถือได้ว่าเป็นการให้เพื่อสงเคราะห์คนที่ป่วยไข้ไม่สบาย ได้รับความสบายในระดับหนึ่ง เพราะสมัยปัจจุบันนั้น คนป่วยเกิดขึ้นมากมายในสังคมโลก ดังนั้น การให้ในลักษณะนี้เป็นการให้เพื่อสงเคราะห์กันและกัน เพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข

5) การให้เพื่อเป็นสาธารณะกุศล

(1) ประพิน รุจิรวงศ์ ผอ.ฝ่ายทรัพยากรบุคคลและธุรการ นสพ.เดลินิวส์ รับมอบเงินบริจาคจาก ภูริช-ดาราวัฒน์ มหาดำรงกุล โทรคาเดร่ ไทม์ เพื่อร่วมสมทบกองทุนมูลนิธิแสง-ใช้ก็ เติระกุล สำหรับสาธารณะกุศล ที่ สนง.เดลินิวส์ ถนนวิภาวดีรังสิต (ตรีศูล, “ร่วมกุศล”, เดลินิวส์ (31 มีนาคม 2553): น. 5)

(2) ประชา เติระกุล ประธาน บ.สีพระยาการพิมพ์ จก. รับมอบเงิน 2 แสนบาทจากมิน เขียวร รองประธาน กก. เครือเจริญโภคภัณฑ์ เพื่อสมทบทุนมูลนิธิแสง-ใช้ก็ เติระกุล ในโอกาส นสพ.เดลินิวส์ ครบรอบ 46 ปี ขึ้นปีที่ 47 เพื่อสาธารณะกุศล (อันดามัน, “เพื่อการกุศล”, เดลินิวส์ (27 มีนาคม 2553): น. 5)

การให้ในลักษณะนี้เป็นการให้เพื่อสมทบทุนในการสร้างการกุศลที่เป็นสาธารณะประโยชน์ต่างๆ เป็นการให้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมโดยตรง ซึ่งจัดเป็นทานเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นที่น่าชื่นชมอย่างหนึ่ง เพราะให้โดยไม่เจาะจงใครเป็นพิเศษ แต่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

6) การเสียสละร่างกายเพื่อผู้อื่น

นอกจากการให้เงิน สิ่งของ ความรู้และธรรมะแล้ว การเสียสละเวลา และร่างกาย รวมทั้งความสุขสบายส่วนตัว เพื่อไปช่วยเหลือผู้อื่นก็จัดเป็นการให้ทานอย่างหนึ่งได้ ดังจะเห็นได้จากผู้ทำงานอาสาสมัครต่างๆ เช่น หน่วยกู้ภัยของมูลนิธิปอเต็กตึ๊งและมูลนิธิร่วมกตัญญู รวมถึงโครงการช่วยเหลือสังคมอื่นๆ ที่ปัจจุบันนิยมเรียกพฤติกรรมเช่นนี้ว่า “จิตอาสา” เช่น โครงการช่วยสร้างอาคารให้โรงเรียนในชนบท หรือทำประโยชน์อื่นๆ ให้แก่ชุมชน ดังตัวอย่างของนักศึกษาจำนวน 80 คนจาก 7 สถาบันอุดมศึกษาในภาคเหนือคือมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยพายัพ มหาวิทยาลัยแม่โจ้-แพร่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์ลำปาง มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์ ร่วมกันสร้างฝายรักษาต้นน้ำ คือ ฝายชะลอน้ำเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ น้ำตกห้วยม่วง ต.ห้วยยาบ อ.บ้านธิ จ.ลำพูน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องทำด้วยความเพียรและความอดทนเพราะต้องใช้ร่างกายในการทำงานมีการขุด เจาะ และมัดเป็นต้น (“ชาวอุดมฯ ภาคเหนือร่วมพลังสร้างฝายรักษาต้นน้ำ หล่อหลอมพลัง “จิตอาสา”, ไทยรัฐ (21 มีนาคม 2553): น. 12)

7) การให้อภัยแก่ผู้อื่น

การให้อภัยไม่ถือโทษเอาความผู้ที่ทำอันตรายหรือทำมิชอบแก่ตนเองตามคำสอนเรื่องอภัยทานก็ยังมีผู้ปฏิบัติตามอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเราสามารถนำมาแสดงได้โดยประยุกต์ให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการนิรโทษกรรมผู้ทำความผิดของทางรัฐเพื่อช่วยให้ผู้หลงทำความผิดได้มีโอกาสกลับเนื้อกลับตัวและได้ทำความดีไถ่โทษ การลดโทษของผู้ต้องหาในเรือนจำในวาระโอกาสต่างๆ มีวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นต้น ก็จัดเป็นตัวอย่างของการให้อภัย

ตัวอย่างเช่น นายพงษ์ศักดิ์ กิจประเสริฐ รองนายก อบจ.ราชบุรีได้เปิดอบรมอาชีพช่างซ่อมบำรุง เครื่องทำความเย็นและปรับอากาศให้กับผู้ต้องขังรุ่นที่ 1 ที่กำลังจะได้รับการอภัยโทษภายในเรือนจำเขาบิน ตั้งอยู่หมู่ 6 ต.น้ำพุ อ.เมือง จ.ราชบุรี ซึ่งเป็นเรือนจำนักโทษเด็ดขาดโทษตั้งแต่ 15 ปีจนถึงตลอดชีวิต ซึ่งโครงการฝึกอาชีพดังกล่าวนี้ เป็นความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์และอบจ. ที่ได้นำงบประมาณรวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ในการอบรมมาให้ เพื่อต้องการฝึกอาชีพให้กับผู้ต้องขังที่อยากจะมีวิชาชีพติดตัว และเมื่อออกไปสู่สังคมภายนอกจะได้มีอาชีพที่มั่นคงรองรับสามารถนำไปหาเลี้ยงชีพตัวเองและครอบครัวได้ (“อบจ.เมืองโองจับมือเรือนจำฝึกอาชีพผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ”, เดลินิวส์ (9 กุมภาพันธ์ 2553): น. 30)

นอกจากนั้น เหตุการณ์ของความขัดแย้งทางการเมืองของกลุ่มคนหลายกลุ่มที่เกิดขึ้นจนทำให้เกิดความรุนแรงขึ้นมาหลายครั้งในช่วงเวลาไม่กี่ปีมานี้ก็ควรใช้หลักอภัยทานในการไม่ผูกอาฆาตจองร้ายทำลายกันหรือการไม่ใช้ความรุนแรงเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาด้วยหลักสันติวิธี โดยชี้ให้เห็นประโยชน์คือความสงบสุขที่จะเกิดแก่ประเทศชาติในส่วนรวม

การประยุกต์คำสอนเรื่องทานนั้น สามารถสรุปได้เป็นข้อๆ ดังต่อไปนี้

- 1) การให้เงินและทรัพย์สินของ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติจากธรรมชาติ
- 2) การให้ทรัพย์เพื่อสร้างอาคารโรงพยาบาล
- 3) การให้ธรรมะหรือความรู้
- 4) การให้เงินและทรัพย์สินของ เพื่อช่วยเหลือคนป่วย
- 5) การให้เพื่อเป็นสาธารณะกุศล
- 6) การเสียสละแรงกายเพื่อผู้อื่น
- 7) การให้อภัยแก่ผู้อื่น

การให้ทั้ง 7 ประการนี้ เป็นการให้ที่มีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไปจากสมัยพุทธกาล ซึ่งในสมัยพุทธกาลนั้นมุ่งแต่เป็นการให้ทรัพย์เพื่อทำบุญในลักษณะต่างๆ เช่น การ

ทำบุญถวายภัตตาหารพระสงฆ์, การทำบุญตักบาตรพระสงฆ์, หรือการทำบุญด้วยการสร้างวัดหรือวิหาร ซึ่งเป็นการให้ที่อาจจะดูแคบเกินไป เพราะเป็นการทำบุญมุ่งเจาะจงถวายไว้ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ในสมัยปัจจุบันการให้มีความแตกต่างกันออกไปจากอดีต คือเป็นการให้เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคมส่วนรวมอย่างแท้จริง เช่น การให้เงินและทรัพย์สินสมบัติต่างๆ เพื่อช่วยเหลือคนตกทุกข์ได้ยาก, การบริจาคเงินเพื่อสร้างอาคารโรงพยาบาล, การให้เพื่อเป็นสาธารณะประโยชน์ เช่น การสร้างสะพาน การให้ธรรมะหรือความรู้ในเรื่องต่างๆ, การเสียสละกำลังกาย กำลังใจเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือการให้อภัยแก่ผู้อื่น เพื่อไม่ให้เกิดการทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น ซึ่งการให้ทั้งหมดนี้เป็นการให้ที่เป็นไปตามแนวของอนุพุทธิกถา เพราะว่าเป็นการให้เพื่อมุ่งขัดเกลาคความตระหนี่ถี่เหนียวให้ลดน้อยลงไป เพื่อให้จิตใจมีความอ่อนโยน เหมาะสมในการที่จะรักษาศีลเป็นลำดับต่อไป

การประยุกต์เรื่องการให้ต้องระวังให้เป็นไปตามหลักการให้ทานของพระพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากการให้ทานประเภทต่างๆ ที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวเอาไว้ 16 ประการ คือ (1) ให้แบบคำกำไร (2) ให้โดยสัญญาตัญญาณ (3) ให้อย่างแลกเปลี่ยน (4) ให้ตามธรรมเนียม (5) ให้ตามหน้าที่ (6) ให้อย่างลงทุน (7) ให้อย่างสหกรณ์ (8) ให้เพื่อสร้างบารมี (9) ให้เพราะจำเป็นต้องให้ (10) ให้เพราะกิเลสต้องการ (11) ให้เพื่ออวด (12) ให้อย่างตกเบ็ด (13) ให้เพราะถูกหลอก (14) ให้เพราะบ้าดี เมาดี หลงดี (15) ให้เพราะกลับตัว กลับใจ (16) ให้สูงสุดคือการสละตัวตน (พุทธทาสภิกขุ, 2548, น. 5)

การประยุกต์การให้ทั้ง 16 ประการนี้ สามารถอธิบายได้ดังต่อไปนี้

1) ให้แบบคำกำไร เป็นการให้ที่ทำบุญนิดหน่อย แต่หวังผลกำไรมาก เช่น ตักบาตรพระสงฆ์แค่ช้อนเดียว แต่อยากได้วิมานในสวรรค์สักหนึ่งหลัง

2) ให้โดยสัญญาตัญญาณ เป็นความรู้สึกของสัญญาตัญญาณอย่างแม่ให้แก่ลูก เป็นต้น

3) ให้อย่างแลกเปลี่ยน เป็นการให้ที่แลกเปลี่ยนกัน เช่น เขาให้ข้าวแก่เรา เราก็ให้ผักผลไม้เป็นการตอบแทนแก่เขา

4) ให้ตามธรรมเนียม เป็นการให้ที่ยึดถือกันมาตามธรรมเนียม เช่น แม่ชีจังหวัดหนึ่ง เขาจะต้องเอาของที่กินได้เล็กๆ น้อยๆ ไปวางให้นก หนู มด และแมลงกินก่อน เสร็จแล้วจึงจะมากินเองได้

5) ให้ตามหน้าที่ เป็นการให้ในฐานะเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายก็ได้ หรือเขาเป็นลูกหลาน คนใช้ บริวารของเรา เราก็ให้เขาตามหน้าที่ หรือเขาเลี้ยงสุนัขไว้ ถึงเวลาเราก็หาข้าวหา

น้ำให้มันกิน และถ้ามันเจ็บป่วย เราก็พามันไปหาหมอ เพื่อรักษา เป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นการให้ตามหน้าที่

6) ให้อย่างลงทุน เป็นการให้เพื่อหวังผลประโยชน์ของอีกฝ่ายหนึ่ง

7) ให้อย่างสหกรณ์ เป็นการให้ร่วมกัน เช่น มีการเรียไรเพื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ต้องออกทรัพย์ร่วมกัน

8) ให้เพื่อสร้างบารมี เป็นการให้ที่ขุดเกลาคความเห็นแก่ตัว เช่น เรามีข้าว ถ้าเรากินคนเดียวก็อิ่ม แต่ถ้าเราแบ่งให้คนอื่น เราก็ได้กินด้วย เขาก็ได้กินด้วย เราก็ได้อิ่มทั้งกาย อิ่มทั้งใจ

9) ให้เพราะจำเป็นต้องให้ เป็นการให้ที่ถูกบังคับ เพราะถ้าไม่ให้อาจจะถูกทำร้ายได้

10) ให้เพราะกิเลสต้องการ เป็นการให้เพราะถูกกิเลสบังคับ เช่น การซื้อตู้เย็น วิทยุ โทรศัพท์ ซึ่งเป็นไปในทางกามารมณ์ ในทางหลอกลวงมันต้องการ

11) ให้เพื่ออวด เป็นการให้เพื่อต้องการมีชื่อว่าเราให้ เพื่อจะได้มีชื่อติดป้ายประกาศ

12) ให้อย่างตกเบ็ด เป็นการให้เพื่อให้เกิดความผูกพันกัน เช่น ถ้าเกิดอะไรขึ้น เขาก็จะช่วยเราได้ เป็นต้น

13) ให้เพราะถูกหลอก เช่น เขาโฆษณาชักชวนให้ซื้อสินค้าบางอย่าง เราก็หลงเชื่อไปซื้อสินค้าของเขา เป็นต้น

14) ให้เพราะบ้าดี เมาดี หลงดี เป็นการให้เพราะหลงเชื่อคำพูดของเขา เช่น เขาพูดจาเก่งๆ ก็ได้คนมาช่วยกันบริจาคทานเยอะแยะ จึงกลายเป็นโฆษณาชวนเชื่อ คดโกงไปในตัว เป็นต้น

15) ให้เพราะกลับตัว กลับใจ หมายถึง คนที่หลงผิดไปทำความชั่วต่างๆ เมื่อกลับตัวเป็นคนดี ก็ให้ทานบำเพ็ญบุญกุศลต่างๆ

16) ให้สูงสุดคือการสละตัวตน เป็นการให้ที่เอาตัวตนออกไปจากจิตใจให้เหลือแต่ความว่างเปล่า โดยไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดๆ ทั้งปวง

(พุทธทาสภิกขุ, 2548, น. 13-38)

ในการให้ทานทั้ง 16 ประเภทดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นการให้ทานที่ไม่ตรงตามเป้าหมายของการให้ทานที่มุ่งช่วยเหลือผู้อื่นและขัดเกลาดนเองเพื่อปล่อยวางตัวตน ไม่ใช่ให้ทานเพื่อหวังผลบางอย่าง หรือให้อย่างขาดปัญญา

การประยุกต์เรื่องการให้ นั้น พันจ่าอากาศเอกอภิชาติ พรสี ยังได้กล่าวไว้ดีกว่า

- 1) ให้แรงงานเป็นทาน เป็นการให้โดยการเอาแรงกายแรงใจของตนเข้าช่วยเหลือ
- 2) ให้รอยยิ้มเป็นทาน เป็นการให้รอยยิ้มและสายตาที่เปี่ยมด้วยเมตตาต่อกัน
- 3) ให้ทรัพย์เป็นทาน เป็นการให้ที่ผู้รับสามารถนำทรัพย์นั้นไปเปลี่ยนเป็นสิ่งของได้
- 4) ให้สิ่งของเป็นทาน สิ่งของที่ว่านี้ต้องเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร เช่น ให้ของกิน, ให้ของใช้ที่เป็นประโยชน์ เป็นต้น
- 5) ให้ความยินดีเป็นทาน พลอยยินดีเมื่อผู้อื่นทำความดีหรือประสบความสำเร็จในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น จบการศึกษาปริญญาตรี เป็นต้น
- 6) ให้อภัยเป็นทาน ไม่โกรธตอบเมื่อผู้อื่นทำให้เราขัดเคืองใจในเรื่องต่างๆ
- 7) ให้ธรรมเป็นทาน เป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของชีวิตอย่างถูกต้อง

(พันจ่าอากาศเอกอภิชาติ พรสี, 2550, น. 116)

ดังนั้น การให้ทานในลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมานั้น ผู้สอนอนุพัทธพิกิตสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสอนเรื่องการให้ทานหรือทานกถาสำหรับคนสมัยใหม่ นอกจากนั้น ในการสอนเรื่องทานนี้ ผู้สอนควรสอนด้วยว่าในการให้ทานในลักษณะต่างๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการให้วัตถุสิ่งของ การให้วิทยา (ความรู้) หรือธรรมะ หรือการเสียสละอื่นๆ เราควรมีเจตนาที่ดี คือ มีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ใช่ทำเพื่อหวังผลประโยชน์แก่ตัวเอง มีจิตใจที่เบิกบานทุกช่วงเวลาของการให้ คือ ก่อนให้ ขณะให้ และหลังจากให้ไปแล้วก็พยายามทำให้มีความปลื้มปิติยินดีอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราทำได้เช่นนี้ ผลที่เกิดขึ้นแก่ผู้ให้โดยตรงก็คือ เป็นการช่วยพัฒนาจิตใจของเราไม่ให้เกิดความตระหนี่ถี่เหนียว แต่เป็นจิตใจที่ประกอบไปด้วยจาคเจตนา (ความตั้งใจในการเสียสละ) อยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นการดับกิเลสตัวความโลภ (ความอยากได้) ได้เป็นอย่างดี และเมื่อเราให้ไปแล้วก็จะเป็นผู้มีจิตใจเมตตากรุณาต่อสัตว์ทั้งหลาย เพราะเมื่อเราเห็นคนอื่นสัตว์อื่นที่มีทุกข์ก็สงสาร อยากช่วยเหลือ เช่น เห็นคนป่วยก็อยากช่วยเหลือ, เห็นคนพิการก็อยากช่วยสงเคราะห์ ด้วยทรัพย์สินบ้าง ด้วยเงินบ้าง

โดยสรุป การให้ทานในยุคปัจจุบันจึงสามารถทำได้ในหลายรูปแบบและหลายช่องทาง ซึ่งสามารถทำได้และทำให้เกิดผลดีต่อการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งแก่ตนเองและสังคมในยุคปัจจุบัน และถ้าเราฝึกให้ทานบ่อยๆ จิตใจของเราก็จะละเอียดประณีตมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้เราสามารถรักษาศีลได้ง่ายขึ้นด้วย การสอนทานกถาจึงสามารถสอนให้เชื่อมโยงกับศีลกถาที่จะกล่าวต่อไป

4.2.2.2 การประยุกต์คำสอนเรื่องศีล

สังคมมนุษย์มีสภาพที่แตกต่างกันไป ซึ่งตกอยู่ใต้อิทธิพลของภาวะการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เป็นต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามยุคตามสมัย การที่จะวางบทบัญญัติเกี่ยวกับศีลให้มีความละเอียดเป็นแบบแผนอย่างเดียวกันตายตัว ย่อมไม่ใช่ฐานะที่จะพึงกระทำ เพราะไม่อาจให้สังคมในแต่ละยุคสมัยและในทุกสภาพแวดล้อมดำรงอยู่ได้ด้วยดี ด้วยประมวลบทบัญญัติที่มีข้อปลีกย่อยเหมือนกันทั้งหมด

พระพุทธศาสนาจึงได้กำหนดหลักความประพฤติขั้นต่ำสุด ได้แก่ ศีล 5 ซึ่งต่างกับพระสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยไว้ตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้ โดยเฉพาะซึ่งมีข้อปฏิบัติมากกว่าศีล 5 เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติ ที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ศีล 5 จัดเป็นหลักศีลธรรมพื้นฐานสำหรับมนุษย์ซึ่งหากไม่มีแล้วจะทำให้มนุษย์กลายเป็นเหมือนสัตว์ป่าที่ไร้ศีลธรรมจนนิยมเรียกศีล 5 ว่าเป็น “มนุษย์ธรรม” ในหมู่ประชาชนทั่วไป ศีล 5 จึงมีความจำเป็นที่สุด ดังนั้น ศีล 5 จึงเป็นเครื่องวัดความเจริญและความเสื่อมโทรมของคนในสังคมได้เป็นอย่างดี

การละเมิดศีล 5 ย่อมก่อให้เกิดความไม่ดีงามสำหรับตนเองและสังคม ความไม่สงบเรียบร้อยในสังคมระดับต่างๆ เช่น ระดับครอบครัว และระดับการเมืองการปกครอง เพราะปัญหาในแง่ของสังคมที่มีความวิตกกังวลอยู่ทุกส่วนของโลกในปัจจุบันนี้ ถ้าเรามองกลุ่มของพฤติกรรมที่เป็นพิษเป็นภัยอันตรงต่อสังคมจนบางขณะสร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นแก่บุคคลภายในสังคม ก็คือการล่วงละเมิดศีล 5 นั่นเอง

(พระราชธรรมนิเทศ(ระแบบ ลูติญาโณ), 2537, น. 145)

ดังนั้น การประยุกต์เนื้อหาของศีล 5 สำหรับคนยุคปัจจุบันจึงควรเกี่ยวกับการละเมิดศีล 5 ซึ่งมีอยู่มากมายในสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวแยกเป็นข้อๆ ไป ดังต่อไปนี้

1) การละเมิดศีลข้อที่ 1

ในปัจจุบันการฆ่าผู้อื่นให้ตายซึ่งเป็นการละเมิดศีลข้อที่ 1 คือปาณาติบาตเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่เป็นประจำไม่ต่างกับในสมัยอดีตเพียงแต่รูปแบบการฆ่าอาจต่างกันบ้างตามความเจริญของเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดอาวุธและสิ่งที่สามารถใช้ฆ่าคนได้มากขึ้น เช่น ระเบิด และสารเคมี เหตุผลที่ผู้สอนเรื่องศีลสามารถยกมาอ้างเพื่อสอนให้คนไม่ละเมิดศีลข้อปาณาติบาตในปัจจุบันก็ไม่ต่างกับในอดีตเช่นกัน เราอาจนำเหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงสอนมาใช้ก็ได้ นั่นคือพระพุทธเจ้าทรงสอนเหตุผลเกี่ยวกับการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 1 โดยเน้นการให้เรานำตัวเองไปเปรียบเทียบกับผู้อื่นดังที่ตรัสไว้ว่า

เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเรา ผู้
อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่
เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่
พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้
ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร

(ส.มหา. (ไทย) 19/1003/502)

จากพระพุทธพจน์นี้ย่อมเป็นเครื่องยืนยันว่าพระพุทธเจ้าทรงไม่ต้องการให้สัตว์
ทั้งหลายมีการฆ่ากัน เพราะสัตว์ทุกประเภทก็ล้วนแต่รักชีวิตของตนเองทั้งสิ้น ฉะนั้น จึงไม่ควรมี
การฆ่ากันหรือเบียดเบียนกัน แต่ในสมัยปัจจุบันได้มีการฆ่ากันมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) วัดรุ่งนาคูยงถล่มอริคางานวัด แต่กระสุนพลาดไปถูกชาวบ้านไม่รู้ชื่อไหนอื่นเหนือดับ 2
ศพ สาหัสอีก 1 คน เหยงานวัดคืนแรกมีเรื่องทะเลาะวิวาทกันมาก่อน พอคืนสุดท้ายอีกฝ่ายยก
พวกมาดักล้างแค้น พอเห็นคู่อริก็ยิงปืนใส่ทันที แต่กระสุนพลาดไปโดนสองพี่น้องตาย ส่วน
เด็กชายอีกคนอายุ 14 ปีบาดเจ็บ

(“โจ้ไล่ยิงคู่อริกลางงานวัดชาวบ้านดับ 2”, เดลินิวส์(21 เมษายน 2553): น. 1:15)

(2) ชายแดนใต้ยังระอุ แนวร่วมสแปปโพรยตะปุเรือใบลงสำรวจโรงพักจะแนะเข้า
เก็บกู้ ก่อนจุดชนวนคาร์บอมบ์ระเบิดหนัก 20 กิโลกรัม อส.ดับ บาดเจ็บสาหัสอีก 5 ยังเหมพา
เพื่อนถล่มร้านน้ำชากลางเมืองมายอ บัตตานี อดีตผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้าน เจ็บสาหัส 2

(“โจรใต้คาร์บอมบ์ จนท.ดับ 1 สาหัส 5 เหมถล่มร้านน้ำชา”, เดลินิวส์(12 เมษายน 2553): น. 1:14)

นอกจากการฆ่ากันดังตัวอย่างที่ยกมานั้น การทำร้ายหรือการทำให้เกิดความทุกข์ใน
ชีวิตของผู้อื่นในลักษณะอื่นๆ ก็อาจจัดเข้าข่ายของการละเมิดศีลข้อที่ 1 ได้ แม้ไม่ถึงกับทำให้ตาย
ทั้งนี้เพื่อขยายขอบเขตของศีลข้อที่ 1 ให้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันมากขึ้น เช่น การทุบตีหรือทำ
ร้ายร่างกายด้วยวิธีต่างๆ ที่ไม่ถึงตาย และการรังแกสัตว์ให้ได้รับความทรมาน ก็อาจจัดเข้าข่ายเป็น
การละเมิดศีลข้อที่ 1 ได้ แม้จะไม่ถึงกับทำให้ศีลข้อนี้ขาดตามหลักอกุศลกรรมบถ หากเราถือตาม
เกณฑ์ที่ว่ามานี้ การที่มารดาคลอดบุตรแล้วนำไปทิ้ง หรือแม้แต่การที่สามีทำร้ายร่างกายภรรยา
และลูกก็เข้าข่ายการผิดศีลข้อนี้ได้ เพราะเป็นการเบียดเบียนมนุษย์หรือสัตว์อันเป็นสาระสำคัญของ
ศีลข้อปาณาติบาต

ดังนั้น หากเราประยุกต์คำสอนเรื่องศีลข้อที่ 1 ให้กว้างขวางขึ้นก็จะเห็นได้ชัดว่าใน
ปัจจุบันมีพฤติกรรมที่ผิดหลักของศีลข้อที่ 1 เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่ควร
หลีกเลี่ยงเพราะทำให้เกิดความเสียหายแก่คนในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก

2) การละเมิดศีลข้อที่ 2

เนื่องจากปัจจุบันมีทรัพย์สินหลายอย่างที่ไม่ใช่ในครั้งพุทธกาลจึงมีหลายการกระทำที่เข้าข่ายการละเมิดศีลข้อที่ 2 ที่ผู้สอนอนุพุทธิกาสมากรณำมาประยุกต์อธิบายได้ในเรื่องศีลสิกขาในข้อที่ว่าด้วยการละเมิดศีลข้อที่ 2 เช่น การละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา การละเมิดค่าลิขสิทธิ์ แต่เหตุผลที่ใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 2 นี้ไม่ต่างกับในสมัยพุทธกาลเพราะการกระทำมีลักษณะเหมือนกันหรือให้ผลเสียเหมือนกัน หรืออาจใช้เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 2 ซึ่งก็มีลักษณะคล้ายกับในเรื่องศีลข้อที่ 1 นั่นคือพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ข้อที่บุคคลพึงถือเอาสิ่งของของเราที่เราไม่ให้ด้วยอาการขโมยนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงถือเอาสิ่งของของผู้อื่นที่เขาไม่ให้ด้วยอาการขโมยนั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร

(ส.มหา. (ไทย) 19/1003/502)

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันได้เป็นอย่างดีว่าพระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้บุคคลมีการละเมิดทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะว่าของใดที่เป็นที่รักของเรา เราก็ไม่ยากที่จะเสียของนั้นไป คนอื่นก็เช่นเดียวกับเรา แต่ในสมัยปัจจุบันในสังคมไทยมีการลักขโมยกันอย่างมากมายดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ตามล่าแจ่วแสบ เป็นนกต่อชวนเพื่อนชายลักทรัพย์บ้าน “ต๋อง-สาวิตรี” ได้แก๊งวีเอชของเพื่อนดาราและสหายของพระ เครื่องสำอางดาราสาวค่าเป็นล้าน (“แจ่วจูเห่าฉกสาวิตรี รถ-ทองเกลี้ยงบ้าน”, เดลินิวส์ (14 เมษายน 2553): น. 1:16)

(2) โจรแสบสวมหมวกกันน็อกอำพรางหน้าก่อเหตุอุกจากกลางวันแสบๆ คว้าปืนบุกเดี่ยว จี้ชิงทรัพย์รถขนเงินธนาคารทหารไทย กลางเมืองปากน้ำโพ เชิดถุงใส่เงินสด 8 ล้านบาท (“ปืนจี้รถขนเงินแบกหนี 8 ล้านบาท คนร้ายบุกเดี่ยวกลางวันแสบๆ”, เดลินิวส์ (27 มีนาคม 2553): น. 1:15)

นอกจากการลักทรัพย์ในข่าวที่ยกมาเป็นตัวอย่างนั้น ปัจจุบันการละเมิดศีลข้อที่ 2 ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันก็มีอีกหลายอย่าง เช่น การละเมิดค่าลิขสิทธิ์ภาพยนตร์และเพลง โดยการผลิตและการขาย “หนังผี ซีดีเถื่อน” หรือแม้แต่การนำเพลงที่มีลิขสิทธิ์ไปเปิดร้อง

คาราโอเกะในร้านอาหารก็เข้าข่ายการทำผิดศีลข้อที่ 2 เช่นกัน เพราะเป็นการละเมิดในทรัพย์สินที่ผู้อื่นใช้เงินทุนและความเพียรสร้างขึ้นมาซึ่งไม่ใช่ของเรา

ดังนั้น การประยุกต์เนื้อหาคำสอนเรื่องศีลข้อที่ 2 จึงควรนำเรื่องการละเมิดทรัพย์สินประเภทต่างๆ รวมทั้งทรัพย์สินสมัยใหม่ที่ไม่มีการพินิจพิจารณาไว้ด้วยเพื่อให้ผู้ฟังจะได้เข้าใจเรื่องศีลข้อที่ 2 ได้ถูกต้องยิ่งขึ้น และจะได้เห็นว่าศีลข้อนี้เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเรา ซึ่งหากมีการละเมิดศีลข้อนี้อยู่เรื่อยๆ ความสงบสุขในสังคมก็ยากจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงเพราะไม่มีความปลอดภัยในทรัพย์สินและเกิดการเอาเปรียบกันเนื่องจากคนหาทรัพย์สินมากกลับไม่ได้ใช้ทรัพย์สินที่ตนหาขึ้นมาแย่งชิงหรือเอาไปหาประโยชน์โดยไม่ต้องลงทุนลงแรง

3) การละเมิดศีลข้อที่ 3

การละเมิดศีลข้อที่ 3 คือการเมสสุมิฉาจารในยุคนปัจจุบันโดยเนื้อหาสำคัญก็ไม่ต่างกับสมัยพุทธกาล เพียงแต่รูปแบบอาจต่างกันไปเล็กน้อย เช่น อาชีพขายบริการทางเพศมีหลายรูปแบบต่างกับในสมัยพุทธกาล การละเมิดศีลข้อที่ 3 โดยการไปมีเพศสัมพันธ์กับหญิงขายบริการก็อาจมีรูปแบบต่างกันไปด้วย เหตุผลที่จะนำมาสนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 3 ก็ไม่มีความต่างในสาระสำคัญเช่นกัน และเหตุผลที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เพื่อสนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 3 ก็คล้ายคลึงกัน โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ข้อที่บุคคลพึงประพฤติล่วงภรรยาของเรา ข้อนั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา
 ข้อที่เราพึงประพฤติล่วงภรรยาของผู้อื่นนั้น ก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ แม้
 ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่เป็นที่พอใจ
 แม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไป
 ผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร

(สัมมา. (ไทย) 19/1003/503)

จากพระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าพระพุทธเจ้าไม่ต้องการให้คนละเมิดภรรยาของกันและกันและไม่ต้องการให้ล่วงละเมิดทางเพศซึ่งกันและกัน แต่ในสมัยปัจจุบันก็มีการล่วงละเมิดทางเพศกันอย่างมากมาย ดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) สาววัยเบญจเพสเดินอยู่หน้าโรงพยาบาลจุฬาฯ ถูกไซเฟอร์แท็กซ์กับพวกกรวม 3 คนจอดรถใช้ปืนจี๊ดขึ้นรถแล้วผลัดกันเวียนเทียนในเบาะหลังอย่างสุดเหวี่ยง ก่อนปล้นเอาทรัพย์สินยังไม่หนำใจพาตัวไปรวมโทรมอีกที่ป่าละเมาะใน จ.ปทุมธานี

(“จับแท็กซ์เหวี่ยงกับพวก 2 คนรวมโทรมสาว”, เดลินิวส์ (31 มีนาคม 2553): น. 1:20)

(2) หนูม่ใหญ่ไถ่ล้วยทองสุดชาติสตั้ทั้งโหดทั้งหื่น ลวงเด็กหญิงวัย 13 ปีที่นั้งเล่นเกมส์อยู่ในร้านอินเทอร์เน็ตบังคับพาไปที่บ้านก่อนทำร้ายร่างกายอย่างทารุณจนสลบแล้วข่มขืน (“ตามจับหื่นกามข่มขืนเด็กหญิงวัย 13”, เดลินิวส์ (28 เมษายน 2553): น. 1:15)

(3) พิษรักแรงหึงโหด นักรบดำยั้งถล่มอุกอาจ หม่า “พ.จ.อ.” นาวิกโยธินและแฟนสาวดับอนาถ 2 ศพ ในสถานี่ชนสง่แบบไม่สนใจสายตาผู้คนที่มารอขึ้นรถ ปมเหตุฝ่ายหญิงป็นใจ อุตุส่าห์สง่ให้เรียนจบมีงานทำ แต่แอบคบหากับนาวิกฯ (“ตีท้ายครัว อส.ทพ.ยิง 2 ศพ แฟนสาวแอบนอกใจมีสัมพันธ์นาวิกโยธินดักรอกระหน้าแด่ดิน”, เดลินิวส์ (29 มีนาคม 2553): น. 1:19)

ในการประยุต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ 3 นี้ ควรชี้ให้เห็นว่า ปัจจุบันการละเมิดทางเพศต่างๆ มีจำนวนมากขึ้นและมีโอกาสเกิดขึ้นมากกว่าสมัยโบราณ แม้แต่บิดาก็ยังข่มขืนบุตรสาวที่เป็นสายเลือดของตนเอง เพราะเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป ประเพณีก็เปลี่ยนไปด้วย บวกกับเครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่อย่างโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตและแหล่งบันเทิงสมัยใหม่ที่เปิดโอกาสทำให้ชายและหญิงมีโอกาสใกล้ชิดกันมากขึ้นจึงนำไปสู่การละเมิดศีลข้อที่ 3 เพิ่มขึ้น ซึ่งการละเมิดศีลข้อที่ 3 นี้จะมีโทษตามมามากมายทั้งปัญหาดังครรรักอันไม่พึงประสงค์ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการทำแท้งและการทิ้งหรือการฆ่าทารกแรกเกิด และปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น การนำเหตุการณ์สมัยใหม่มาประยุต์ให้เข้ากับคำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ 3 ในลักษณะดังกล่าวมานี้ จะช่วยให้คนสมัยใหม่เข้าใจความหมายและความสำคัญของศีลข้อที่ 3 ได้มากขึ้น

4) การละเมิดศีลข้อที่ 4

การละเมิดศีลข้อที่ 4 คือมุสาวาทในยุคปัจจุบันโดยสาระสำคัญของศีลข้อนี้ก็ไม่ต่างอะไรมากนักกับในสมัยพุทธกาล เพราะคนสมัยใหม่ก็มีการโกหกหรือพูดเท็จเหมือนกับในสมัยก่อน เพียงแต่รูปแบบอาจต่างกันไปบ้างเนื่องจากพัฒนาการของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ทำให้มนุษย์มีเครื่องมือหรือช่องทางสื่อสารถึงกันได้มากมายหลายรูปแบบมากกว่าสมัยก่อน เช่น การใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ และการใช้เทคโนโลยีทางอินเทอร์เน็ตอย่างอีเมล เป็นช่องทางในการสื่อสารทำให้มีช่องทางและโอกาสของการละเมิดศีลข้อที่ 4 มากขึ้น เหตุผลที่ใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 4 ก็ไม่ต่างกับในสมัยก่อนเช่นกัน เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 4 ก็คล้ายกับศีลข้ออื่นที่กล่าวแล้ว โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ข้อที่บุคคลพึงทำลายประโยชน์ของเราด้วยการพูดเท็จนั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เรารู้ทำลายประโยชน์ของผู้อื่นด้วยการพูดเท็จ ข้อนั้นก็ไม่ใช่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็

ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เรา
จะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร

(ลัม.มหา. (ไทย) 19/1003/503)

ในพระพุทธพจน์นี้ เป็นการสอนให้บุคคลได้มีความระวังในคำพูดให้มาก โดยเฉพาะ
การพูดโกหก ซึ่งอาจจะไปทำลายประโยชน์ของผู้อื่นได้ เพราะการพูดโกหกก็ไม่ใช่ที่รักทั้งของเรา
และของผู้อื่น ซึ่งการโกหกนั้นก็ยังมีลักษณะต่างๆ มากมาย ดังจะยกมาให้ดูเป็นตัวอย่าง
ดังต่อไปนี้

จับกุมต่างด้าวใช้หนังสือเดินทางปลอม 4 ราย ปฏิเสธการเข้าเมืองและผลักดันกลับ
ประเทศ 36 ราย ส่วนใหญ่เป็นชาวบังกลาเทศและอินเดีย

(“จับคาสนามบิน”, ไทยรัฐ (25 กุมภาพันธ์ 2553): น. 19)

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ จะเห็นว่า ปัจจุบันมีการละเมิดศีลข้อที่ 4 ในหลายรูปแบบมาก
ขึ้น เพราะมีสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการโกหกหลอกลวงได้มากขึ้น ในกรณีตัวอย่างนี้การปลอมแปลง
เอกสารต่างๆ โดยเฉพาะเอกสารทางราชการก็เกิดขึ้นเป็นประจำ เพราะเอกสารเหล่านี้เกี่ยวข้อง
กับการแสวงหาผลประโยชน์ในทางมิชอบ เช่น การเข้ามาประกอบธุรกิจต่างๆ มีการขาย
ยาเสพติดข้ามชาติ เป็นต้น การทำบัตรประชาชนปลอม เพื่อขายให้คนต่างด้าวที่แอบเข้ามาอยู่ใน
ประเทศไทยก็มีชาวเกิดขึ้นบ่อยๆ

การโกหกในสมัยปัจจุบันจึงมีมากมายทั้งการหลอกลวง เพื่อนำคนไปค้าประเวณี
หรือไปขายเป็นคณงาน และการโกหกเพื่อหลอกล่อทรัพย์สินเงินทอง โดยเฉพาะการโกหกในการ
ประกอบธุรกิจดูจะเป็นเรื่องสำคัญและก่อให้เกิดผลเสียอย่างมากต่อสังคม เพราะความไม่ซื่อสัตย์
ต่อกันในการประกอบธุรกิจด้วยกันทำให้คนที่ถูกโกหกได้รับความเสียหายอย่างมากอาจถึงขนาด
สิ้นเนื้อประดาตัวหรือธุรกิจล่มสลาย แม้แต่ในด้านชีวิตครอบครัวการโกหกหรือไม่ซื่อสัตย์ต่อกัน
ของสามีภรรยาทำให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยกหย่าร้างได้

ดังนั้น การโกหกหรือการพูดเท็จซึ่งเป็นเรื่องเดียวกับความไม่ซื่อสัตย์ในสมัยปัจจุบัน
จึงมีหลากหลายรูปแบบและมีจำนวนมากขึ้นกว่าสมัยโบราณ เพียงแต่สาระสำคัญยังเหมือนเดิม
คือเป็นการสร้างเรื่องที่ไม่จริงอันก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้ได้รับสารเท็จนั้น ซึ่งการโกหกนั้นไม่
จำต้องพูดเป็นถ้อยคำออกมาก็ได้ การเขียนหนังสือ การทำกิริยาท่าทาง หรือแม้แต่การปลอมแปลง
เอกสารก็เข้าข่ายการละเมิดศีลข้อที่ 4 ทั้งสิ้น ส่วนการปลอมแปลงสินค้านอกจากจะเข้าข่ายผิดศีล
ข้อที่ 4 แล้วยังผิดศีลข้อที่ 2 ด้วยเพราะนอกจากจะหลอกลวงให้ผู้ซื้อเข้าใจว่าเป็นของจริงแล้วยังเป็น

การละเมิดลิขสิทธิ์อีกด้วย การประยุกต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ 4 ในลักษณะนี้จะช่วยให้คนเข้าใจศีลข้อนี้ได้ดีขึ้นและเห็นโทษของการละเมิดศีลข้อที่ 4 ได้ชัดเจนขึ้น

5) การละเมิดศีลข้อที่ 5

การละเมิดศีลข้อที่ 5 คือการดื่มสุราเมรัยในปัจจุบันก็มีสาระสำคัญคล้ายกับในสมัยพุทธกาลคือการดื่มสิ่งที่ทำให้มึนเมาเสียสติ เพียงแต่ปัจจุบันมีสิ่งเสพติดเกิดขึ้นใหม่มากมายทั้ง บุหรี่ กัญชา ยาบ้า ยาอี เฮโรอีน และสารเสพติดอื่นๆ แม้แต่กาวและทินเนอร์ก็เป็นสารเสพติดได้ทั้งสิ้น ทำให้คนยุคปัจจุบันมีโอกาสละเมิดศีลข้อที่ 5 ได้มากขึ้น ส่วนเหตุผลที่จะใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 5 ก็คล้ายกับศีลข้ออื่นๆ เพราะความเมาความขาดสติยอมทำให้เกิดผลเสียตามมาได้หลากหลายเหมือนกันทุกยุคทุกสมัย เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สนับสนุนการไม่ควรละเมิดศีลข้อที่ 5 มีความต่างกับศีลข้ออื่นๆ โดยพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงโทษของการดื่มสุราเมรัยไว้ว่า “การหมกมุ่นในการเสพของมึนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทมีโทษ 6 ประการนี้ คือ (1) เสียวทรัพย์ทันตาเห็น (2) ก่อการทะเลาะวิวาท (3) เป็นบ่อเกิดแห่งโรค (4) เป็นเหตุให้เสียชื่อเสียง (5) เป็นเหตุให้ไม่รู้จักอาย (6) เป็นเหตุทอนกำลังปัญญา”

(ที.ปา. (ไทย) 11/248/202)

ในสังคมไทยยุคปัจจุบัน คนที่ละเมิดศีลข้อที่ 5 นั้นมีอยู่มากมายในสังคมและทำให้เกิดโทษอย่างมากในสังคม ซึ่งผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างมาให้ดู ดังต่อไปนี้

(1) 7 วันอันตราย ผ่านพ้น 2 วันยอดสังเวยพุ่ง 114 ศพ เจ็บ 1,427 ราย เหตุเมาแล้วซึ่งตายแข่งปีก่อน “โคราช-อุบล” นำโด่งสังเวย 7 ศพ ส่วนเมืองคอน เจ็บสะสมสูงสุด (“114 ศพสังเวย 7 วันอันตรายวันที่ 2 ยอดพุ่งสาเหตุเมาขับ”, เดลินิวส์(15 เมษายน 2553): น. 1)

(2) นายมนตรี สุทธิอายุ 45 ปี ทนายความชื่อดังหลังจากกลับจากเลี้ยงฉลองเทศกาลสงกรานต์ ระหว่างทางมีรถยนต์วิ่งสวนมาโดยไม่ทราบสาเหตุจึงเฉี่ยวชนกัน กระทั่งมาเสียหลักแหกโค้งชนกับเสาไฟฟ้า รถพลิกคว่ำหลายตลบจนเป็นเหตุให้บาดเจ็บสาหัส (“ทนายขับแหกโค้งโค่นมา”, เดลินิวส์(15 เมษายน 2553): น. 15)

การประยุกต์คำสอนเรื่องการละเมิดศีลข้อที่ 5 นี้ จึงควรนำเอาเรื่องการเสพติดให้โทษชนิดใหม่ๆ เข้ามารวมไว้ด้วย เพื่อให้เข้าใจศีลข้อนี้ได้ดียิ่งขึ้นและจะทำให้เห็นโทษที่เกิดจากการละเมิดศีลข้อที่ 5 ได้ชัดเจนขึ้น การสอนศีลข้อที่ 5 ควรทำให้ผู้ฟังเข้าใจว่า ทำไมจึงห้ามดื่มสุราเมรัยหรือสิ่งมอมเมา เพราะบางคนอาจคิดว่าเป็นเรื่องส่วนตัวไม่เกี่ยวกับใครๆ แต่ในความเป็นจริงการผิดศีลข้อที่ 5 นอกจากจะสามารถทำลายสุขภาพ ชีวิต และทรัพย์สินของผู้ดื่มหรือผู้เสพ รวมทั้งผู้อื่นแล้ว ยังเป็นเหตุให้ละเมิดศีลข้ออื่นๆ อีก 4 ข้อด้วย เพราะผู้ดื่มหรือผู้เสพขาดสติยับยั้ง

ซึ่งใจ ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ จึงทำผิดศีลข้ออื่นๆ ได้ง่าย เช่น คนเมาเหล้าแล้วฆ่ากันตายในวงเหล้าเนื่องจากพูดหรือทำสิ่งที่ทำให้เพื่อนในวงเหล้านั้นเองไม่พอใจ

นอกจากนั้น การเล่นเกมพนันประเภทต่างๆ ทั้งไพ่ ห่วย และบอล เป็นต้น ก็อาจจัดเข้ามาอยู่ในศีลข้อที่ 5 นี้ เพราะการพนันเหล่านี้ทำให้คนมัวเมาจนลืมสติคล้ายกับคนดื่มสุราหรือเสพยาเสพติด และทำให้เกิดโทษต่างๆ หนักไม่แพ้กัน เพราะทำให้เสียทรัพย์ เสียสุขภาพ และเป็นเหตุให้เกิดอาชญากรรมหรือการทำผิดศีลอื่นๆ ตามมา เช่น การลักขโมยหรือฉ้อโกงเพื่อเอาเงินไปจ่ายหนี้พนัน เป็นต้น

การประยุกต์คำสอนเรื่องศีล 5 นั้น ยังจำแนกแยกย่อยออกไปได้อีก ดังต่อไปนี้

1) ปาณาติบาต โดยเนื้อความคือการทำให้ชีวิตตกลง(ตาย)ไป ขอบเขตของศีลข้อนี้ไม่ได้หมายความว่าห้ามฆ่าเท่านั้น แต่ท่านยังประยุกต์วิธีการฆ่าไปได้อีก 8 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) การฆ่าด้วยอาวุธ โดยที่ผู้ฆ่าด้วยมือและเท้าของตนก็จัดอยู่ในข้อนี้
- (2) การจ้างวานหรือใช้ให้ผู้อื่นฆ่า แม้จะไม่ได้ลงมือเองก็ถือว่าเข้าข่ายทำลายชีวิต
- (3) การทำร้ายร่างกายของสัตว์อื่นให้พิการ ทุพพลภาพบาดเจ็บ หรือแม้แต่เสียโฉม
- (4) การแก้แค้นด้วยการทำให้ชีวิตอื่นได้รับความทุกข์ทรมาน
- (5) การกักขัง หน่วงเหนี่ยว หรือกระทำการใดๆ ให้ชีวิตอื่นได้รับความทุกข์ทรมาน
- (6) การลงโทษด้วยวิธีทรมานเกินกว่าเหตุ เป้าหมายเพื่อความพอใจของผู้กระทำ
- (7) การใช้งานเกินกำลังจนเป็นเหตุให้ชีวิตอื่นถึงแก่ความตายหรือทุกข์ทรมานแสนสาหัส เป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนตน

(8) การยั่วยุให้เกิดการฆ่าหรือทำลายล้างชีวิตกัน

การกระทำทั้ง 8 ประการนี้ ถ้าเกิดจากความตั้งใจ มีเจตนาฆ่าแข็ง ย่อมถือว่าการผิดศีลข้อที่ 1 ทั้งสิ้น (สุมาลี มหณรงค์ชัย (ศีลปาโล), 2548, น. 21-22)

ดังนั้น การฆ่าสัตว์ในศีลข้อที่ 1 นั้นไม่ใช่เป็นการฆ่าเพื่อให้ตายเท่านั้นแล้วจัดว่าเป็นการผิดศีล แต่การใช้วิธีทั้ง 8 ประการดังกล่าวก็จัดได้ว่าเป็นการฆ่าเช่นเดียวกัน ถึงแม้บุคคลนั้นหรือสัตว์นั้นๆ ไม่ตายก็ตาม เช่น การทรมานให้เกิดความทุกข์, การกักขังหน่วงเหนี่ยวให้หมดความเป็นอิสระ เป็นต้น ทั้งหมดนี้ก็จัดได้ว่าเป็นการฆ่าสัตว์เช่นเดียวกันและถือได้ว่าเป็นผิดศีลข้อที่ 1

2) อทินนาทาน โดยเนื้อความบ่งถึงการยึดถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของไม่ได้อนุญาตให้ หรือยึดถือเอาสิ่งของและชีวิตที่มีเจ้าของหวงแหน และมีเจตนาในการยึดเอา คำว่า “ทรัพย์สิน” ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะวัตถุข้าวของ แต่รวมคนและสัตว์เลี้ยงที่มีเจ้าของคุ้มครองดูแลอยู่ด้วย

ซึ่งอทินนาทานนั้นมีรูปแบบหลากหลายถึง 13 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) ลัก ได้แก่ อาการถือเอาทรัพย์ที่เคลื่อนจากฐานได้ ด้วยใจจิตอันเป็นอาการแห่งขโมย
- (2) ชิงหรือชิงราว ได้แก่ อาการที่ชิงเอาทรัพย์ที่เขาถืออยู่ ด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง
- (3) ลักด่อน ได้แก่ อาการที่ขับด่อนหรือจูงปศุสัตว์หรือสัตว์พาหนะไป
- (4) แย่ง ได้แก่ อาการที่เข้าแย่งเอาของ ซึ่งคนถือทำตก
- (5) ลักสับ ได้แก่ อาการสับสลากรื้อถอนกับซื้อผู้อื่นในกองของด้วยหมายจะเอาสลากรื้อที่มีราคา
- (6) ตู ได้แก่ อาการกล่าวตู เพื่อจะเอาที่ดินเป็นของตัว แม้เจ้าของจะขอดคืนก็ไม่ยอม
- (7) ฉ้อ ได้แก่ อาการที่รับของฝากแล้วเอาเสีย
- (8) ยักยอก ได้แก่ อาการที่ภิกษุผู้เป็นภิกษุคาวริก มีหน้าที่รักษาเรือนคัลลิ่ง นำเอาสิ่งของที่รักษานั้นไปจากเขตที่ดินมีกรรมสิทธิ์รักษา ด้วยใจจิต
- (9) ตระบัด ได้แก่ อาการที่นำของต้องเสียภาษี จะผ่านที่เก็บภาษี ชอนของเหล่านั้นเสีย
- (10) ปล้น ได้แก่ อาการชักชวนกันไปทำโจรกรรม ลงมือบ้าง มิได้ลงมือบ้าง ต้องอาบัติถึงที่สุดด้วยกันทั้งนั้น
- (11) หลอกหลวง ได้แก่ อาการที่หาของปลอม เช่น ทำเงินปลอม เป็นต้น ต้องอาบัติด้วยทำสำเร็จ
- (12) กดขี่หรือกรรโชก ได้แก่ อาการที่ใช้อำนาจข่มเหงเอาทรัพย์ผู้อื่น ดังราชบุรุษเก็บค่าอากรเกินพิกัด อาบัติถึงที่สุดในขณะได้ของมา
- (13) ลักชอน ได้แก่ อาการที่เห็นของเขาทำตกแล้วเอาของมีไปไม่เป็นคน ปกปิดเสีย อาบัติถึงที่สุดขณะทำสำเร็จ

(คณะกรรมการกองตำรา, 2538, น. 17-18)

ดังนั้น อทินนาทาน คือการถือเอาทรัพย์สินที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมยนั้น ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นการลักขโมยอย่างเดียวย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน แต่โดยความเป็นจริงแล้วการใช้วิธีการทั้ง 13 ประการนี้ ก็จัดได้ว่าเป็นอทินนาทานและผิดศีลข้อที่ 2 เช่นเดียวกัน

3) กาเมศุมิฉะจารย์ โดยเนื้อความบ่งถึงการประพาศิลาภในการเสพเมณ คนทั้งหลายติเตียนเนื่องจากจิตของผู้เสพประกอบอยู่ด้วยราคะต่อบุคคลที่ไม่สมควร แต่ศีลข้อนี้จะกำหนดที่การกระทำทางกายเป็นหลัก ถ้าใช้ผู้อื่นทำแทน คนที่ใช้ไม่ถือว่าทำผิดศีลข้อสาม

กาเมศุมิฉะจารย์นั้น ในหนังสือมังคลัตถที่ปณีแปล เล่ม 2 กล่าวถึงผู้หญิงที่ผู้ชายห้ามเสพเมณด้วย มี 20 ประเภท คือ

- (1) ผู้หญิงที่มารดารักษา คือ รักษาโดยประการที่ผู้ชายจะอยู่ร่วมไม่ได้
- (2) ผู้หญิงที่บิดารักษา คือ คุ่มครองป้องกันให้อยู่ในอำนาจ ไม่ให้อยู่ตามอำเภอใจ
- (3) ผู้หญิงที่มารดาบิดารักษา
- (4) ผู้หญิงที่พี่น้องชายรักษา
- (5) ผู้หญิงที่พี่น้องหญิงรักษา
- (6) ผู้หญิงที่ญาติรักษา
- (7) ผู้หญิงที่โคตรรักษา คือ ชนผู้มีโคตรเสมอกันและชนผู้นับเนื่องในคณะเดียวกัน

รักษาแล้ว

(8) ผู้หญิงที่ธรรมรักษา คือ ชนผู้ประพฤติธรรมร่วมกัน หมายถึงชนผู้บวชอุทิศพระศาสนาพระองค์เดียวกัน และชนผู้นับเนื่องในคณะเดียวกันรักษาแล้ว

- (9) ผู้หญิงมีอาโรคยา คือ มีผู้คอยอาโรคยา
- (10) ผู้หญิงมีอาชญาโรคยา
- (11) ผู้หญิงที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ คือ ผู้ชายที่ซื้อมาด้วยทรัพย์ เพื่อนำมาเป็นภริยา
- (12) ผู้หญิงที่อยู่ด้วยความพอใจ คือ ผู้หญิงอยู่ด้วยความยินดีของตนเอง
- (13) ผู้หญิงที่อยู่ด้วยโภคะ คือ ผู้หญิงที่ยอมอยู่ด้วย เพราะโภคะ
- (14) ผู้หญิงที่อยู่ด้วยแผ่นผ้า คือ ผู้หญิงที่ยอมอยู่ด้วย เพราะได้วัตถุเพียงผ้านุ่ง

และผ้าห่มแล้วเข้าถึงความเป็นภริยา

(15) ผู้หญิงที่จุ่มนิ้วมือในภาชนะน้ำ เป็นชื่อแห่งผู้หญิงที่หมูญาติยังมือของคู่บ่าวสาวให้จุ่มลงในถาดน้ำถาดเดียวกัน

(16) ผู้หญิงที่ผู้ชายปลงเทริดลง คือ ผู้ชายที่เอาเทริด(ของเทินบนศีรษะ)ของผู้หญิงนั้น นำ(ปลง)ลงมาแล้วจากศีรษะ

(17) ผู้หญิงที่เป็นทั้งทาสีทั้งภริยา คือ ผู้หญิงที่เป็นทั้งทาสีเป็นทั้งภริยาของตนเอง

(18) ผู้หญิงที่เป็นทั้งผู้ทำการงานทั้งภริยา คือ ผู้หญิงที่ทำงานในเรือนเพื่อค่าจ้าง และผู้ชายบางคนไม่มีความต้องการด้วยภริยาของตน สำเร็จการครองเรือนกับผู้หญิงนั้น

(19) ผู้หญิงที่ธำมา คือ ผู้หญิงอันกองทัพบกขึ้นแล้ว ไปโจมตีเขตแดนปรับักษ์ แล้วนำมา ผู้ชายบางคนทำผู้หญิงนั้นให้เป็นภริยา

(20) ผู้หญิงที่บุรุษอยู่ร่วมเพียงครั้งหนึ่ง คือ ผู้หญิงที่ผู้ชายเพียงอยู่ร่วมในกาลเพียงครั้งหนึ่ง อธิบายว่า ผู้หญิงที่ผู้ชายอยู่ร่วมในขณะนั้น

(พระสิริมังคลาจารย์, 2535, น. 316-321)

กาเมสุมิจจารณัน ในหนังสือเรื่องศีล 5 ของสุมาลี มหณรงค์ชัย กล่าวถึงผู้หญิงที่ผู้ชายห้ามเสพเมถุนด้วย โดยแยกกล่าวเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

(1) กลุ่มหญิงที่มีผู้รักษา คือมีผู้คุ้มครอง ดูแล หรือหวงแหนอยู่ด้วยความรักความเมตตา ได้แก่ หญิงที่มีทั้งมารดาและบิดาปกครองดูแลร่วมกัน, หญิงที่มีมารดาหรือบิดาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งดูแล, หญิงที่มีญาติดูแลรักษา ไม่ว่าจะเป็นพี่น้องฝ่ายชายฝ่ายหญิง หรือคนสายเลือดเดียวกันปกครองอยู่, หญิงที่มีตระกูล(โคตร)ดูแล ข้อนี้หมายเอาหญิงที่มีเชื้อชาติปกป้องด้วย, หญิงที่มีธรรมรักษา คือมีเพื่อนผู้ปฏิบัติธรรมด้วยกันพิทักษ์ดูแลอยู่ หรืออยู่ในเขตปกครองของวัด

(2) กลุ่มหญิงที่จาริตห้าม ถ้าล่วงเกินทางเพศต่อหญิงเหล่านี้ถือว่าทำผิดทำนองคลองธรรม ผิดประเพณี และบางกรณีก็ผิดกฎหมายด้วย ได้แก่ หญิงที่เป็นสายเลือดใกล้ชิด เช่น มารดา, บุตรี, พี่สาว, น้องสาว, ย่า หรือยาย, หญิงที่อยู่ในเพศพรหมจรรย์(คือมีธรรมรักษา) เช่น ภิกษุณี, แม่ชี หรือสามเณรี

(3) กลุ่มหญิงที่มีสามี กลุ่มนี้เป็นกลุ่มใหญ่ ความหมายกว้าง สามีในที่นี้บ่งถึงการมีพันธะอยู่กับชายคนใดคนหนึ่ง แม้ไม่เป็นรูปธรรมถึงขั้นแต่งงานแล้ว แต่ชุมชนใกล้ชิดก็รับรู้เรียกง่ายๆ ว่าเป็นหญิงที่ไม่เป็นอิสระ ถ้าเข้าไปยุ่งเกี่ยวทางเพศกับเธอในเวลานั้นๆ ย่อมถือว่าทำผิดศีลข้อสาม ได้แก่ หญิงที่มีภักดิ์หรือผู้มีอำนาจจงตัวไว้, หญิงที่มีผู้หมายมั่นไว้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์, หญิงที่มีชายได้ตัวช่วยมา ภายหลังกลายเป็นภรรยาของชายคนนั้น, หญิงที่สมัครใจใช้ชีวิตอยู่กินร่วมกับชายคนใดคนหนึ่งแล้ว, หญิงที่ยอมเป็นภรรยาเพราะหวังทรัพย์สิน เครื่องนุ่งห่ม หรือความสะดวกสบายต่างๆ, หญิงที่เป็นเชลย ทาส หรือลูกจ้างของชาย ต่อมาได้กลายเป็นภรรยาของชายคนนั้น และหญิงที่เป็นภรรยาเช่าชั่วคราว หรือทำสัญญาซื้อตัวชั่วคราวชั่วคราว (สุมาลี มหณรงค์ชัย (ศีลปาโล), 2548, น. 37-40)

กรณีของผู้ชายต้องห้ามสำหรับฝ่ายหญิง กล่าวได้เป็น 2 กรณี คือ

(1) ในกรณีของหญิงที่มีสามีแล้ว ผู้ชายต้องห้ามสำหรับหญิงประเภทนี้ก็คือชายอื่นทุกคน ยกเว้นสามี (หรือคู่หมั้นในเวลานั้นๆ) ของตนเอง

(2) ในกรณีของหญิงที่ยังไม่มีสามี ผู้ชายต้องห้ามสำหรับหญิงประเภทนี้คือชายที่จารีตหวงห้าม(หรือมีธรรมรักษา) ได้แก่ พระสงฆ์, นักบวช หรือผู้รักษาพรหมจรรย์ในศาสนาต่างๆ

(เรื่องเดียวกัน, น. 42)

ดังนั้น การจะทำผิดศีลข้อสามหรือไม่นั้น ไม่ใช่เป็นการไปผิดลูกผิดเมียของผู้อื่นอย่างเดียวย่างที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน แต่ยังผิดในผู้หญิงอื่นๆ อีกหลายประเภท และยังสามารถประยุกต์ออกไปอีกหลายๆ ประการ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

4) มุสาวาท โดยเนื้อความบ่งถึงคำเท็จ หรือการอ้างที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง ขอบเขตของศีลข้อนี้ไม่ได้ครอบคลุมเฉพาะการพูด แต่รวมถึงการใช้วิธียะโสส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายแสดงให้ผู้อื่นเข้าใจผิดไปจากความเป็นจริง ถ้าตั้งใจรักษาศีลข้อนี้ บุคคลจะต้องไม่พูด ไม่แสดงภาษากาย ไม่เขียน หรือไม่ส่งเครื่องหมายสัญญาณต่างๆ อันจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจผิดด้วยหวังประโยชน์ส่วนตน เช่น เรื่องเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ผู้พูดตั้งใจจะพูดให้คลาดจากความจริง พูดหรือแสดงอาการอย่างอื่น ด้วยเจตนาอันนี้ ให้ผู้ฟังเข้าใจเป็นอย่างอื่นจากความจริง แสดงเพียงประโยชน์กาย เช่น เขียนหนังสือแสดงความไม่จริง ก็สำเร็จเป็นการกล่าวเท็จเหมือนกัน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2541, น. 120)

การแสดงคำเท็จนั้น สามารถประยุกต์ออกไปอีกได้ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

- (1) พูดโกหกหรือพูดปด เพื่อทำให้คนฟังเข้าใจตรงกันข้ามกับความเป็นจริง
- (2) สาบานเพื่อให้ผู้อื่นหลงเชื่อว่าตนเป็นอย่างที่พูดอาจใช้วาจาหรือภาษากายประกอบด้วยก็ได้
- (3) พูดอวดอ้างเกินขอบเขต มุ่งให้ผู้ฟังเข้าใจว่าเป็นเรื่องลึกลับ อิทธิปาฏิหาริย์
- (4) ทำมายา คือตั้งใจหลอกให้ผู้อื่นตกใจในลักษณะทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่
- (5) พูดเล่นสำนวน เหมือนไม่โกหก แต่ก็ตั้งใจทำให้คนฟังไขว้เขวไปตามจุดมุ่งหมาย เจตนาคืออยากโกหก แต่ก็ไม่ได้พูดออกมาดังๆ ใช้วิธีพูดให้คลุมเครือ แกล้งเล่นลิ้นทำสำนวนเพื่อให้เขาหลงประเด็น ถือเป็นการปกปิดความจริงไว้
- (6) พูดเสริมความ คือขยายความเรื่องจริงจนกลายเป็นเรื่องเกินจริง(คือไม่จริง) การโฆษณาหรืออ้างสรรพคุณสินค้าเกินจริงก็เข้าข่ายอยู่ในข้อนี้
- (7) พูดอำความ ตรงกันข้ามกับข้อก่อน ข้อนี้หมายถึงการปิดงำอำพรางความจริง อันกระทบผู้คนที่เกี่ยวข้องและพวกเขามีสิทธิ์รับรู้ แต่ตั้งใจปกปิดทำเรื่องใหญ่ให้กลายเป็นเรื่องเล็กไม่รายงาน ไม่พูด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปกป้องผลประโยชน์ส่วนตนบางอย่าง

(สุมาลี มหณรงค์ชัย (ศีลปาโล), 2548, น. 49-51)

กล่าวโดยสรุป การพูดที่อยู่ในขอบข่ายทั้ง 7 ประการนี้ก็จัดได้ว่าเป็นการพูดโกหก เช่นเดียวกัน ไม่ใช่การพูดโกหกซึ่งๆ หน้าที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกันว่าเป็นการพูดโกหกอย่างเดียวเท่านั้น แต่การพูดเล่นสำนวน เสริมความ อ้าความ โดยมีเจตนาให้ผิดเพี้ยนไปจากความเป็นจริง ก็จัดได้ว่าเป็นการพูดโกหกเช่นเดียวกัน

5) สุราเมรัยมีชพมาทภูฐานา โดยเนื้อความบ่งถึงเหตุอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท คือ สุราและเมรัย สุราเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ดื่มกล้าบ้าบิ่น ส่วนเมรัยเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ดื่ม (หรือเสพ) มึนเมา ขอบเขตของศีลข้อนี้มุ่งที่วัตถุทั้งทางตรงและทางอ้อม วัตถุทางตรงคือสุรากับเมรัย วัตถุทางอ้อมคือยาเสพติดให้โทษทุกชนิด รวมถึงสิ่งใดก็ตามที่ทำให้ผู้เสพมึนเมา หลง ชื่น หรือขาดสติ สุราเองก็ทำให้เมาได้ เวลากล่าวถึงศีลข้อนี้ ท่านจึงหมายเอาสิ่งทั้งหมดนี้รวมๆ กันไป

สุราและเมรัยเป็นหนึ่งในวัตถุที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนว่าไม่อาจทำให้คนรู้สึกอึดหรือพอใจในการเสพได้ เช่นเดียวกันกับการนอนและการมีเพศสัมพันธ์ที่ทำแล้วมักอยากทำอีก เกิดอาการติดใจปรารถนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ความอึดในการเสพสิ่ง 3 ประการ ย่อมไม่มี คือ 1.ความอึดในการนอนหลับ, 2.ความอึดในการเสพเครื่องดื่มคือสุราและเมรัย, 3.ความอึดในการเสพเมถุนธรรม ภิกษุทั้งหลาย ความอึดในการเสพสิ่ง 3 ประการนี้แลย่อมไม่มี (อญ.ติก. (ไทย) 20/109/351)

ดังนั้น การเสพทั้ง 3 ประการนี้ไม่เคยทำให้คนหายอยากได้ เมื่อเสพแล้วก็หยุดได้ยาก อยากจะเสพเพิ่มอีก เช่นคนที่เสพสุรา(เมรัย) เมื่อเมาแล้วคำว่าพอไม่ปรากฏอยากจะเสพอีกอยู่ร่ำไป จนบางครั้งเมาแล้วไปขับรถอาจจะทำให้เกิดอุบัติเหตุได้ก็มีปรากฏอยู่ตามข่าวทั่วไป

สุราโดยทั่วไปมีอยู่หลายประเภท อาทิเช่น (1)สุราที่ทำจากแป้ง (2)สุราที่ทำจากขนม (3)สุราที่ทำจากข้าวสุก (4)สุราหมักแป้งเชื้อเห็ด (5)สุราที่ผสมเครื่องปรุงหลายชนิด (วิ.มหา. (ไทย) 2/328/465) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นิยามคำ “สุรา” ไว้ว่า เป็นน้ำเมาที่ได้จากการกลั่น ภาษาชาวบ้านเรียกว่า “เหล้า” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 **อ้างถึงในงานของสุมาลี มหณรงค์ชัย (ศีลปาโล), 2548, น. 61)**

เมรัยที่เป็นเครื่องดื่มก็มีอยู่หลายประเภท อาทิเช่น (1)เมรัยที่ทำจากน้ำหมักดองดอกไม้ (2)เมรัยที่หมักจากน้ำหมักดองผลไม้ (3)เมรัยที่หมักจากน้ำหมักดองน้ำผึ้ง (4)เมรัยที่หมักจากน้ำหมักดองน้ำอ้อยยบ (5)เมรัยที่หมักจากน้ำหมักดองที่ผสมเครื่องปรุงหลายชนิด (วิ.มหา. (ไทย) 2/328/465) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 นิยามคำว่า “เมรัย” ไว้ว่า เป็นน้ำเมาที่ไม่ได้กลั่น เรียกว่า “เหล้าดิบ” ได้แก่ สาโท, น้ำตาลเมา, กระแช่หรือแม้แต่เปียร์

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2530 **อ้างอิงในงานของสุมาลี มหณรงค์ชัย (ศิลาปาโล)**, 2548, น. 61)

เมรัยที่เป็นสารเสพติดมีอยู่มากมายหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นประเภทสูบ หรือฉีด เช่น ฝิ่น กัญชา ไอร์ระเหย หรือบุหรี่ประเภทที่ทำให้มึน เหล่านี้สงเคราะห์อยู่ในขอบเขตของศีลข้อห้า เพราะแม้ไม่ใช่เครื่องดื่ม แต่มันก็เป็นเหตุที่ตั้งแห่งความประมาท ทำให้บ้ำบิ่นและมึนเมา ยังผลให้หลงลืมสติ พร้อมทั้งจะทำการใดๆ เพื่อสนองความอยากเสพ

(สุมาลี มหณรงค์ชัย (ศิลาปาโล), 2548, น. 61)

กล่าวโดยสรุป ศีลข้อห้านี้ไม่จำกัดว่าผู้ทำผิดศีลข้อนี้จะเสพเพียงแค่สุราเมรัยเท่านั้น ตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจกัน แต่โดยความเป็นจริงนั้น ในปัจจุบัน สุราเมรัยยังได้ประยุกต์ออกไปเป็นอย่างอื่นอีกมากมาย เช่น บุหรี่, ฝิ่น, กัญชา, ทินเนอร์, ไอร์ระเหย, ยาบ้า, ยาม้า, ยาอี, หรือแม้แต่เฮโรอีน เป็นต้น ซึ่งถ้าผู้ใดเสพสิ่งเสพติดเหล่านี้เข้าไปก็จัดได้ว่าผิดศีลข้อห้าเช่นเดียวกัน

ดังนั้น การประยุกต์เนื้อหาของคำสอนเรื่องศีลทั้ง 5 ข้อนั้น จึงเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง คือ เราต้องพยายามสอนให้คนทั้งหลายเข้าใจในเรื่องของศีลอย่างถูกต้อง ไม่ใช่แค่ให้เขาเอ่ยปากรับศีลจากพระหรือสมათานศีลเอาเองแล้วก็จบเท่านั้น แต่สิ่งสำคัญเราจะต้องให้เขาได้น้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อให้เห็นเป็นรูปธรรมได้ด้วยและให้เขาได้เห็นว่าการรักษาศีลนั้นจะได้รับผลแก่ชีวิตของตนเองและผู้อื่นได้อย่างไร ดังตัวอย่างเช่น

(1) นายวิทยา ดวงบุตร อายุ 46 ปีเป็นไซเฟอร์แท็กซี่ เขียว-เหลือง ได้นำเงินสดประมาณ 122,290 บาท เป็นธนบัตรไทย 16,690 บาท และธนบัตรสกุลยูโร จำนวน 2,440 ยูโร ส่งมอบคืนให้กับนายวิลเฟต อูเซอร์ นักท่องเที่ยวชาวเยอรมันที่ลี้มไว้ในรถแท็กซี่ หลังเรียกรถให้ไปส่งที่พญา จ.ชลบุรี (“แท็กซี่ดีเก็บเงินแสนคืนผู้โดยสาร”, เดลินิวส์ (11 มีนาคม 2553): น. 15)

(2) ส.ต.ท.กฤตพัฒน์ รัตนเสรี มีอาชีพเสริมขับรถแท็กซี่ นำนาคาโรเล็กซ์สีเงินรุ่นเดโทนา มูลค่า 3 แสนบาท คืนให้ น.ส.ฉัตรนัฐสร ศิวเสน หลังลี้มไว้ในรถแท็กซี่ และไซเฟอร์แท็กซี่ได้สินน้ำใจจากน.ส.ฉัตรนัฐสร จำนวน 5,000 บาท (“แท็กซี่คนดี”, ไทยรัฐ (25 กุมภาพันธ์ 2553): น. 19)

ซึ่งตัวอย่างทั้งสองเรื่องนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่าไซเฟอร์แท็กซี่ทั้งสองคนเป็นคนที่รักษาศีลข้อที่ 2 คือการงดเว้นการลักเอาทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย ทำให้ผลที่ทั้งสองได้รับคือทำให้เป็นคนที่ได้รับการยกย่องสรรเสริญจากสังคมอย่างมากมาย ไปไหนมาไหนก็มี ความสง่าผ่าเผย ชื่อเสียงก็จะพุ่งขจรไปไกล เป็นต้น ซึ่งผลต่างๆ ที่ได้ก็มาจากการรักษาศีลนั่นเอง

ดังนั้น การละเมิดศีล 5 เป็นการกระทำที่เป็นโทษทั้งแก่ตัวเราเอง และส่งผลหรือกระทบกระเทือนต่อส่วนรวมได้ด้วย อาจกล่าวได้ว่าการละเมิดศีล 5 เป็นพฤติกรรมในทางที่ไม่รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น ความประพฤติผิดในระดับพื้นฐานอย่างการละเมิดศีล 5 นี้เป็นเหตุของความทุกข์ ความเดือดร้อน ทำให้เกิดความขัดแย้งเอาวัดเอาเปรียบ เมื่อมีการละเมิดศีล 5 สภาพของจิตใจและกำลังกายของบุคคลนั้นก็กลับกลายเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตที่เลวร้าย หรือช่วยสนับสนุนการสร้างปัญหาของมนุษย์ให้มากยิ่งขึ้น เหมือนเช่นในสังคมไทยยุคปัจจุบัน ที่ประชาชนละเมิดศีล 5 กันมาก ดังที่ปรากฏให้เห็นเป็นข่าวจากสื่อต่างๆ มากมาย เช่น ข่าวจากหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น ที่ผู้วิจัยได้ยกมาเป็นตัวอย่างให้ดูบ้างแล้ว

เพราะฉะนั้น ศีลจึงจัดได้ว่าเป็นคุณธรรมข้อหนึ่งที่สำคัญแก่ชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นคุณธรรมที่จะคอยควบคุมความประพฤติของคนในสังคมให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม และศีลเป็นที่ตั้งแห่งคุณธรรมทั้งหลาย เมื่อบุคคลต้องการสร้างคุณธรรมต่างๆ ให้ดีขึ้น บุคคลนั้นจะต้องเป็นผู้มีศีล เพราะศีลจะชักนำบุคคลผู้ประพฤติปฏิบัติไปสู่ความเจริญในการปฏิบัติธรรมขั้นสูงต่อไปได้

โดยสรุป การประยุกต์เนื้อหาของคำสอนในสีกถาควรนำเอาพฤติกรรมและเหตุการณ์ยุคปัจจุบันมาตีความและอธิบายให้เห็นว่าเป็นการละเมิดศีลอย่างไร และก่อให้เกิดผลเสียอย่างไร ในทางตรงกันข้าม หากประพฤติตามหลักของศีลแค่เพียงศีล 5 ก็จะได้รับผลหรืออานิสงส์ที่ดีเป็นการตอบแทนทั้งในระดับโลกียะคือการได้รับกามคุณ 5 หรือลาภ ยศ สรรเสริญ และสุข และระดับโลกุตระคือช่วยขัดเกลาจิตใจเพื่อไปสู่ความพ้นทุกข์อย่างแท้จริง ซึ่งผลดีโดยภาพรวมในปัจจุบันของศีลคือความสงบสุขที่เกิดขึ้นแก่ผู้รักษาศีลและสังคม

4.2.2.3 การประยุกต์คำสอนเรื่องสวรรค์

เมื่อให้ทานและรักษาศีลตามหลักการในทานกถาและสีกถาที่อภิปรายมาแล้ว ผลหรืออานิสงส์ที่จะได้ในระดับพื้นฐานหรือขั้นต้น ก็คือสวรรค์ซึ่งหมายถึงกามคุณหรือสิ่งที่น่าปรารถนาก็ได้ อย่างที่พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ว่า สวรรค์ในภาษาธรรมคือกามคุณ (พุทธทาสภิกขุ, 2537, น. 28) หมายถึงสภาพจิต ภูมิจิตที่ดี มีความสุข เป็นสวรรค์อย่างที่เราเรียกว่า “สวรรค์ในอกนรกในใจ” ก็ได้ หมายถึงการปรุงแต่งจิตที่ดีในแต่ละขณะก็ได้ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2547, น.19-22) หมายถึงสภาพชีวิตที่ดีในปัจจุบันก็ได้ หรือหมายถึงดินแดนแห่งความสุขอันพร้อมด้วยกามคุณ 5 ที่อยู่ในชีวิตหลังความตายก็ได้ การประยุกต์เนื้อหาคำสอนเรื่องสวรรค์ควรมีความหมายทั้งสองแบบเพื่อให้เหมาะกับคนที่ยังเชื่อเรื่องแดนสวรรค์หลังความตายด้วย แต่ที่ควรเน้นเป็นพิเศษคือสวรรค์ในความหมายที่เกี่ยวกับชีวิตปัจจุบัน

สวรรค์ตามความเชื่อของคนโดยทั่วไป คิดว่าเป็นภพภูมิที่บุคคลจะได้ไปสัมผัส ภายหลังจากตายจากชาตินี้ ตายในที่นี้คือลมหายใจขาดไป ร่างกายแตกดับ ถ้าทำความดีไว้ บุญกุศลก็จะทำให้บุคคลนั้นไปสู่ภพภูมิที่ดีมีสวรรค์ เป็นต้น ชาวพุทธส่วนมากคิดว่าสวรรค์เป็นเขตแดนต่างหากจากโลกมนุษย์ เป็นอาณาจักรหนึ่งที่บางคนเข้าถึงเมื่อตายแล้ว หนังสือส่วนใหญ่ก็มุ่งบรรยายสวรรค์ในแบบที่เป็นโลกแห่งความสุขหลังความตาย ยิ่งอธิบายก็ยิ่งพิสูจน์ไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของคนตายล้วนๆ แล้วจะให้คนเป็นเข้าใจได้อย่างไร คนที่เติบโตมาในโลกของวิทยาศาสตร์จึงมักมองคนที่เชื่อเรื่องสวรรค์ว่างมาย คร่ำครึ (สุมาลี มหณรงค์ชัย(ศิลปาโ), 2549, น. 17) แต่ก็เห็นสวรรค์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจนซึ่งผู้มีญาณวิเศษหรือผู้ได้ไปเห็นด้วยตนเองเท่านั้นจึงจะยืนยันกับตัวเองได้อย่างมีน้ำหนัก

อย่างไรก็ตาม คำว่า “สวรรค์” โดยความหมายที่เป็นสาระสำคัญตามหลักพุทธศาสนา คือ สภาพ ภูมิ ชั้น หรือระดับของดวงจิตที่กำลังได้รับผลกระทบที่เป็นความสุข เรียกว่า “สุขวิบาก” เมื่อจิตเกิดความเพิลิดเพิลิน ได้ตอบสนองประสาทสัมผัสหรือสมปรารถนาบางเรื่อง สวรรค์เป็นภาวะของความสุขที่เกิดจากกรรมปรุงแต่ง จึงมีความต่อเนื่องและเป็นไปตามเหตุและผล การกระทำที่แต่ละคนทำไว้จะส่งผลสภาพจิต ถ้าทำความดีเป็นบุญกุศล จิตก็จะเกิดความปราโมทย์ ปีติยินดี อบอุ่น อิ่มเอิบ ร่าเริงและบันเทิง เหล่านี้คือสภาพของสวรรค์ โดยความหมายนี้สวรรค์จึงมีอยู่จริง และไม่จำเป็นต้องเป็นเรื่องของคนตายเท่านั้น (เรื่องเดียวกัน, น. 17)

มีคนมากมายที่ได้สัมผัสกับความสุขแบบนี้ตั้งแต่ยังมีลมหายใจ โลกมนุษย์ที่เราอาศัยอยู่นี้ มีบางคนที่มีชีวิตบันเทิงเริงใจเยี่ยงเทวดา พวกเขามีบ้านซึ่งเหมือนวิมาน เสวยความสุขอันประณีตทางประสาทสัมผัส ได้ทำบุญและรับผลแห่งบุญนั้นทันตาเห็น ยิ่งสั่งสมบุญมากเท่าใด บุญนั้นก็ยิ่งหล่อหลอมอายตนะ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ให้โน้มเอียงไปสู่ภาวะจิตที่ละเอียดสวยงาม

ดังนั้น สิ่งที่เราเรียกว่า “สวรรค์” ในความหมายแบบปัจจุบันชาติ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจึงอาจหมายถึงสิ่งที่น่าพอใจคือกามคุณ 5 ก็ได้ หมายถึงสภาพชีวิตที่น่าพอใจที่ได้เสพกามคุณ 5 หรือได้รับสิ่งทำให้ตัวเองมีความสุขอย่างชีวิตคนที่เป็นเศรษฐีก็ได้ หมายถึงสภาพจิตที่ติงามเป็นกุศลก็ได้

จากเหตุผลต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมา ผู้วิจัยจึงขอกล่าวถึงสวรรค์ในแบบประยุกต์หรือสวรรค์ในเมืองมนุษย์ใน 4 ลักษณะ คือ

1) บุคคลที่มีความเป็นอยู่ที่สุขสบาย มีบ้านใหญ่โตอย่างกับวิมานในสวรรค์ มีข้าทาสบริวารคอยปรนนิบัติรับใช้มากมาย มีทรัพย์สมบัติมาก

2) บุคคลที่มีสภาพจิตใจที่ดี มีการกระทำ มีการพูด และการคิดที่ดีอยู่เสมอๆ จนติดเป็นนิสัย ซึ่งบุคคลนี้ก็เหมือนกับได้ขึ้นสวรรค์อยู่ตลอดเวลา

3) บุคคลที่ได้รับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ที่ดีอยู่ตลอดเวลา เช่น อยากดูรูปอะไรก็ได้ดู อยากฟังเสียงอะไรก็ได้ฟัง

4) บุคคลที่ได้รับยกย่องเชิดชูในสังคม เช่น มีความประพฤติดี, เรียนเก่ง, ทำงานเก่ง, มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นต้น

ซึ่งถ้าใครมีลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน 4 ลักษณะนี้ก็เหมือนกับมีสวรรค์อยู่ตลอดเวลา ยกตัวอย่างเช่น พระราชาหรือพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นชาวสวรรค์ (ในเมืองมนุษย์) อย่างแท้จริงเพราะพระราชา จัดเป็นเทวดาประเภทหนึ่งในเทวดาเป็น 3 ประเภท คือ (1) สมมุติเทพ คือ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี (2) อุบัติเทพ คือ เทวดาที่อยู่ในสวรรค์ 6 ชั้นและอยู่ในพรหมโลก (3) วิสุทธิเทพ คือ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ (ขุ.จุฬ. (ไทย) 30/32/161)

ดังนั้น สักคกถาในอนุปปกัถาเป็นการพรรณนาคุณของสวรรค์ ว่าเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งเป็นผลจากการให้ทาน รักษาศีล คือช่วยเหลือกันด้วยทาน ไม่เบียดเบียนกันด้วยศีล เมื่อบุคคลมีทานและศีลอยู่ในที่ใด ที่นั้นก็เปรียบเหมือนกับสวรรค์ เพราะจิตใจเป็นสุขและดีงาม สอดคล้องกับที่พระพุทธเจ้าตรัสแสดงเรื่องสวรรค์ทางอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจของเรานี้เองในพระไตรปิฎก นั่นคือ พระพุทธเจ้าตรัสถึงสวรรค์ในทำนองว่า เมื่อใดที่อายตนะทั้ง 6 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ของเราได้รับในสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจทางผัสสะทั้ง 6 เมื่อนั้นก็เหมือนเราได้เห็นสวรรค์อยู่ตลอดเวลา (ส.สพ. (ไทย) 18/135/170)

อนึ่ง สวรรค์ที่กล่าวถึงในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนายังมีอีก 3 แบบ คือ

- 1) สวรรค์ชั้นธรรมดา ก็คือ สมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์
- 2) สวรรค์ชั้นสูงสุด เช่น พรนิมิตตสวรรค์ ก็คือสมบูรณ์ไปด้วยยอดสุขของกามารมณ์
- 3) สวรรค์ชั้นพรหมโลกก็คือ ว่างจากการเบียดเบียนของกามารมณ์ แต่ยังมีตัวมีตน มีตัวกูของกูอยู่

(พุทธทาสภิกขุ, 2537, น. 28-29)

ดังนั้น สวรรค์ที่ผู้วิจัยได้นำมาประยุกต์ก็คือสวรรค์ชั้นธรรมดา คือ ความสุขที่เกิดจากอายตนะภายในทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ที่ได้รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และ

ธรรมารมณ์ที่ดีอยู่ตลอดเวลา แต่สวรรค์ที่ปรากฏในอนุปปกัฏฐของพระพุทธเจ้าจะเน้นไปที่สวรรค์ในชั้นกามาวจรทั้ง 6 ชั้น มีชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นต้น

โดยสรุป การให้ทานช่วยเหลือเกื้อกูลต่อผู้อื่นและการรักษาศีลไม่เบียดเบียนทำร้ายใครจะเป็นปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนให้คนได้มีโอกาสประสบความสำเร็จในชีวิตนี้ เพราะคนที่ไม่ให้ทานและรักษาศีลแม้จะร่ำรวยเพียงใดก็ยากจะมีความสุขอย่างแท้จริงในชีวิตได้เพราะจะมีปัญหากับคนอื่นหรือไม่มีคนที่จริงใจกับตัวเอง และหลังจากตายบุคคลนั้นก็มีโอกาสได้ไปเสพสุขในสวรรค์ที่เป็นดินแดนแห่งความสุขพร้อมด้วยกามคุณต่างๆ อีกทั้งทานและศีลที่ปฏิบัติถูกต้องยังสามารถเป็นฐานให้เราปฏิบัติธรรมได้สูงยิ่งขึ้นไป และอานิสงส์แห่งการให้ทานและรักษาศีลอยู่เป็นประจำนี้จะช่วยหนุนนำส่งให้เราได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีกว่าคือสวรรค์นั่นเอง ซึ่งในสวรรค์เองก็ยังมีเรื่องของกามคุณมากมาย ดังนั้น โทษของกามก็เป็นสิ่งที่เราควรจะต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถูกต้อง เพื่อที่จะได้หาทางหลีกเลี่ยง ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

4.2.2.2.4 การประยุกต์คำสอนเรื่องโทษของกาม

สวรรค์นั้นเมื่อว่าโดยสาระสำคัญก็คือกามหรือกามคุณ เพราะกามเป็นสิ่งที่น่าปรารถนาน่าพอใจแก่บุคคลโดยทั่วไป และสวรรค์ทั้งในปัจจุบันชาติหรือในโลกมนุษย์และในชาติหน้าหรือในโลกสวรรค์ก็เต็มไปด้วยกามเหล่านี้ที่ทำให้เราได้รับความสุขแบบโลกียะจากการเสพพวกัน กามจึงเป็นเหตุให้บุคคลหลงเพลินอยู่ในกาม ติดสุขอยู่ในกาม แต่เมื่อใดก็ตามที่บุคคลนั้นมีทุกข์โทษปรากฏขึ้น เช่น ความเศร้าโศกเสียใจพิโรธรำพัน เมื่อต้องพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งอันเป็นที่รักใคร่พอใจ ในช่วงเวลานั้นบุคคลนั้นก็จะเกิดความเบื่อหน่ายในกาม แต่ก็ยังไม่ถึงขนาดอยากจะออกจากกามไปเสียทีเดียว ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าบุคคลนั้นยังมีความสุขส่วนอื่นของกามที่ทำให้ติดติดอยู่ เป็นทุกข์อยู่ในส่วนนี้ แต่ก็ยังมีความสุขอยู่ในส่วนอื่นๆ เพราะทุกข์ที่เกิดขึ้นมานั้นก็มีใช่ว่าจะตั้งอยู่อย่างนั้นตลอดไป เพราะว่าเมื่อมีเกิดก็มีดับ เช่นเดียวกับความสุขเมื่อมีเกิดก็มีดับ จึงมีสุขบ้างทุกข์บ้างปะปนกันไปในแต่ละวัน บุคคลส่วนใหญ่ที่อยู่ในโลกนี้จึงอยู่กันด้วยความหวังอันเป็นตัณหา คือแม้ว่าจะพบทุกข์ในวันนี้ก็คิดว่าพรุ่งนี้จะมีสุขพบทุกข์ในสิ่งนี้ ก็คิดว่าจะมีสุขในสิ่งนั้น เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันว่ายังมีความเพลิดเพลินอยู่ในกาม จึงจะทำให้ไม่คิดอยากจะออกจากกาม เพื่อให้เกิดความปลอดโปร่งของจิตใจอันเป็นความสุขอย่างแท้จริง

ถึงแม้ว่ากามจะมีคุณอยู่บ้างก็ตาม แต่กามก็มีโทษมากเหมือนกัน คือกามทำให้คนหลงเพลินติดอยู่ บุคคลนั้นจึงต้องท่องเที่ยวไปในวัฏฏะทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด โทษของกามที่มองเห็นได้ง่ายๆ คือเมื่อบุคคลมีความพอใจในกามมากขึ้น จึงไม่ให้ทาน รักษาศีล จึงทำให้เกิด

การเบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น โดยไม่คิดที่จะช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น ตามสมควร บุคคลเหล่านั้นจึงมีนรกที่เกิดขึ้นอยู่ในจิตใจมากมาย เช่น มีการรบราฆ่าฟันกันเพื่อทรัพย์สินเงินทอง ฆ่าได้แม้กระทั่งบิดามารดาของตนเอง พี่น้องฆ่ากันก็เพื่อหวังมรดก เกิดสงครามทั้งระดับประเทศและระดับโลก เป็นต้น เหล่านี้ล้วนเป็นนรกที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ เพราะมีกามเป็นต้นเหตุ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) ท่องเที่ยวเมืองพทยาัยบปนี วินจักรยานยนต์เห็นกามทำงานหน้า ล่อลวงนักท่องเที่ยวปุ่นหวังนำตัวไปข่มขืน โดยใช้กำลังปลุกปล้ำและทำร้ายร่างกาย เดชะบุญ เหลือสาวดีนรนต์ต่อสู้ รอดพ้นมือมารมาได้อย่างสะบักสะบอม
(“ล่า จยย.เห็นกามลวงสาวปุ่นปล้ำหวังข่มขืน”, เดลินิวส์ (22 เมษายน 2553): น. 1:14)

2) นายปรีชา แก้วคำ อายุ 21 ปีบิบบคอฟแนสสาวคือณ.ส.คมชวัญ จรจิต อายุ 21 ปีเท่ากันตายคามือด้วยความโกรธ สาเหตุเกิดจากที่แฟนสาวเห็นตนเองเล่นไนต์บู้กแซตหาสาวภายในห้องและถูกตบหน้าไป 2 ครั้ง จึงได้บิบบคอฟตายคามือและกวาดทรัพย์สินพร้อมรถจักรยานยนต์ของผู้ตายหนีไป (“ฆ่านักศึกษาสาวปี 3 ฝีมือแฟนหนุ่มจนมุมสารภาพแค้นถูกตบหน้าบิบบคอฟตายคามือ”, เดลินิวส์ (20 เมษายน 2553): น. 1:15)

จากตัวอย่างทั้ง 2 เรื่องนี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่ากามมีโทษมากอย่างไร ทั้งสองเรื่องนั้น เรื่องที่ 1 ผู้ทำอาจะไม่ได้ลงมือฆ่าให้หญิงสาวตายก็จริง แต่ว่าหญิงสาวนั้นก็ได้รับความเจ็บปวดจากการถูกทำร้ายร่างกายอยู่มากพอสมควร ส่วนผู้กระทำก็ต้องหนีกฎหมายของบ้านเมือง ซึ่งถ้าถูกตำรวจจับได้ก็ต้องติดคุกหัวโตแน่นอน ส่วนเรื่องที่ 2 นั้นมีโทษมากกว่าอีก เพราะฝ่ายหญิงก็ต้องตายด้วยน้ำมือของฝ่ายชายซึ่งเป็นแฟนกัน ส่วนฝ่ายชายก็ต้องติดคุกติดตารางหมดอิสรภาพของชีวิตเหมือนกับชีวิตตายทั้งเป็นอยู่ในคุกขัง

นอกจากนั้น การที่มนุษย์ยุคปัจจุบันหมกมุ่นอยู่กับการกินอยู่เที่ยวเตร่อย่างฟุ้งเฟ้อทำให้เกิดทุกข์และโทษต่างๆ มากมาย เพราะการเสพเสวยกามคุณหรือรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่างๆ ด้วยความลุ่มหลง ทำให้ต้องดิ้นรนแสวงหาเพื่อให้ได้สิ่งเหล่านั้นมา ซึ่งบางครั้งถึงกับต้องแย่งชิงจนทำร้ายกันหรือได้มาโดยวิธีการที่ผิดกฎหมายและศีลธรรม เช่น ใช้วิธีฉ้อโกง และเมื่อได้มาแล้วก็ต้องลำบากกับการรักษาสິงเหล่านั้น เหมือนคนบางคนที่ต้องการบ้านสวยและรถหรูมาใช้ก็ต้องดิ้นรนทำมาหากินเพื่อหาเงินมาซื้อหรือผ่อนบ้านและรถนั้น บางครั้งหาเงินได้ไม่พอ ก็ไปกู้หนี้ยืมสิน แล้วในที่สุดก็ไม่อาจหาเงินมาจ่ายเงินต้นและดอกเบี้ยเงินกู้ได้ ก็ต้องถูกยึดบ้านและรถไป หรือบางคนก็ถูกเจ้าหนี้เงินกู้ยืมครอบงำทำร้ายเอา การติดพนันบอลก็เป็นตัวอย่างหนึ่งของการเสพติดในเรื่องกามคุณจนเกิดโทษ การดูบอลก็ดี การพนันให้ได้เงินก็ดี ล้วนเป็นเรื่องกามคุณที่ผู้ติด

พนันบอลหลงใหลขึ้นชอบ ซึ่งพอแพ้พนันไม่มีเงินจ่ายก็ถูกตามทวงหนี้จนบางคนถึงกับฆ่าตัวตาย ซึ่งเรื่องเหล่านี้เราได้พบอยู่เรื่อยๆ ตามข่าวในหนังสือพิมพ์

ดังนั้น กามหรือกามคุณที่เราหลงใหลและหมกมุ่นแสวงหาและเสพกันอยู่จึงมีโทษ ตามมาไม่มากนักน้อยขึ้นอยู่กัพฤติกรรมของผู้เสพ ถ้ามีสติในการเสพก็มีโทษน้อย ถ้าขาดสติ ก็มีโทษมาก อย่างน้อยกามเหล่านี้ก็ทำให้เราทุกข์ใจเมื่อพวกมันพรากหายไปจากเรา เช่น กรณีสูญเสียคนที่เรารักหรือสูญเสียทรัพย์สินสิ่งของที่เรารหวงแหน บุคคลใดก็ตามที่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของกามก็จะทำให้บุคคลนั้นพบแต่ความเร่าร้อนและความเศร้าโศกอยู่ร่ำไป สมดังพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับมาคัณทียปริพาชกว่า

บุรุษผู้เป็นโรคเรื้อน มีตัวเป็นแผล มีตัวพุพอง มีเชื้อโรคคอยบ่อนทำลายอยู่ ใช้เล็บเกาปากแผลใช้ถ่านรมไฟให้ร้อนด้วยประการใดๆ ปากแผลเหล่านั้นของบุรุษผู้เป็นโรคเรื้อนนั่นก็เป็นของไม่สะอาดมากขึ้น มีกลิ่นเหม็นมากขึ้น และเน่ามากขึ้นด้วยประการนั้นๆ แต่เขาจะมีเพียงความยินดี และความพอใจอยู่บ้าง ก็เพราะการเกาปากแผลเท่านั้น แม้ฉันใด สัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้นเหมือนกัน ผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ สัตว์ทั้งหลายผู้ยังไม่ปราศจากความกำหนัดในกาม ถูกกามตัณหาเกาะกินอยู่ ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ เสพกามอยู่ด้วยประการใดๆ กามตัณหาอย่าอมเจริญแก่สัตว์เหล่านั้น และสัตว์เหล่านั้นก็ถูกความเร่าร้อนที่เกิดเพราะกามแผดเผาอยู่ด้วยประการนั้นๆ และเขาจะมีความยินดีและความพอใจอยู่บ้างก็เพราะอาศัยกามคุณ 5 นั้นเอง (ม.ม. (ไทย) 13/215/253)

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องยืนยันชัดเจนว่ากามมีโทษมากมายนานาประการ เพราะว่าถ้าบุคคลใดเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับเรื่องของกามจะโดยวิธีการใดๆ ก็ตาม โดยไม่รู้เท่าทันต่อสิ่งนั้นตามความเป็นจริง บุคคลนั้นก็จะมีแต่ความทุกข์ ความเร่าร้อนของจิตใจอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน

โดยสรุป การประยุต์เนื้อหาคำสอนเรื่องโทษของกามหรือกามาที่นวกถาวรแสดงให้เห็นโทษของการเสพกามคุณสมัยใหม่ เช่น คนที่หลงใหลในการแต่งตัวหรือการเสริมความงาม ก็จะได้รับทุกข์หรือโทษจากความหลงใหลนั้นอย่างที่ว่าบางคนไปทำศัลยกรรมจนเสียโฉมหรือเสียชีวิต คนที่มัวเมาในเรื่องลาภ ยศ และอำนาจก็จะได้รับโทษจากความมัวเมานั้นอย่างที่เกิดการแก่งแย่งชิงกันจนแม้แต่พี่น้องก็ฆ่ากันได้ และคนที่มกมากในเรื่องเพศสัมพันธ์ก็ได้รับโทษจากความมกมากนั้น อย่างที่มีการฆ่ากันตายด้วยความหึงหวงหรือด้วยแรงแค้นที่ถูกนอกใจจนปรากฏเป็นข่าวอยู่บ่อยครั้ง

4.2.2.2.5 การประยุกต์คำสอนเรื่องอานิสงส์ในการออกจากกาม

เมื่อทำให้โทษแกชีวิตของเราอย่างทีกล่าวนำในเรื่องโทษของกาม การออกจากกาม หรือการออกบวชจึงเป็นหนทางแห่งความปลอดภัยของชีวิตได้อย่างแท้จริง เพราะว่าโดยความเป็นจริงแล้วการออกไปบวชก็เป็นการมุ่งที่จะหาทางออกไปจากกามนั่นเอง แต่เมื่อพูดถึงเรื่องของการบวชแล้ว คนโดยส่วนใหญ่ยังมีความเข้าใจว่าจะต้องบวชแล้วไปอยู่ในวัด ไปนั่งสวดมนต์ทำสมาธิห้ามออกไปไหน แต่ให้อยู่ภายในวัดและศึกษาปฏิบัติเฉพาะในวัดหรือในสำนักปฏิบัติธรรมเท่านั้น ซึ่งความเชื่อนี้ก็ยังมีอยู่ในสมัยปัจจุบัน

ดังนั้น พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) จึงได้แบ่งบุคคลในเรื่องที่เกี่ยวกับการบวชในสมัยปัจจุบันออกเป็น 4 ประเภท คือ (1) ผู้ที่ไม่บวชทั้งกายและใจ (2) ผู้ที่กายบวชแต่ใจไม่บวช (3) ผู้ที่ใจบวชแต่กายไม่บวช (4) ผู้ที่บวชทั้งกายทั้งใจ (พระธรรมวิสุทธิกวี(พิจิตร ฐิตวณฺโณ), 2547, น. 6) ซึ่งพออธิบายได้ ดังต่อไปนี้

ประเภทที่ 1 ผู้ที่ไม่บวชทั้งกายและใจ คือกายก็ไม่ได้ครองเพศของนักบวช แกรมจิตใจก็ยังคิดชั่ว พุดชั่ว และทำชั่ว หรือยังหมกมุ่นอยู่แต่ในกามคุณอยู่ตลอดเวลา

ประเภทที่ 2 ผู้ที่กายบวชแต่ใจไม่บวช คือนักบวชที่ครองเพศบรรพชิตทั่วไป แต่ยังมีความคิดชั่ว พุดชั่ว และทำชั่ว หรือยังคิดและหมกมุ่นแต่เรื่องกามคุณอยู่ตลอดเวลา

ประเภทที่ 3 ผู้ที่ใจบวชแต่กายไม่บวช คือคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนอยู่ แต่มีจิตใจใฝ่ในเรื่องของบุญกุศลอยู่ตลอดเวลา คือมีความคิดที่ดี การพูดที่ดี และการกระทำที่ดี หรือไม่หมกมุ่นในเรื่องกามคุณมากจนเกินไป

ประเภทที่ 4 ผู้ที่บวชทั้งกายและใจ คือนักบวชที่ครองเพศบรรพชิตที่มีจิตใจดี มุ่งมั่นที่จะประพฤติปฏิบัติตามสิกขาบทและพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้และแสดงไว้อย่างเคร่งครัด และพยายามหลีกเลี่ยงห่างจากกามคุณทั้งทางกายและทางใจอยู่ตลอดเวลา

การบวชทั้ง 4 ประเภทนั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็นว่าการบวชประเภทที่ 1-2 เป็นการบวชที่ไม่ดี เพราะเป็นการบวชที่ไม่มีความสมบูรณ์และยังไม่มีความพร้อมในการที่จะออกบวชอย่างแท้จริง อย่างการบวชประเภทที่ 1 ก็เปรียบเหมือนกับชาวบ้านทั่วไปที่หาเช้ากินค่ำไม่คิดจะทำบุญทำกุศลอันใด โดยปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าในแต่ละวัน ส่วนประเภทที่ 2 ยังดีหน่อยที่เข้ามาบวชเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่พวกนี้ก็กลับประมาทปล่อยเวลาให้ล่วงไปเปล่าในแต่ละวัน เหมือนกับนักบวชโดยทั่วๆ ไปตามวัดต่างๆ ที่ไม่ค่อยจะสนใจในการศึกษาเล่าเรียนและประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง และยังประพฤติทุจริตเป็นอาชญา อย่างคำกล่าวที่ท่านได้เปรียบเปรยนักบวชประเภทนี้ไว้ว่า “เข้าเอน เพลนอน ปายๆ พักผ่อน เย็นนั่งดูโทรทัศน์ ดีๆ น้อยก็

นั่งฉันมา” ซึ่งการบวชของนักบวชทั้งสองประเภทนี้ไม่ใช่การบวชหรือการออกจากกามตามหลักของอนุพุทฺธิกา

ส่วนการบวชประเภทที่ 3-4 นั้น เป็นการบวชที่มีความสมบูรณ์อยู่พอสมควร อย่างไรก็ตามการบวชประเภทที่ 3 เป็นการบวชใจของคฤหัสถ์ที่ยังครองเรือนอยู่ แต่ก็สามารถบวชเป็นนักบวชได้ โดยไม่ต้องนุ่งห่มอย่างนักบวชโดยทั่วไป แต่เป็นคนที่ตั้งมั่นอยู่ในศีล 5 และศีล 8 อย่างเคร่งครัด ซึ่งการบวชประเภทนี้เป็นนักบวชที่มีอยู่ในสังคมโดยทั่วไปที่แตกต่างจากนักบวชตามวัดและตามสำนักต่างๆ ก็คือไม่ได้นุ่งห่มอย่างนักบวชเท่านั้น แต่เป็นการนำเอาใจของตนเองมาบวช ซึ่งมีตัวอย่างของบุคคลที่บวชใจ แต่กายไม่ได้บวชที่มีชื่อเสียง ที่ผู้วิจัยจะได้นำมากล่าวถึงในที่นี้ คือ

ท่านมหาตมะ คานธี ซึ่งเป็นชาวอินเดียและเป็นผู้เรียกร้องเอกราชของอินเดีย กลับคืนมาจากอังกฤษ บิดามารดาของท่านเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนา(เชน)มาก ทำให้คานธีได้สืบทอดความเคร่งครัดมาจากบิดามารดาของท่าน ท่านเป็นผู้ที่มีความอดทนสูง มีความซื่อสัตย์สุจริต เป็นคนมีศีลธรรม ไม่ชอบการเบียดเบียนสัตว์อื่นและผู้อื่น สังเกตได้จากการกินคือท่านไม่กินเนื้อสัตว์ และไม่ชอบใส่เครื่องเทศต่างๆ ที่เขานิยมใส่กัน ชอบความยุติธรรม มีความกตัญญู กตเวทิต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ ทำตัวแบบเรียบง่าย สมถะอยู่อย่างพอเพียง ท่านถือหลักของอหิงสา คือการไม่เบียดเบียนกัน เป็นคติประจำใจของท่าน

(พระราชันนทมนี (ปัญญานันทภิกขุ), 2526, น. 71-114)

จากตัวอย่างนี้ เราจะเห็นได้ว่าถึงแม้มหาตมะ คานธีจะไม่ใช่ชาวพุทธและไม่ใช่นักบวชที่อยู่ตามวัดต่างๆ ก็ตาม แต่เขาก็สามารถจะเป็นนักบวชได้ในความหมายของการบวชใจ หรือการไม่หมกมุ่นอยู่ในกาม เพราะว่าการดำเนินชีวิตของเขาคล้ายกับการดำเนินชีวิตของนักบวชที่เคร่งครัดสำรวมในเรื่องกามคุณ ซึ่งบางทีนักบวชที่บวชตามวัดต่างๆ อาจจะไม่สามารถทำแบบนี้ได้เลย หรือได้เป็นบางส่วน แต่ที่แตกต่างกันนั้นก็คือเขาไม่ได้นุ่งห่มอย่างนักบวชเท่านั้น ซึ่งคฤหัสถ์ที่เป็นชาวพุทธก็มีอยู่ไม่น้อยที่ปฏิบัติตัวในลักษณะเช่นนี้ บางคนถึงกับไม่แต่งงานหรือแต่งงาน แต่อยู่กันอย่างเพื่อนคล้ายกรณีของพลตรีจำลอง ศรีเมืองและภริยา

ส่วนการบวชประเภทที่ 4 คือการบวชที่สมบูรณ์แบบ เพราะเป็นการบวชทั้งกายและใจ คือนักบวชที่อยู่ตามวัดหรือตามสำนักต่างๆ ที่มีความตั้งใจในการบวช เพื่อพัฒนาขัดเกลาจิตใจของตนเองให้มีความดีขึ้นและพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนสามารถก้าวหลุดพ้นไปจากความทุกข์ต่างๆ ในสังสารวัฏฏ์ได้

ตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ การบวชที่สมบูรณ์แบบแท้จริงนั้น ต้องประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

- 1) เป็นการออกไปแสวงหา ไปค้นหาว่าอะไรที่มันดีกว่าการที่อยู่ครองเรือน
- 2) เป็นการปฏิบัติที่มีชีวิตอยู่อย่างต่ำต้อย ไม่มีทรัพย์สินสมบัติใดๆ เลย
- 3) เป็นการปฏิบัติศีล บังคับตนบังคับอินทรีย์สละของรักของชอบใจสุดยอดในโลกนี้
- 4) เป็นทางสะดวกที่จะเดินทางไปนอกโลก
- 5) เป็นโอกาสที่จะได้สิ่งสูงสุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ คือ ความรอดของจิตใจ เป็นต้น
- 6) เป็นการอยู่บนหัวของคนทุกคน
- 7) เป็นการทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นหรือทำกุศลสาธารณะอื่นๆ ได้อย่างกว้างขวาง
- 8) เป็นเพศอันสูงสุด คือ สมณะเพศ

(พุทธทาสภิกขุ, 2542, น. 66-67)

ซึ่งความหมายของการบวชทั้ง 8 ประการนี้ เน้นนักบวชในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะเป็นการบวชที่มุ่งแสวงหาทางพ้นทุกข์ เพื่อให้ถึงซึ่งพระนิพพาน

ดังนั้น การประยุกต์การบวชในอนุพุทธานั้นเราจะเน้นไปในแบบที่ 3 คือการบวชใจแต่กายไม่ได้บวช เพราะในอนุพุทธานั้นเป็นการมุ่งสอนคฤหัสถ์มากกว่าที่จะสอนนักบวช โดยเป็นการมุ่งสอนคฤหัสถ์เพื่อให้เห็นโทษของกามและออกบวชประพฤติพรหมจรรย์ นั่นคือเนกขัมมานิสังสกถา สำหรับคนยุคใหม่จะเน้นการชี้ให้เห็นประโยชน์ของการออกจากกามหรือการหลีกเลี่ยง บรรเทาความหมกมุ่นมัวเมาในการเสพกามคุณ ซึ่งประโยชน์ของการออกจากกามในปัจจุบันก็จะตรงข้ามกับโทษของกาม คือการออกจากกามทำให้พ้นจากโทษหรือเภทภัยที่เกิดจากกาม และได้ประสบกับความสงบสุข ตั้งแต่ระดับต่ำจนถึงระดับสูง ขึ้นอยู่กับความสามารถในการออกจากกาม ประโยชน์ที่เห็นได้ง่ายๆ ของการออกจากกาม นอกเหนือจากการไม่ประสบกับโทษที่เกิดจากการหมกมุ่นในกามก็คือ ความสุขสบายที่เพิ่มขึ้นเพราะไม่ต้องดิ้นรนแสวงหากาม เงินทองที่เหลือเพิ่มมากขึ้นเพราะไม่ต้องไปเสียกับการซื้อของมาเสพ สุขภาพทั้งกายและใจที่ดีขึ้นเพราะไม่ถูกกามที่เราเสพให้โทษ เช่น โทษที่เกิดจากการเสพสุราและสูบบุหรี่ เวลาที่จะใช้ทำประโยชน์แก่ตนเองและสังคมมีมากขึ้นเพราะไม่ต้องเสียไปกับการแสวงหาและเสพกาม และอิสรภาพที่เพิ่มมากขึ้นเพราะไม่ถูกกามมาคุมขังเหนี่ยวรั้งให้ไปทำสิ่งที่เราควรทำไม่ได้

กล่าวโดยสรุป การประยุกต์ใช้อนุพุทธานั้น 5 ประการนั้นควรชี้ให้เห็นว่าความหมายของคำสอนในอนุพุทธานั้นมีความหมายอยู่หลายประการ อย่างเช่น การให้ทานก็มีลักษณะที่หลากหลาย การละเมิดศีลหรือรักษาศีลก็มีหลายอย่าง สวรรค์ก็มีหลายประเภททั้ง

สวรรค์ที่อยู่บนดินในโลกนี้และสวรรค์ที่อยู่บนฟ้าคือในโลกหน้า โทษของกามก็มีในหลายๆ แง่หลายๆ มุม ซึ่งกามก็ให้ความทุกข์แก่คนที่ไปเสพในลักษณะต่างๆ มากมาย เช่น ทำให้เกิดความทุกข์โศก ความเศร้าเสียใจ หรือบางคนอาจจะต้องเสียชีวิตเพราะกามก็มีอยู่ไม่น้อย ส่วนการออกจากกามหรือการออกบวชนั้น เป็นทางเลือกที่ดีที่สุดที่คนในสังคมควรให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ เพราะมีทางนี้ทางเดียวเท่านั้นที่จะสามารถหลีกเลี่ยงโทษของกามได้ เพราะถ้าเราสามารถออกไปจากกามได้ เราก็สามารถออกไปจากทุกข์ได้อย่างแน่นอน

4.2.3 การประยุกต์วิธีสอนอนุพัทพิกถาเพื่อแก้ปัญหาด้านผู้ฟังธรรม

ปัญหาด้านผู้ฟังที่ปัจจุบันถูกกามคุณหรือวัตถุนิยมครอบงำจนไม่ค่อยสนใจหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจะได้รับการคลี่คลายไปได้ไม่มากนักน้อยเมื่อได้มีการแก้ไขปัญหากับตัวผู้แสดงธรรมและเนื้อหาของธรรมที่แสดงตามแนวทางที่กล่าวมาแล้ว เพราะเมื่อมีการปรับปรุงตัวผู้แสดงธรรมที่รวมถึงวิธีการสอนด้วยและประยุกต์เนื้อหาคำสอนให้ทันสมัยแล้ว ผู้ฟังก็จะหันมาสนใจและเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามากขึ้น ทั้งนี้เป็นเพราะการประยุกต์วิธีสอนอนุพัทพิกถามาแก้ปัญหาผู้ฟัง ก็มีลักษณะความคล้ายคลึงกับการประยุกต์วิธีสอนและเนื้อหาของอนุพัทพิกถาที่กล่าวมาแล้วนั่นเอง เนื่องจากเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก

ผู้ฟังธรรมนั้นมีอยู่หลายประเภท แต่ละประเภทก็มีความแตกต่างกันออกไป บางคนก็เป็นผู้ฟังที่ดี เพราะมีความสนใจในธรรมเป็นพื้นฐานอยู่ก่อนแล้ว แต่บางคนเป็นผู้ฟังที่ไม่ดี เพราะไม่ค่อยมีความสนใจในธรรมและไม่ค่อยให้ความสำคัญ โดยเฉพาะผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันจะมีปัญหาในการฟังธรรมอยู่มาก ซึ่งจะต้องหาวิธีแก้ปัญหาต่อไป

ในสมัยปัจจุบันมีเครื่องอำนวยความสะดวกมาก เช่น โทรศัพท์, วิทยุ, คอมพิวเตอร์, อินเทอร์เน็ต, วีซีดี และมีห้างสรรพสินค้า เป็นต้น ซึ่งเทคโนโลยีต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งยั่วยวนทางกามคุณ 5 ของคนได้มาก ทำให้คนไม่ค่อยเข้าวัด เพราะมัวแต่หลงอยู่กับเครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ เหล่านี้ ดังนั้นจึงเป็นปัญหาที่คนในสมัยปัจจุบันไม่ค่อยสนใจในการเข้าวัดฟังธรรมวิธีแก้ปัญหของผู้ฟังในสมัยปัจจุบันก็ยังมีอยู่ ซึ่งในบทสัมภาษณ์พระมหากิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส ได้กล่าวถึงแนวทางและวิธีการที่จะทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และใช้เป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง ซึ่งท่านได้ให้ความคิดเห็นว่า

แนวทางที่จะทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสในพระพุทธศาสนานั้น ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์รวมกันแบบเข้าใจและเข้าถึงและไม่ใช่ว่าเรื่องง่ายอย่างที่คิด วิธีปฏิบัติต้องเริ่มจากผู้บริหารต้องคอยดูแลระเบียบวินัยของวัดให้ดี ต้องว่ากันตามระเบียบวินัย พระต้องวางตัวดีมีความจริงใจ

มั่นคงในศาสนา มีความรู้ดี อย่าเห็นแก่เงินแก่ได้ มีความประพฤติดีงามเคร่งครัดอยู่ในธรรมวินัย ทำหน้าที่ของพระให้เต็มที่ คือ สั่งสอนแนะนำและคอยให้คำปรึกษาด้วยความปรารถนาดี ผิดถูกอย่างไรคอยสั่งสอนเขาบ้างที่เรียกว่า คอยชี้ทางบรรเทาทุกข์ คอยชี้สุขเกษมศานต์ ทั้งคนจน คนรวย พระจงวางตัวให้เสมอกันหมด แค่นี้คนเขาก็ศรัทธาแล้ว อันนี้แหละพระต้องถือปฏิบัติอย่างจริงจัง จึงจะทำให้ชาวพุทธหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาได้

พระสงฆ์ถือเป็นตัวสำคัญ พระสงฆ์จะต้องทำตัวให้เป็นแม่เหล็กคอยดึงดูดศรัทธาของประชาชน ซึ่งจะต้องประกอบไปด้วยคุณ 3 คุณ คือ คุณวุฒิ วัยวุฒิ ชาติวุฒิ (สมณะศักดิ์) ความรู้ อายุ และศักดิ์ เป็นสิ่งที่คนไทยนับถือ ดังนั้นในตัวพระสงฆ์ก็ต้องมี หรือไม่มีก็แทนค่ากันตามความเหมาะสม ศรัทธาถือเป็นสิ่งที่สำคัญ ดังนั้น การมีศีล สมาธิและปัญญามั่นคงถาวร ประชาชนเรายังมีความศรัทธาที่จะยิ่งใกล้ ยิ่งบกพร่องก็ยิ่งเห็น ดังนั้น พระสงฆ์เราต้องเคร่งครัดในศีล สมาธิ และปัญญา มีความชัดเจนในวิชาการที่หลากหลาย สร้างความเหมาะสมของตนให้เกิดขึ้น กล่าวโดยสรุปแล้วแนวทางและวิธีการที่จะทำให้ชาวพุทธเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และใช้เป็นหลักในการปฏิบัติอย่างจริงจัง มีวิธีการดังนี้

- 1) ผู้ฟังต้องเรียนรู้ ต้องศึกษาพระพุทธศาสนาให้เป็นผู้มีความรู้พื้นฐานเสียก่อน
- 2) ผู้ฟังแนะนำเข้าสู่การปฏิบัติ เพื่อให้รู้จักการนำเอาหลักธรรมที่ตนเองได้เรียนรู้มานั้นนำมาปฏิบัติให้เหมาะสม
- 3) ผู้ฟังเมื่อได้รู้ และได้ปฏิบัติด้วยตนเองแล้วก็จะเกิดความเลื่อมใสศรัทธาตามมา
- 4) ผู้เทศน์ ผู้สอนมีศีลปะดี
- 5) ผู้รับการสอนหรือผู้ฟังมีความตั้งใจ
- 6) ผู้เทศน์ต้องรอเวลาและโอกาสสำหรับผู้รับคำสอน ผู้รับการอบรมด้วย
- 7) ผู้ฟังอาจต้องมีเหตุการณ์บางประการช่วยให้เกิดความสนใจเป็นพิเศษได้ เช่น อุบัติเหตุ การเกิด การตาย เป็นต้น เรียกว่าต้องรอเวลาและโอกาส (พระมหาภิกขิตติศักดิ์ โคตมสิสุโส, สัมภาษณ์, 20 พฤษภาคม 2548, อ้างถึงใน พระบุญโชค ชาญโม (สงแสง), 2548, น.120)

จากงานวิจัยของพระบุญโชค ชาญโม (สงแสง) ที่ได้เข้าไปสัมภาษณ์พระนักเทศน์จึงสรุปได้ว่าวิธีการแก้ปัญหาด้านผู้ฟังในสมัยปัจจุบันนั้น จะต้องแก้ปัญหาทั้งสองฝ่าย คือฝ่ายของพระสงฆ์เองด้วยและฝ่ายของผู้ฟังธรรมด้วย คือพระสงฆ์จะต้องมีความเคร่งครัดในพระธรรมวินัย มีความรู้ดี มีระเบียบวินัย วางตนเหมาะสมแก่ความเป็นพระ และต้องมีวุฒิภาวะทั้ง 3 ด้านเพียงพอ คือ (1)คุณวุฒิ ต้องมีความเจริญในด้านคุณธรรม (2)วัยวุฒิ ต้องมีอายุพรรษาที่มาก

พออย่างน้อยก็เป็นพระเถระมีอายุพรรษาเกิน 10 พรรษา (3)ชาติวุฒิ ต้องมีสมณะศักดิ์ที่สูงพอที่คนจะเชื่อถือในคำพูดได้ และต้องประกอบไปด้วยไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ก็จะทำให้ผู้ฟังได้เกิดศรัทธาในตัวของพระสงฆ์มากยิ่งขึ้น และจะสนใจในการฟังธรรมมากขึ้น

ส่วนตัวของผู้ฟังเองก็ต้องพยายามที่จะเรียนรู้ศึกษาพระพุทธานุศาสนนาให้เป็นผู้มีความรู้พื้นฐานเป็นเบื้องต้นเสียก่อน และพยายามที่จะน้อมนำหลักธรรมในพระพุทธานุศาสนนา มาปฏิบัติเพื่อให้เห็นประโยชน์ของธรรมอย่างเป็นรูปธรรม เพราะถ้าผู้ฟังประพฤติปฏิบัติธรรมและเกิดผลด้วยตนเองแล้วก็จะยิ่งทำให้ผู้ฟังได้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธานุศาสนนามากยิ่งขึ้น และอยากจะฟังธรรมมากขึ้น อีกอย่างหนึ่งผู้ฟังจะต้องมีความตั้งใจในการที่จะฟังธรรมในแต่ละครั้ง เพื่อให้การฟังธรรมแต่ละครั้งได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ทั้งของผู้แสดงธรรมและผู้มารับการฟังธรรม ผู้ฟังธรรมอาจจะมีความสนใจในการฟังธรรมมากยิ่งขึ้น ถ้าหากเกิดมีเหตุการณ์บางประการที่เกิดขึ้นในชีวิตอย่างไม่คาดคิดมาก่อน เช่น อุบัติเหตุ การเกิด หรือการตาย เป็นต้น ซึ่งถ้าเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้เกิดขึ้นมาก็จะทำให้ผู้ฟังจะหันมาสนใจในการฟังธรรมมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น วิธีการแก้ปัญหาผู้ฟังธรรมในสมัยปัจจุบันจึงต้องแก้ทั้งพระสงฆ์ผู้แสดงธรรมเองและผู้ฟังเองต้องปรับปรุงพัฒนาตนเองให้มีความเหมาะสมในการที่จะรับฟังธรรม ถ้าทำได้อย่างนี้ก็จะทำให้การแสดงธรรมแต่ละครั้งย่อมได้รับความสำเร็จอย่างแน่นอนไม่น้อย

กล่าวโดยสรุปวิธีการแก้ปัญหามาของการแสดงอนุพุทธานุภาพจะต้องแก้ไขให้ครบทั้ง 3 องค์ประกอบ กล่าวคือ (1)ผู้แสดงธรรมคือพระสงฆ์ จะต้องมีความรู้ ความสามารถ มีวิธีการสอนที่ดี และมีความประพฤติที่ดี (2)เนื้อหาของอนุพุทธานุภาพก็ต้องมีการแสดงไปตามลำดับขั้นตอน จากง่ายไปหายาก และเข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในเนื้อหาเหล่านั้น (3)ผู้ฟังธรรมคือประชาชนในสมัยปัจจุบัน ก็จะต้องพยายามศึกษาพระพุทธานุศาสนนาให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องและต้องหมั่นพยายามฝึกฝนประพฤติปฏิบัติด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดผลประจักษ์แก่ตนเองเสียก่อน จึงจะสนใจและเข้าใจธรรมได้เป็นอย่างดี ดังนั้น ถ้าองค์ประกอบทั้ง 3 ด้านมีความสมบูรณ์พร้อมทุกอย่างก็จะทำให้การแสดงอนุพุทธานุภาพของพระสงฆ์แก่ผู้ฟังมีความสำเร็จผลอย่างแน่นอน

เพราะฉะนั้น เมื่อสภาพสังคมไทยในปัจจุบันยังมีปัญหาอยู่มากมายและคนส่วนมากยังยึดติดอยู่กับกามารมณ์ต่างๆ ที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ซึ่งคนทั้งหลายยังไม่สามารถตัดกิเลสตัณหาได้โดยเด็ดขาด การนำหลักธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในสังคมย่อมมีประโยชน์แก่ชีวิตของตนเองและผู้อื่นแน่นอน โดยเฉพาะหลักอนุพุทธานุภาพและอริยสัจ 4 ให้คนได้มาศึกษาและ

ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อช่วยบรรเทาความลุ่มหลงมัวเมาในชีวิต โดยอาศัยการประพฤติปฏิบัติ ตามกำลังความสามารถของแต่ละบุคคล น่าจะเป็นทางออกในระดับพื้นฐานต่อการแก้ไขปัญหาใน สังคมโดยรวม เพราะเมื่อบุคคลได้มีการปฏิบัติตามคำสอนจะมากหรือน้อยก็ตาม ย่อมจะส่งผลดี ต่อพฤติกรรมส่วนตัว ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ซึ่งจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม เป็น สมาชิกที่มีคุณภาพของสังคมได้เป็นอย่างดี และจะช่วยให้ผู้อื่นและสังคมได้อยู่ร่วมกันอย่างมี ความสุข ความสงบอย่างแท้จริงได้

ดังนั้น อนุพุทธานุภาพจึงสามารถนำมาประยุกต์ทั้งในด้านวิธีสอนและเนื้อหา เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือการสอนอนุพุทธานุภาพรวมทั้งคำสอนอื่นๆ ให้ทันสมัย ทั้งนี้เพื่อช่วย ให้คนสมัยใหม่ได้เข้าใจความจริงเกี่ยวกับชีวิต เห็นโทษหรือทุกข์ในการหมกมุ่นอยู่กับกามคุณหรือ สิ่งที่น่าใคร่ทั้งปวง ซึ่งเราอาจเรียกได้ว่า ลาภ ยศ สรรเสริญ และสุขก็ได้ และประโยชน์ของการ ออกจากกาม เมื่อรวมกับอริยสัจ 4 ที่แสดงวิธีการแก้ปัญหาหรือความทุกข์ด้วยหลักไตรสิกขา ซึ่ง เป็นการออกจากกามหรือวิธีกำจัดต้นตอแห่งทุกข์ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้ได้ทั้งในระดับพื้นฐาน และระดับสูง เราก็สามารถแก้ปัญหาหรือบรรเทาความทุกข์ในชีวิตได้ตั้งแต่ในชีวิตนี้หรือในโลก มนุษย์นี้ การประยุกต์วิธีสอนรวมทั้งเนื้อหาของอนุพุทธานุภาพให้เข้ากับสังคมไทยยุคปัจจุบันจึงมี ประโยชน์เป็นอย่างยิ่งต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์แก่คนในสังคมปัจจุบัน